

B. C. U.

406683

Sublet

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

**Studii și cercetări
ale
tinerilor sociologi**

BUCUREȘTI
1970

COTA 406683 *Sublet*

INVENTAR 440854

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

STUDII ȘI CERCETĂRI
ALE
TINERILOR SOCIOLOGI

BUCUREȘTI

1970

<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://unibuc.ro>

Biblioteca Centrală Universitară
406.683 Indet
440.854

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

STUDII ȘI CERCETĂRI ALE TINERILOR SOCIOLOGI

CUVÎNT ÎNAINTE *prof. univ. Miron Constantinescu.*
Președintele Academiei de Științe Sociale și Politice.

DOCTORANZI : lector univ. Georgeta Florea, lector univ. Emil Păun,
asist. univ. Lucia Dumitrescu-Codreanu, Maria Larionescu, Cătălin
Mamali.

ABSOLVENȚI ȘI STUDENȚI : Dorel Abraham, Maria Ghiță,
Marius Mircea Bunea, Florin Ciotea, Nicolae Gheorghe, Maria Lazăr,
Ion Mihăilescu, Margareta Secăreș-Tismănar, Marioara Sirbu, Lucia
Tobă.

COORDONATOR ȘTIINȚIFIC : asist. univ. *Lucia Dumitrescu-*
Codreanu.

AVANT-PROPOS

Professeur universitaire MIRON CONSTANTINESCU

Président de l'Académie des Sciences Sociales et Politiques

Un volume des jeunes nous fait réfléchir sur les jeunes et la jeunesse. Ce problème soumis à la méditation est d'autant plus intéressant que la société contemporaine roumaine, par tout les générations qui la composent, vit une affirmation particulièrement intense, quant à la pensée et à l'action, de la jeunesse, de l'énergie, de la force créatrice. Et dans ce contexte dynamique de notre société socialiste, la contribution des forces réellement jeunes est de plus en plus grande. La note dominante de la jeune génération, n'importe où elle s'affirme, dans n'importe quel domaine de travail, science, culture, art, production, c'est la participation, l'engagement actif, le désir de créer et de construire. Les jeunes ne sont pas des contemplateurs passifs des grands événements et des changements révolutionnaires de notre société, mais des participants actifs aux côtés des autres générations. Ils se posent les grands problèmes et les grandes questions de la vie sociale et cherchent leur réponse à la lumière de notre conception scientifique, marxiste-léniniste, sur le monde et la vie, sur la vérité, sur le bien, sur la justice. Ils ne cherchent pas et n'offrent pas seulement une réponse théorique, mais ils apportent en gage la réponse des faits. L'engagement des jeunes dans la construction socialiste, dans toutes ses domaines est la réponse pratique, concrète, donnée aux questions cardinales sur la vie sociale, sur son sens, cela représente la compréhension profonde de son rôle dans la construction de la société socialiste. En même temps, cela représente aussi une réponse donnée à la question que chacun se pose sur son destin individuel. La passion de créer, le don de soi, l'activité collective prouvent que l'affirmation de la personnalité individuelle et tout spécialement l'affirmation de la personnalité du jeune, dépend de ce qu'il réalise dans la société, par et pour la société. Son idéal, la trajectoire du destin individuel du jeune, sont liés à la trajectoire de la collectivité. La dialectique de la vie démontre que celui qui offre le plus à la société, peut mieux se réaliser plus profondément comme homme, il peut mieux orienter son propre destin. Pour réaliser cette vocation de

CUVÎNT ÎNAINTE

prof. univ. MIRON CONSTANTINESCU

Președintele Academiei de Științe Sociale și Politice

Un volum al tinerilor îndeamnă la reflecții despre tineret și tinerețe. Problema supusă meditației este cu atât mai interesantă cu cât societatea contemporană românească, în toate generațiile ce o alcătuiesc, trăiește o afirmare neobișnuit de intensă, în gând și în faptă, a tinereții, a energiei, a forței creatoare. Și în acest context dinamizant al societății noastre socialiste, contribuția forțelor realmente tinere este din ce în ce mai mare. Nota dominantă a generației tinere, oriunde se afirmă ea, în orice domeniu de muncă, în știință, cultură, artă, producție, este participarea, angajarea activă, dorința de a crea și construi. Tineretul nu este contemplatorul pasiv al marilor evenimente și prefaceri revoluționare ale societății noastre, ci participant activ la ele, co-făuritor al lor alături de celelalte generații. El își pune marile probleme și marile întrebări ale vieții sociale și caută să le răspundă în lumina concepției noastre științifice, marxist-leniniste, despre lume și viață, despre adevăr, despre bine, despre dreptate. Nu caută și nu oferă numai răspunsul teoretic, ci aduce cheazășie răspunsul faptelor. Angajarea tineretului în construcția socialistă, în toate domeniile ei, este răspunsul practic, concret, dat întrebărilor cardinale asupra mersului vieții sociale, asupra sensului ei, reprezintă înțelegerea profundă a rolului său în făurirea societății socialiste. În același timp, reprezintă un răspuns dat întrebării pe care fiecare și-o pune asupra destinului individual. Pasiunea creației, puterea dăruirii prin muncă, acționarea colectivă, stau mărturie faptului că afirmarea personalității individuale, și în mod deosebit afirmarea personalității tînărului, depinde de ceea ce realizează el în societate, prin societate și pentru societate. Idealul său, traiectoria destinului individual al tînărului, sînt legate de idealul și traiectoria colectivității. Dialectica vieții demonstrează că acel care oferă mai mult societății poate să se împlinească mai bine, mai adînc ca om, să-și călăuzească mai sigur firele propriului destin.

Ca să-și realizeze această chemare de a crea și construi, tineretul nostru trebuie să cunoască realitatea socială, să-și racordeze pulsul personalității la ritmul devenirii sociale, să nu plutească meteoric deasupra

créer et de construire, notre jeunesse doit connaître la réalité sociale, elle doit raccorder le pouls de sa personnalité au rythme du devenir social et ne pas planer comme une nuage au dessus de la pure réalité, ne pas vivre dans un monde nébuleux, artificiel, détaché du réel. Les jeunes, heureusement peu nombreux, qui refusent de connaître la vie, refusent en fait d'y participer activement, refusent la hardiesse de l'innovation. Créer veut dire connaître. Et bien créer signifie connaître profondément et véridiquement. Pour cela nos jeunes sont et doivent être animés par la passion de la connaissance de la réalité sociale.

Sans doute, ce n'est pas à l'aide d'une seule méthode, mais de plusieurs méthodes, que les jeunes connaissent les réalités sociales. L'une des meilleures méthodes est la lecture, mais seule, et singularisée elle ne suffit pas pour former la personnalité. Elle doit être complétée par la participation directe à la recherche de la vie sociale et par la participation directe à l'action de transformation sociale. La vie démontre l'inconsistance des dichotomies strictes et abruptes faites parfois entre théoreticiens et praticiens. Celui qui étudie les principes de la théorie ne peut prouver de les avoir compris profondément qu'en les appliquant, qu'en les soumettant aux épreuves décisives de la vie, de la pratique. Quant à celui qui initie des expériences pratiques, qui part du concret même de la vie, il ne peut arriver à vraiment comprendre qu'en éclairant les expériences accumulées à la lumière de la théorie. En sociologie, la vérité de ce principe de l'harmoniser la théorie avec la pratique est particulièrement évident. Son corollaire est l'engagement militant, du sociologue dans la transformation sociale, à l'action révolutionnaire fondée sur la conception matérialiste de l'histoire et de la société.

L'activité du sociologue vient d'apporter de nouvelles valences à ces principes. L'une d'elle est de connaître, pas seulement de précéder et d'accompagner l'action pratique, mais elle s'enrichit et se développe par elle. Nous devons longtemps méditer — et c'est bien que les jeunes tirent toutes les conclusions de cela — sur la valeur cognitive des recherches sociologique et de l'activité révolutionnaire. Dans la formation de nombreux sociologues, les derniers trente et quarante ans, ont eu une importance décisive grâce à la participation directe à la recherche de la vie sociale, et en même temps aux actions révolutionnaires initiées et conduits par le Parti Communiste Roumain. La recherche concrète, a vif, des faits, des réalités, des procédés et structures de la vie sociale de Roumanie de ces temps, a constitué un moyen très important de la connaissance et de l'orientation dans les problèmes du développement du pays. Par expérience dans ce domaine, je vais rappeler les recherches „Le procès de l'appauvrissement à Oarja“ (Argeş), „Bogații“ (Dîmbovița), „Șepreus“ (Arad), „Pietriș“ (dans les monts Apuseni), faites en 1939 en 1940, ainsi que l'ouvrage „L'exode rural en Roumanie“, que j'avais préparé pour le XIVe Congrès International de Sociologie qui devait avoir lieu au mois de septembre 1939 à Bucarest (Le Congrès n'a plus en lieu car la guerre a éclaté). Le contact direct avec la réalité, la connaissance directe de la vie des travailleurs et des paysans, des dif-

realității vii, să nu trăiască într-o lume nebuloasă, artificială, desprinsă de real. Acei tineri, din fericire puțini la număr, care refuză cunoașterea vieții, refuză de fapt să participe activ, refuză îndrăzneala inovației. A crea înseamnă mai întâi a cunoaște. Iar a crea bine înseamnă a cunoaște adânc și veridic. De aceea tineretul nostru este și trebuie să fie însuflețit de pasiunea cunoașterii realității sociale.

Fără îndoială, nu una singură ci mai multe sînt metodele de cunoaștere a realității sociale de către tineri. O metodă, dintre cele mai bune, este lectura, dar singură și singularizată nu este suficientă formării personalității. Ea trebuie completată cu participarea directă la cercetarea vieții sociale și cu participarea directă la acțiunea de transformare socială. Viața demonstrează inconsistența dichotomiilor stricte și abrupte făcute uneori între teoreticieni și practicieni. Cel care studiază principiile teoriei nu poate să facă dovada înțelegerii lor adînci decît aplicîndu-le, decît supunîndu-le probei hotărîtoare a vieții, a practicii. Iar cel care inițiază experiențe practice, care pornește de la concretul vieții însăși, poate ajunge la înțelegerea adevărată numai luminînd experiențele acumulate prin razele teoriei. În sociologie, adevărul acestui principiu al îmbinării teoriei cu practica este deosebit de evident. Corolarul său este angajarea militantă a sociologului la transformarea socială, la acțiunea revoluționară întemeiată pe concepția materialistă a istoriei și societății.

Acestui principiu activitatea sociologului îi adaugă noi valențe. Una dintre ele este aceea că cunoașterea nu numai că precede și acompaniază acțiunea practică, ci se îmbogățește, se dezvoltă prin ea. Trebuie să meditam îndelung — și este bine ca tinerii să tragă toate învățămintele din aceasta — asupra valorii cognitive a cercetării sociologice și a activității revoluționare. În formarea multor sociologi care activează astăzi în domeniul sociologiei, a avut o importanță decisivă faptul că în perioada deceniilor trei și patru au participat direct la cercetarea vieții sociale și în același timp au participat la acțiunile revoluționare inițiate și călăuzite de Partidul Comunist Român. Cercetarea concretă, pe viu, a faptelor, a realității, a proceselor și structurilor din viața socială a României acelei vremi, a constituit un mijloc foarte important de cunoaștere și orientare în problemele dezvoltării țării. Astfel, relatînd o experiență proprie în această privință, aș aminti cercetările „Procesul de sărăcire în Oarja“ (Argeș), „Bogații“ (Dîmbovița), „Șepreuș“ (Arad), „Pietriș“ (în Munții Apuseni), desfășurate în 1939 și 1940, precum și lucrarea „Exodul rural în România“ pe care o pregătisem pentru Congresul al XIV-lea Internațional de Sociologie ce urma să aibă loc în septembrie 1939 la București (Congresul nu s-a mai ținut din cauza izbucnirii războiului). Contactul direct cu realitatea, cunoașterea nemijlocită a vieții muncitorilor și țăranilor, a diferitelor clase sociale și pături sociale, a mișcărilor acestora și a luptei claselor, au avut un rol decisiv în constituirea și fundamentarea viziunii noastre realiste asupra societății românești contemporane.

Aceeași experiență au trăit-o și alți sociologi români.

* * *

ferentes classes sociales et couches sociales, des mouvements de ces classes et de la lutte des classes, ont eu un rôle décisif pour constituer et fonder notre vision réaliste sur la société roumaine contemporaine. La même expérience a été connue par d'autres sociologues roumains.

* * *

Ce volume renferme des ouvrages sociologiques méritoires appartenant aux étudiants et candidats au doctorat en sociologie. Certains ouvrages ont été sélectionnés à la suite des manifestations scientifiques comme par exemple la Session du Comité National de Sociologie qui a joui d'une large participation et affirmation des jeunes sociologues, et les séances du Cercle de Sociologie de la Faculté de Philosophie.

Nous remarquons la présence scientifique des étudiants de la IVe année de sociologie, la première promotion de sociologues du pays qui ont fini cette année les cours de la Section de Sociologie de la Faculté de Philosophie. La majorité de leurs études sont les résultats des recherches entreprises sur le terrain dans les zones de Slatina et Braşov initiées par la Chaire de Sociologie de la Faculté de Philosophie. Certains ouvrages ont été d'abord présentés au Cercle de Sociologie.

Dans l'activité scientifique des étudiants, on observe d'intérêt pour l'étude, la lecture attentive des livres de spécialité roumains et étrangers, la préoccupation pour le développement d'une large recherche sociologique. Une témoignage dans ce sens sont les orientations et les préoccupations multiples qui animent le jeune esprit scientifique, en formation, des étudiants : théorie, méthodologie, épistémologie, l'histoire de la sociologie, recherches de terrain, subdivisions de la sociologie. Les discussions intéressantes des séminaires de sociologie générale, de méthodes et techniques sociologiques, de l'histoire de la sociologie, de sociologie spécialisée, ainsi qu'aux séances du Cercle de Sociologie, ont eu un rôle remarquable dans la formation de l'étudiant — sociologue. Beaucoup des idées qui sont à la base de ces études sont formulées dans les discussions scientifiques des séminaires. Les recherches de terrain ont contribué à la formation du profil de sociologue des étudiants. Ce profil représente à la fois l'investigateur de la vie sociale et son théoricien, celui qui recherche la vie sociale et celui qui médite profondément sur les sens et les principes généraux issus de la réalité sociale. Formes dans l'esprit de la conception sociologique marxiste, les étudiants, par leurs travaux, démontrent la passion pour la profession de sociologue.

Des ouvrages intéressants ont été élaborés par Lucia Tobă, Florin Ciotea, Dorel Abraham. On remarque aussi l'activité scientifique des étudiants de la troisième année, Ion Mihăilescu, Marioara Sîrbu, Mircea Marius Bunea. Une étude théorique intéressante appartient à Nicolae Gheorghe de la deuxième année sur la sociologie de Max Weber.

Bien sûr, les ouvrages des étudiants contiennent aussi quelques aspects imprécis, hâtifs, ce qui signifie que leur formation n'est pas achevée, et que le processus de celle-ci, son développement continuent.

Volumul de față întrunește lucrări sociologice meritorii ale studenților și doctoranzilor, unele selecționate în urma unor manifestări științifice ca Sesiunea Comitetului Național de Sociologie, care s-a bucurat de o largă participare și afirmare a tinerilor sociologi, și ședințele Cercului de Sociologie al Facultății de Filozofie.

Remarcăm prezența științifică a studenților din anul IV Sociologie, prima promoție de sociologi ai țării, care în vara acestui an au absolvit Secția de Sociologie a Facultății de Filozofie. Multe din studiile lor sînt rezultatul cercetărilor de teren întreprinse în zonele Slatina și Brașov, inițiate de Catedra de Sociologie a Facultății de Filozofie. Unele lucrări au fost prezentate mai înainte în Cercul de Sociologie.

În activitatea științifică a studenților, se observă interesul pentru studiu, lectura atentă a cărților de specialitate românești și străine, preocuparea pentru dezvoltarea unei cercetări sociologice largi. O mărturie în acest sens sînt orientările și preocupările multilaterale care animă spiritul științific tînăr, în formare, al studenților : teorie, metodologie, epistemologie, istoria sociologiei, cercetări de teren, ramuri ale sociologiei. Discuțiile interesante din seminariile de sociologie generală, de metode și tehnici sociologice, de istoria sociologiei, de sociologii de ramură, precum și în ședințele Cercului de sociologie au avut un rol formativ deosebit în pregătirea studentului-sociolog. Multe din ideile care stau la baza studiilor de față s-au născut în discuțiile științifice din seminarii. Cercetările de teren întreprinse au contribuit la conturarea profilului de sociolog al studenților. Acest profil îmbină într-o unitate armonioasă pe investigatorul vieții sociale cu teoreticianul ei, pe cel care cercetează viața socială cu cel care meditează profund asupra sensurilor și principiilor generale desprinse din realitatea socială. Formați în spiritul concepției sociologice marxiste, animați de suflul înnoitor și deschis spre nou al acestei concepții, studenții în sociologie, prin studiile elaborate, demonstrează pasiunea pentru profesia de sociolog.

Lucrări interesante au elaborat absolvenții Lucia Tobă, Florin Ciotea, Dorel Abraham. Remarcăm și activitatea științifică, concretizată ilustrativ în lucrări bune, a studenților din anul III Ion Mihăilescu, Marioara Sîrbu, Mircea Marius Bunea. Un studiu teoretic interesant este cel al studentului Nicolae Gheorghe din anul II despre sociologia lui Max Weber.

Desigur, lucrările studenților, pe lângă certe calități și elemente valoroase, conțin și unele note de imprecizie, de stîngăcie, semn al faptului că formarea sociologică a studenților nu este încheiată, ci este încă în proces, în devenirea ei. Dar această devenire, în stadiul ei potențial, conține cristalizări științifice remarcabile, afirmări de bun augur, care merită să fie cunoscute și apreciate.

Volumul include și lucrări ale doctoranzilor, atît cadre didactice ale Secției de sociologie și ale altor secții ale Facultății de Filozofie, cît și cercetători care sînt doctoranzi la profesori conducători științifici ai Sec-

Mais ce devenir, dans son stade potentiel, contient des cristallisations scientifiques remarquable, des affirmations de bonne augure, qui méritent d'être connues appréciées.

Le volume comprend également des ouvrages des candidats au doctorat, membres du corps enseignant de la Section de sociologie et d'autres sections de la Faculté de Philosophie et chercheurs qui préparent leurs thèses sous la direction des professeurs de la Section et de la Faculté et qui participent à leur activité de recherche.

Chez les candidats au doctorat, le processus de la formation scientifique a avancé en étapes importantes, à partir du stade de l'accumulation scientifique jusqu'au stade de la communication des idées et hypothèses originales nées après une longue étude. Dans la sociologie, le doctorat est une forme de spécialisation, d'investigation profonde, laborieuse, méthodique, des plus intimes filons du domaine de préparation pour l'élaboration d'ouvrages scientifiques. Le déroulement à un niveau supérieur de l'activité des candidats au doctorat est déjà un signe de maturité scientifique.

Les thèmes élus par les candidats au doctorat sont nombreux : la discussion des concepts importants de la sociologie, la généralisation de certains principes méthodologiques, la spécialisation dans une branche sociologique, l'étude critique de l'histoire de la sociologie roumaine et universelle. Georgeta Florea, chargée de cours et candidat au doctorat, présente les traits du processus d'urbanisation, comme il se manifeste dans les conditions de la Roumanie Socialiste. Une étude d'un réel mérite, résultat des préoccupations profondes, tant didactiques que scientifiques, a été réalisée par Emil Păun, chargé de cours, candidat au doctorat, concernant les prémisses d'une recherche socio-économique sur l'enseignement. Les problèmes de la méthodologie sociologique sont traités dans le volume par les ouvrages de deux jeunes chercheurs candidats au doctorat, Maria Larionescu et Cătălin Mamali. Nous remarquons encore une fois que les ouvrages des candidats au doctorat — contenant pour la plupart des aspects approfondis de leurs thèses ou de leurs préoccupations rattachées au domaine de recherche où ils se sont engagés — constituent des preuves des possibilités scientifiques des jeunes sociologues qui, aux côtés de beaucoup d'autres, forment la nouvelle génération des sociologues de Roumanie. L'activité et les contributions précieuses des jeunes candidats au doctorat nous justifient la prédiction que, s'ils continuent avec persévérance leur effort actuels, ils pourront s'affirmer comme une force nouvelle dans la sociologie roumaine, continuant ses riches traditions.

Dans l'ensemble, le volume contient des thèmes divers, étant structuré en quatre parties : „Théorie, épistémologie et méthodologie“, „Recherches de terrain“, „Branches“, „Recherche critique de l'histoire de la sociologie“. La structure du volume donne une image sur les points principaux de l'activité sociologique de professeurs, des candidats au doctorat et des étudiants et sur la perspective de recherche scientifique de la

ției și Facultății, și colaborează la activitatea și cercetările științifice desfășurate de ele. La doctoranzi, procesul formației științifice a avansat în etape importante, de la stadiul acumulării științifice la cel al comunicării ideilor și ipotezelor originale născute pe baza unui studiu îndelungat. Ca în orice altă disciplină științifică, în sociologie doctoratul este o formă de specializare, de pătrundere adâncită, laborioasă, metodică, a celor mai intime filoane ale domeniului, de pregătire pentru elaborarea unor lucrări științifice de valoare. Desfășurarea la un înalt nivel a activității de doctorand, cum demonstrează studiile prezente ale tinerilor doctoranzi, este deja un semn de maturitate științifică.

Tematica abordată de doctoranzi este multilaterală: dezbaterăa unor concepte importante ale sociologiei, generalizarea unor principii metodologice, aprofundarea unei ramuri sociologice speciale, cercetarea critică a istoriei sociologiei românești și universale. Georgeta Florea, lector univ. doctorand, face o amplă prezentare a trăsăturilor procesului de urbanizare, așa cum se manifestă el în condițiile României socialiste. Un studiu valoros, rod al unor preocupări adâncite și îndelungate, atât didactice cât și științifice, este cel al lectorului univ. doctorand Emil Păun, cu privire la premisele unei cercetări socioeconomice asupra învățămîntului. Problemele metodologiei sociologice sînt dezbătute în volum de lucrările a doi tineri cercetători doctoranzi, Maria Larionescu și Cătălin Mamali. Încă odată remarcăm faptul că lucrările doctoranzilor — în mare parte adînciri ale unor aspecte ale lucrării de doctorat sau ale preocupărilor legate de domeniul de cercetare în care s-au angajat, — reprezintă dovezi ale posibilităților științifice ale tinerilor sociologi, care împreună cu mulți alții formează noua generație a sociologilor din România. Urmărite atent, activitatea și contribuțiile valoroase de pînă acum ale tinerilor doctoranzi ne îndreptătesc predicția că, dacă vor continua cu perseverență eforturile actuale, unii dintre ei se vor afirma ca forțe proaspete în sociologia românească, continuînd tradițiile ei bogate.

În ansamblu, volumul cuprinde o varietate de teme și este structurat pe patru părți: „Teorie, epistemologie și metodologie“, „Cercetări pe teren“ „„Ramuri“, „Cercetare critică a istoriei sociologiei“. Structura volumului oferă o imagine asupra punctelor nodale ale activității sociologice a cadrelor didactice, doctoranzilor și studenților, și implicit asupra perspectivei de cercetare științifică a Catedrei și Secției de Sociologie. Abordarea problemelor de sociologie generală, de epistemologie socială, de istoria sociologiei în cercetarea sociologică — care au constituit obiectul unor cursuri ținute studenților secției — vădește însemnătatea pe care o acordăm teoriei, laturii teoretice în dezvoltarea sociologiei și în formarea sociologului. Paralel cu ea și îmbinînd-o permanent, acordăm importanță cercetărilor de teren, cunoașterii nemijlocite a realității socialiste de către sociologul format în spiritul sociologiei marxiste.

Chaire et de la Section de Sociologie. L'étude des problèmes de sociologie générale, d'épistémologie sociale, d'histoire de la sociologie, qui ont constitué l'objet de certains cours donnés aux étudiants de la section, met en évidence l'importance accordée à la théorie dans le développement de la sociologie et dans la formation du sociologue. On accorde, aussi, de l'importance aux recherches de terrain, à la connaissance directe de la réalité socialiste par le sociologue formé dans l'esprit de la sociologie marxiste.

Nous considérons que le volume souligne les efforts des professeurs, des candidats au doctorat et des étudiants dans le domaine de la sociologie et démontre la qualité de l'activité scientifique universitaire roumaine. Nous tenons à exprimer les remerciements de notre Section à la camarade Lucia Dumitrescu-Codreanu pour les efforts déployés dans la réalisation et la publication de ce volume. Nous soumettons avec confiance ce volume à l'opinion scientifique roumaine et au Congrès Mondial de Sociologie de Varna. Cette confiance est doublée aussi de la conscience du fait que les jeunes forces qui se forment sont la garantie de l'essor de la sociologie roumaine.

Considerăm că volumul reliefează semnificativ eforturile cadrelor didactice, doctoranzilor și studenților în câmpul de cercetare al sociologiei și demonstrează calitatea activității științifice universitare românești. Ținem să exprimăm aici mulțumirile Secției noastre tovarăsei Lucia Dumitrescu-Codreanu pentru deosebita străduință și stăruință depuse la întocmirea și editarea acestui volum. Prezentăm cu toată încrederea acest volum opiniei științifice românești și Congresului Mondial de Sociologie de la Varna. Această încredere este dublată și de conștiința faptului că forțele tinere care se ridică sînt chezașia unei perspective de înflorire a sociologiei românești.

*Teorie, epistemologie
și metodologie*

CÎTEVA CONSIDERAȚII GENERALE PRIVIND PROCESUL INTEGRĂRII URBANE ÎN ROMÂNIA SOCIALISTĂ

Lector univ. doctorand **GEORGETA FLOREA**

1,1. — În momentul de față, în evoluția umanității urbanizarea crescîndă a unei mase tot mai mari de oameni apare ca un indice de profundă răscruce.

Trăsătură caracteristică a societății industriale contemporane — urbanizarea consistă în creșterea procentajului populației orașelor, în creșterea numărului orașelor mari, în apariția unor vaste avarii urbane. Depășindu-se pe sine, orașul devine tot mai mult nucleul unor nebuloase urbane care se întind pe suprafețe de dimensiuni neobișnuite, antrenînd la un nou mod de viață o populație diversă. Întinderea ariilor aglomerațiilor gigantice pare să susțină părerea acelora care afirmă că nu e departe vremea cînd întreaga Terra va deveni un vast cadru urban.

În fața acestei tendințe accelerate de urbanizare, oameni cu profesii și preocupări diferite se văd chemați în complete complexe să judece fenomenul în noile sale manifestări și să elaboreze cea mai utilă și rezonabilă conduită practică și teoretică. Dacă pînă nu demult tehnicianul — arhitectul, inginerul — era singurul care trasa planul așezării urbane și care apoi executa acest proiect, operînd în laboratorul său de creație cu planșe, rigle, calcule și scheme, în care și casele și oamenii erau mulaje de mucava sau ecuații cu multe necunoscute, astăzi se impune ca un deziderat elementar conlucrarea rațională și multilaterală a tuturor celor care pot numai împreună și fiecare în aliniamentul său — să construiască orașele de care au nevoie oamenii de azi și de mîine. A devenit unanimă părerea că din echipele multidisciplinare responsabile de înțelegerea tendințelor și necesităților noului proces trebuie să facă parte, alături de arhitect, inginer, economist, administrator, medic, psiholog și *sociologul*.

Foarte multe din problemele impuse de accelerarea urbanizării nu pot să-și găsească rezolvarea fără temeinice studii intensive, extensive și comparative de sociologie și psihosociologie. Construcția de noi orașe, cartiere, organizarea și amplasarea serviciilor urbane, asigurarea eficienței administrației locale, integrarea oamenilor în viața urbană, evitarea și eliminarea efectelor nocive ale concentrării urbane necesită tratarea lor

în conformitate cu evoluția nevoilor, aspirațiilor, motivațiilor și atitudinilor oamenilor care vor popula și locui noile construcții orașenești.

Definirea omului de mâine, pe care societatea socialistă multilateral dezvoltată îl reclamă și-l făurește este total irealizabilă, independent de evoluția tehnicii. Dar este tot atât de aberant să faci această încercare fără să urmărești profunde și serioase mutații care se petrec în viața materială și spirituală a oamenilor, ca urmare a integrării lor în viața urbană. Viziunea tehnicistă este necesară, dar ea capătă noi dimensiuni dacă este completată cu cea antropologică. Aceasta cu atât mai mult cu cât caracterul umanist al sociologiei marxiste, care impune ca valoarea supremă omul și fericirea lui, nu poate accepta ideea — de altfel combătută și de o serie de sociologi burghezi ¹⁾ — de a absolutiza necesitatea adaptării individului la exigențele vieții urbane, ci mai curînd de a crea și modela orașe, cartiere și locuințe care să răspundă caracterelor noii societăți și omului nou care se conturează.

Observarea vieții sociale în mediul urban cere fără îndoială o muncă interdisciplinară și o abordare multilaterală. Este dificil de a înțelege evoluția unei populații, a unui grup social sau chiar a unui caz particular fără a le situa în timp, în viața epocii, în viața societății din care fac parte, în sistemul economic în care se află implicate, în spațiul socio-geografic, în ansamblul influențelor culturale exercitate asupra lor de modelele culturale și imaginile care țin de această cultură, în sistemul complicat al comunicațiilor interumane, în rețeaua complexă a relațiilor interpersonale pe care individul, atașat diverselor grupuri sociale, le realizează.

Fenomenul integrării industrial-urbane este un fenomen social global. De aceea, înțelegerea specificului relațiilor dintre om și cadrul urban necesită îmbinarea studiului structurilor și instituțiilor sale cu studiul relațiilor sociale și cu studiul climatului spiritual general. Și toate acestea sînt insuficiente dacă nu sînt completate de cunoașterea tabloului aspirațiilor, motivațiilor, opiniilor, valorilor și normelor care orientează comportamentul social al individului.

1,2. — Expansiunea urbană nu este un fenomen nou; ceea ce este demn de reținut astăzi privește rata înaltă a expansiunii urbane, fenomen inexplicabil în afara raportării sale la particularitățile revoluției științifice-tehnice contemporane, la sensurile și amploarea procesului de industrializare socialistă, la consecințele transformării relațiilor de producție, la revoluția culturală.

Creșterea explozivă a populației urbane în orașele noi sau vechi ale României socialiste și, în genere, amploarea procesului de migrare al oamenilor reprezintă efectul unor profunde transformări social-econo-

¹⁾ Sintem, din acest punct de vedere, de acord cu P. H. Chombart de Lauwe care, în lucrarea sa „Des hommes et de villes“, Paris, 1965, scria că înainte de a spune că oamenii trebuie să se adapteze noilor forme ale orașelor, care apar fatal dictate de rațiuni tehnice, e mai util să ne întrebăm dacă n-avem posibilitatea de a imagina orașele pe care ei doresc să le realizăm. Am întilnit păreri similare la Philip Hauser, Henri Lefévre, Michel Quoist și alții.

mice, politice și culturale. În cortegiul schimbărilor care antrenează cu ele mișcările migratorii umane, rolul determinant revine celor de natură materială. Dezvoltarea economică multilaterală, industrializarea rapidă, revitalizarea unor regiuni înapoiate, creșterea specializării muncii, progresul tehnologiei, ridicarea productivității, reorganizarea agriculturii socialiste pe baze moderne, eliberarea unei anumite părți a forței de muncă prin mecanizarea și modernizarea progresivă a muncii agricole, ritmul încă sezonier al folosirii forței de muncă în rural — iată numai câteva din multiplele fenomene obiective care generează exodul rural.

Fără să aibă aceeași pondere în declanșarea acestui proces, amintim atracția exercitată de „mașină” și performanțele sale, caracterul mai spectacular al tehnologiei industriale în raport cu cel al tehnologiei agrare, mirajul vieții urbane, slăbirea influenței coercitive a anumitor factori tradiționali, dorința unui ciștiș lunar fix etc.

Un rol deosebit joacă generalizarea învățămîntului și democratizarea lui, care facilitează însușirea unor cunoștințe de cultură generală capabile să ofere baza pentru alegerea și însușirea oricăror profesii, chiar pentru o profesie dorită, dar pentru care satul să nu ofere deocamdată plasament. Conturînd acest cadru, nu putem să subestimăm importanța expansiunii mijloacelor de comunicație în masă care difuzează pe lingă enorma cantitate de informații stimulante și modele de viață urbană care trezesc și incită ascensiunea socială a oamenilor. Toate aceste cauze obiective și subiective generează fenomenul pozitiv al concentrării populației în ariile urbane.

Acest fenomen care se desfășoară cu rapiditate în România îmbracă, în condițiile sale specifice,¹⁾ forme diferite care exprimă în același timp și grade diferite de urbanizare. Se prefigurează și în țara noastră tot mai mult tendința de creare a unor zone urbanizate, con-urbații relativ întinse și care cuprind un oraș central, o serie de orașe mai mici și așezări rurale mai mari, dispuse pe același fir de circulație sau radial, împreună cu toată aria rurală cu populație densă care atinge zona respectivă.

Angajarea României pe calea dezvoltării economice multilaterale, intensive și extensive, generează alte două forme de urbanizare: transformarea unei comune rurale prin schimbarea funcțiilor sale economice și administrative în centru urban, sau construirea pe loc gol a unui nou oraș pe harta țării. Cea mai răspîndită formă în care se manifestă însă acest proces în prezent este creșterea gradului de urbanizare a unui vechi oraș. Fie a unui oraș cu tradiție industrială, a cărei putere economică crește prin implantarea unor noi unități, sau prin dezvoltarea accentuată a celor existente, — fie a unui vechi centru urban, abia acum intens industrializat, fie a unei istorice așezări orășenești care, în trecu-

¹⁾ În condițiile particulare ale țării noastre nu apare zona metropolitană dezvoltată în jurul unor orașe mari și puternice și care să înglobeze în sine orașul central (metropola), periferiile, orașele satelit și zona rurală contingentă. Așa cum aprecia prof. Miron Constantinescu — în România se poate vorbi de trei trepte de dezvoltare ale procesului de urbanizare: faza incipientă, faza mediană și faza avansată.

tu ei, a avut importanță dar a pierdut-o în competiția puterii economice și administrative și este acum, în anii puterii socialiste, revitalizată.

1.3. — Dar dacă pe de o parte migrația spre oraș, densificarea și concentrarea populației în centre urbane, sînt o necesitate cerută de evoluția vieții sociale în ansamblul ei, un efect al civilizației, pe de altă parte reprezintă cauzele unor importante mutații. Procesul de urbanizare determină schimbarea caracterelor producției și consumului, o nouă repartizare a activităților, restructurarea relațiilor de muncă, multiplicarea raporturilor sociale, schimbări ale rolurilor și status-urilor, accelerarea procesului de gestație a unor noi structuri sociale, reorganizarea instituțiilor și serviciilor, modificarea habitatului, evoluția unor noi relații familiale, aspecte specifice ale creșterii demografice, intensificarea gradului de socializare și solidarizare a individului, alte sisteme și forme de comunicație, alt climat cultural.

Urbanizarea determină apariția unui alt tablou al nevoilor și aspirațiilor omului, o nouă ierarhie a lor. În relația dintre nevoile individului și cele sociale, ultimele dobîndesc tot mai mult un rol important, iar în raportul dintre nevoile obligației și nevoile aspirației,¹⁾ cele din urmă devin mai numeroase și incită la ascensiune socială. Cresc nevoile economice, mai ales în domeniul consumului, iar în cadrul acestora încep să fie privilegiate cele impuse de natura relațiilor sociale, de noile modele urbane, de necesitatea confortului și luxului, de caracterele loisirului. Din rîndul nevoilor — aspirații trec tot mai mult pe prim plan nevoile de instrucție și informare, cele de comunicare, nevoile de stabilire a relațiilor sociale și de considerație etc.

1.4. — Caracterul complex al procesului de urbanizare dictează caracterul multidisciplinar al studiilor necesare pentru descifrarea naturii și evoluției sale. Sînt necesare studii istorice care să descrie și să reconstituie nașterea și dezvoltarea respectivei unități urbane. Sînt necesare studii economice care să înfățișeze activitatea economică din zonă, să analizeze producția și consumul, folosirea și necesitățile forței de muncă; studii geografice care să caracterizeze condițiile fizice naturale ale spațiului urban, să traseze conturul, particularitățile topografice, geologice, climatice, accesul la mijloacele și căile de transport; studii ecologice care să analizeze raporturile dintre populație și mediul tehnic și organizațional; studii demografice cu privire la volumul, densitatea populației, rata creșterii naturale și artificiale, structura pe vîrstă, dimensiunile familiilor; studii psihologice și sociologice care să prezinte structurile sociale, categoriile sociale pe profesii, venituri, grupurile elementare familiale, de muncă, gruparea prietenilor, grupurile de vecinătate, grupurile culturale, cu alte cuvinte mediul social urban. Studii care să releve atitudinile opiniile, reprezentările, satisfacțiile, speranțele, dezideratele, insatisfacțiile și, în general, trăirile de tot felul.

¹⁾ Distincția aparține lui Paul și Marie José Chombart de Lauwe, în „L'évolution des besoins et la conception dynamique de la famille“, R.F.S., nr. 4/1960.

1,5. — Întreaga literatură pe problemele urbanizării face distincție între consecințele pozitive și cele negative ale acestui proces, prezentând uneori fenomenul într-o lumină alarmantă. Este adevărat că civilizația urbană a adus cu sine nu numai transformări radicale pozitive ca eficiența sporită a producției, ridicarea nivelului general de instrucție, o participare mai intensă la viața obștească, politică și culturală a societății, ci a adus și o oarecare tendință de dezvoltare anarhică, mizerie, constrîngeri de tot soiul, tensiuni, oboseală nervoasă, izolare, despersonalizare etc.

Considerăm că aceste consecințe nu sînt fatale, ele nu apar independent de cadrul oferit de natura relațiilor sociale, economice și politice. Nu este obligatoriu ca dezordinea și anomia să întovărășească concentrarea rapidă a populației în mediul urban. În condițiile societății socialiste, procesul de urbanizare se poate regla conștient pentru a înlătura dezordinile și disfuncționalitățile semnalate de o serie de cercetări. Natura relațiilor sociale socialiste, caracterul puterii de stat, unitatea moral-politică a întregului popor, conștiința socialistă sînt numai cîteva elemente care susțin afirmația că în societățile socialiste nu este obligatoriu să se accentueze neliniștea, să crească nesiguranța, să se creeze o stare de concurență și luptă.

Mulți autori,¹⁾ realizînd inventarul avantajelor avute și pierdute de om creionează un peisaj pe cît de sumbru pe atît de dezolant și inhibitor. Cercetările de teren la care am participat ne îndreptățesc să nu împărtășim angoasa lui P. Herbé, care — în articolul „Faut-il encore faire de villes ?”²⁾ — își pune sub forma acestei întrebări problema viitorului urbanizării și urbanismului. Sîntem optimști, credem că sînt necesare noi orașe, că cele vechi trebuie dezvoltate, iar satele trebuie și ele intens urbanizate.

2,1. — Urbanizarea este una din cele mai cuprinzătoare transformări sociale, ea atinge absolut toate planurile vieții umane și de aceea cu greu poate fi schematizată (canonizată) în descrieri sumare. Fără să avem intenția de a elabora o teorie generală asupra complicatului proces de urbanizare, dorim, în cele ce urmează, ca pornind de la datele specifice ale realității noastre și pe baza informației bibliografice, să schițăm o sumară analiză a transformărilor pe care le aduce cu sine. Deși socotim temerară încercarea pe care o facem, considerăm că în definirea procesului trebuie să avem în vedere cele 3 dimensiuni ale sale ; cea temporală, cea spațială și cea materială, de conținut.

În planul temporal, obiectiv, urbanizarea operează o profundă transformare a ritmurilor fundamentale ale vieții cotidiene. Mărește gradul de independență a desfășurării vieții umane de ciclurile naturale și înlătură caracterul relativ fatal al ordinii tradiționale. Ritmul natural al anotimpurilor, răsăritul și apusul soarelui nu mai dictează viața

¹⁾ Lewis Mumford, Roger Bastide etc.

²⁾ „L. Architecture d'aujourd'hui”, nr. 4—5/1962.

omului¹⁾. Timpul trăit de orașean dobîndește tot mai mult un caracter social. Exigențele sociale, impuse de caracterele muncii urbane, cu orar standardizat, determinat artificial, nu mai înseamnă supunerea la duratele naturale, ci la timpul social, la timpul celorlalți oameni. Decuparea timpului după o măsură orară, organizarea lui în momente funcțional diferențiate înseamnă dobîndirea de către om a unui gen de supremație asupra timpului, o oarecare eliberare de acest tiran recunoscut. Chiar dacă aduce constrîngerea orarului, a condiției, a pontajului etc. determină apariția pe plan subiectiv a unui sentiment de oarecare independență.

Dacă în societățile tradiționale timpul și munca se identificau, urbanizarea realizează o disociere a lor, împarte duratele în timp de muncă și timp de non-muncă, fiecare în parte cu conținut și funcții diferite. Impune ca realitate socială permanentă și în continuă creștere o altă formă de timp alături de cel al muncii, al nevoilor fiziologice, al obligațiilor familiale, al participării sociale — timpul liber sau „loisirul“²⁾.

Realizează o contradictorie modificare a curgerii duratelor, dilatănd și — totodată compensatoriu contractînd — intervalele temporale trăite de oameni. Marea posibilitate a alegerilor rezultată din divizarea centrelor de interese și creșterea numărului alternativelor oferite individului în cadrul urban conferă dimensiunii temporare o altă densitate a conținutului și o viteză accelerată de derulare. Fără îndoială, definirea civilizației urbane ca „civilizație a vitezei“ nu reprezintă o figură de stil, ci evidențierea unei trăsături de esență³⁾. Dacă în societățile tradiționale perioada necesară acceptării unei schimbări e relativ mare, deoarece orice noutate trebuie să nu fie prea nouă pentru a fi asimilată, în societățile industriale perioada e tot mai scurtă, noutatea e admisă tocmai pentru că e nouă⁴⁾.

În planul spațial⁵⁾ urbanizarea aduce cu sine de asemenea schimbări de esență. Ea mărește aria întinderii vieții comunitare și la nivelul unităților individuale și la nivelul ansamblului social. Datorită vieții de relație caracteristică orașului, atît unitățile (familiile, grupurile intermediare etc.) cît și indivizii capătă o altă deschidere a orizontului și alte orientări direcționale. Viața acestor unități în mai toate manifestările sale, și bineînțeles în grade diferite, nu mai este repliată asupra lor ca în cazul celor tradiționale, ci este deschisă spre lumea exterioară de care depinde și a cărei existență asigură propria lor ființare⁶⁾. Această relație spațială nouă conferă un caracter dual întinderii vieții sociale

¹⁾ Din dorința de a păstra transparența descrierii, renunțăm să apreciem aici avantajele și dezavantajele aduse de aceste schimbări, cîștigurile și pierderile realizate de om.

²⁾ Așa cum afirmă J. Dumazedier în lucrarea sa „Vers une civilisation du loisir?“, timpul liber nu are loc în calendarul rural, ci el este o creație a orașului.

³⁾ G. Friedmann, J. Dumazedier, Placide Rambaud.

⁴⁾ Henri Mendras, „Elements de sociologie“, Paris, 1967.

⁵⁾ Orice colectivitate are o formă în spațiu, limite mai mult sau mai puțin nete și o anumită dispunere a elementelor structurii interne.

⁶⁾ Este interesantă analiza făcută de J. B. Charrier modulului de viață urban și rural în lucrarea „Citadins et ruraux“, P.U.F., 1964.

urbane în care prin interpenetrarea diverselor structuri finite iau naștere infinite raporturi sociale.

La nivelul ansamblului social, o tendință tot mai pregnantă a evoluției spațiale o reprezintă, alături de mărirea ariei urbane, realizarea continuității între așezări, apariția rur-urbanului, a continuului urban-rural, dispariția barierelor vidate de populație.

Urbanizarea presupune de asemenea dislocări și mișcări ale grupurilor umane în spațiu, ceea ce provoacă o densificare a populației pe unitate de suprafață în așezările orașenești. Deși nu sîntem de acord cu cei care socotesc densitatea populației ca indice suficient de urbanizare, deși noi socotim talia demografică ca un criteriu relativ și extrem de variabil de la țară la țară,¹⁾ apreciem că densitatea populației joacă un rol important, dar nu în sine, ci numai în relație cu anumite structuri sociale. Este de netăgăduit că orașul nu apare doar prin simpla creștere a densității populației, dar grupările urbane se disting și din acest punct de vedere de alte grupări pe bază spațială. Dependent de masificarea tot mai accentuată a populației, urbanizarea înseamnă și dobîndirea celei de a treia dimensiuni — verticalitatea.

Tot din punct de vedere spațial, urbanizarea reprezintă un anumit tip de ocupare teritorială și un anumit fel de amplasare a echipamentelor ce deservește viața colectivă, care exprimă o anumită organizare, sudare și autonomie a vieții sociale. Deși Max Weber înfățișînd tipul ideal a avut o concepție restrictivă, exagerînd rolul autonomiei în definirea comunităților orașenești, e bine să reținem ideea că modul de ocupare a teritoriului, amenajarea spațiului urban e diferită de cea a spațiului așezărilor tradiționale, tocmai prin interdependența dintre dispunerea în extensiune și integralitatea sistemului social respectiv.

Foarte mulți autori subliniază caracterul dublu al procesului de structurare spațială a orașului. Pe de o parte colectivitățile se individualizează în raport cu caracterele mediului specific oferit de oraș în cartierele, străzile și locuințele sale²⁾ și, pe de altă parte, se compun în interiorul lui în relații complicate care deosebesc orașul respectiv de oricare altul. Unitățile rezidențiale și în primul rînd cartierele nu sînt numai o rețea a dispunerii pe teritoriul orașelor a diverselor edificii publice, a caselor și căilor de circulație, ci o rețea de realități sociale care fac din ele unități plurifuncționale. Toate acestea ne permit să admitem că într-adevăr are loc o „proiectare“ pe teren a întregii structuri sociale, că spațiul social urban poartă amprenta acesteia după cum, în același timp, influențează gestația ei. Spațiul social nu este nici spațiul geografic

¹⁾ Din acest punct de vedere nu considerăm suficientă definiția dată de R. Mau-nier în „L'origine et la fonction économique des villes“, Paris, 1910, p. 44, și în care arată că orașul este „o societate complexă a cărei bază geografică este în mod particular relativ restrînsă ca volum, unde elementul teritorial e în cantitate relativ scăzută în raport cu cea a elementului uman“.

²⁾ Raymond Ledrut în „Sociologie urbaine“, P.U.F., Paris, 1968, vorbește de 3 elemente morfologice : casele, străzile și piața, care nu sînt expresia numai a unei delimitări topografice sau administrative, ci și centrul unor microstructurări și destruc-turări sociale.

obișnuit, nici spațiul social fără legături cu cel natural, ci este un spațiu multidimensional care reflectă gradul atins de civilizația urbană. Dependent de această dublă relație se constată o accentuare a neomogenității cadrului urban și a specializării sale potrivit multiplelor funcțiuni — economice, administrative, rezidențiale, de deservire, de loisir, de comunicare — pe care este chemat să le găzduiască.

Dacă în contextele agricole sau industriale non-urbane se realizează o mare preponderență a vieții de producție asupra ansamblului vieții sociale (și de exemplu dispute născute în mediul producției se repercutază în viața din afară,¹⁾ urbanizarea aduce cu sine o pozitivă disociere a mediului de muncă de cel rezidențial și de cel de loisir. Această disociere oferă individului posibilitatea de a participa la universuri diferite și-l înserează într-un context nedeterminat care se numește ansamblul urban.

O altă mutație în planul spațial, generată de creșterea densității populației, realizează pe de o parte o micșorare a distanțelor sociale, ceea ce facilitează și multiplică contactele fizice dar duce, pe de altă parte, la relații mai puțin intense decât cele tradiționale și la o oarecare mărire a intervalelor spațiale dintre oameni care generează pe planul psihologic sentimentul de însingurare în mulțime²⁾. Foarte mulți sociologi, în urma unor anchete în mediul urban scot la iveală atât lipsa de spațiu resimțită de omul modern, cât și absența apropierii de cadrul urban resimțit mereu ca ceva străin, apăsător, obositor prin uniformitate, cu efecte coercitive care stînjenesc manifestarea deplină a potențelor sale. Pentru înlăturarea acestui fel de a percepe spațiul urban, se propune cunoașterea aspirațiilor omului, a valorilor, simbolurilor, modelelor de comportament la care s-a atașat și în urma unei reflexii serioase să se construiască un asemenea spațiu încît omul să dobîndească sentimentul de apartenență, să se recunoască pe sine în noul stil de organizare spațială.

Dar amîndouă aceste dimensiuni nu reușesc să exprime conținutul esențial al procesului de urbanizare care nu înseamnă numai modificări temporale și spațiale, ci și profunde restructurări — am spune materiale — de conținut.

Din acest punct de vedere, urbanizarea înseamnă, după părerea noastră, constituirea unui tip nou de sistem social. Ne raliem părerii aceluia care susțin că orașul este o colectivitate în măsura în care el controlează și reglează toate procesele sociale în interior și exterior și realizează ceea ce se numește personalitatea colectivă a orașului. Orașul nu este numai un conglomerat de oameni și un ansamblu de edificii, ci o colectivitate avînd viața sa proprie, relativ autonomă, o anumită ordine

¹⁾ Jean Remy, „A la recherche d'une signification économique et sociale du développement urbaine actuel“, în „Synthèses“ nr. 263—264/1968.

²⁾ Prin extensiunea sa, orașul mărește spațiul necesar a fi străbătut pentru a stabili relații amicale selective și devine astfel mai dificilă reala socializare a individului. Literatura ne pune la dispoziție un interesant material faptic care relevă schimbările petrecute în relațiile dintre om și spațiu, reflectate și în modalitățile de percepere a acestei dimensiuni a vieții urbane.

și forță de coeziune determinată, care asigură integrarea părților și elementelor în tot. Cum spune G. Friedmann, mediul urban este de natură cu totul diferită de cel rural, are un caracter artificial, este un mediu tehnic. Dar simpla pătrundere a tehnicii în mediul rural nu înseamnă urbanizare (există și medii industriale non-urbane) dacă nu produce o modificare co-substanțială a întregii vieți sociale. Dacă în tipurile tradiționale legăturile sociale și controlul vieții colective se baza pe relații de rudenie, vecinătate și de autoritate patriarhală locală, în mediul urban apare un alt ciment social — interdependența structurală a vieții urbane generată de caracterul multifuncțional al orașului și de caracterul concentrat, centralizat al unui tip deosebit de autoritate. Cum spunea Max Weber, orașul este autocefal. În el oamenii produc, consumă, creează și se recrează.

2,2. — Urbanizarea, fenomen social global, restructurează modul de viață atît pe palierul individului cît și pe palierul grupurilor și pe palierul colectivității în ansamblu.

Pe palierul individului ea realizează, ca o reacție în lanț, un sistem coerent de modificări. Se schimbă relațiile individului cu viața productivă și procesul începe cu dobîndirea unei noi profesii, a unei meserii de tip urban și a calității de salariat. Acest lucru determină un nou gen de consum și dependența lui de amenajarea serviciilor respective. Creșterea distanțelor spațiale îl antrenează într-un sistem de circulație specific — transportul citadin. Orașul îi oferă nu numai alte condiții de muncă și consum, ci și alte condiții de locuit, ceea ce îi generează noi nevoi, alte aspirații, alte reprezentări, alte modele de comportament, noi atitudini. Mediul urban îl înconjoară cu o rețea, mai bogată calitativ, de comunicații de masă, sporește fluxul informațional care-l bombardează cu o incomensurabilă cantitate de date și-l pune în relații multiple cu cele mai diverse reacții umane. Intrarea în mediul urban îl pune în contact cu o altă cultură, cu alte subculturi și el suferă din partea acestora o influență puternică.

Toate acestea și altele pe care noi nu le-am menționat îl introduc pe individ în rețele diferite, în structuri noi, îi multiplică contactele interpersonale, îl implică diferitelor grupuri sociale specifice urbanului.

Și pe palierul grupurilor urbanizarea produce serioase restructurări. Diviziunea socială a muncii urbane și continua ei specializare generează o multitudine de grupări profesionale în care indivizii sînt implicați prin profesia și funcția exercitată, prin apartenența la o anumită ramură economică, întreprindere, atelier, echipă, tură etc. Această pluralitate înserează individul simultan într-o serie de grupuri profesionale care-i acordă fiecare în parte un anumit statut și un anumit rol social, îi amplifică contactele fizice posibile și-l influențează prin normele, valorile, modelele de comportament, prin așteptările și posibilitățile pe care i le oferă.

Schimbarea caracterelor producției, nevoile de consum îl introduc de asemenea în diferite medii sociale, obligîndu-l să frecventeze anumite servicii și influențîndu-i modul de trai zilnic și modelele de comporta-

ment. Creșterea tot mai mare a diversității și specializării serviciilor, precum și a modalităților de organizare spațială a acestora multiplică alternativele între care individul poate opta, iar alegerea lui îl implică unor medii mereu noi.

O serie de factori obiectivi și subiectivi ca : nivelul veniturilor, amplasarea echipamentelor comerciale și a serviciilor publice, gustul, moda, publicitatea etc. influențează și ele această regrupare intermitentă și relativ stabilă.

Caracteristicile transportului în comun creează și ele noi medii sociale ritmice, variind cu asemănările rutelor și orelor de deplasare și incluzând individul într-un grup intermediar caracteristic orașului, regrupare extrem de nestatornică, dar avînd o oarecare structură.

Coabitarea indivizilor în anumite sectoare ale orașului, în anumite cartiere, în locuințe, în blocuri produce și ea un gen de structurare socială. Grupurile de apartenență rezidențială, de vecinătate diferă față de cele ale colectivităților tradiționale în care oamenii se cunoșteau între ei ca vecini, se ajutau între ei, participau la reuniunile private și erau antrenați într-un anumit număr de relații amicale. În aglomerațiile urbane grupurile de vecinătate se creează nu pe baza cunoașterii oamenilor, pe alegerile lor, ci pe baza apropierii întîmplătoare a locuințelor care provoacă un anumit număr de întîlniri și frecvențări reciproce. Aceste grupuri apar ca lanțuri de vecini în relații strînse, întrerupte de cei care nu au nici un fel de relații ; au întindere redusă și structura caracteristică grupurilor mici în care există și izolați și subiecți care sînt polii relațiilor sociale.

Asemănările de comportament cultural, aspirațiile comune concură de asemenea la crearea grupărilor intermediare mai trainice sau mai puțin trainice. Reuniunile în sălile de spectacole și cinematograful, reuniunile sportive, locurile de agrement, diferitele asociații fac ca anumiți indivizi să se regăsească frecvent și să se organizeze uneori în grupuri foarte structurate. Grupurile de loisir sînt deosebit de numeroase și structurarea lor e provocată de contingenta foarte multor factori.

Urbanizarea nu afectează numai numărul mediilor sociale (elementare, intermediare, locale, formale și informale) în care individul e implicat, ci și structura grupurilor tradiționale. Ea provoacă mutații importante în ierarhia rolurilor și funcțiilor sociale ale acestora. Astfel se pare că grupurile bazate pe relații de rudenie nu mai ocupă locul pe care-l aveau în societățile tradiționale, crește rolul grupurilor de prieteni bazate pe afinitate electivă, rolul grupurilor profesionale și rolul grupurilor de loisir.

Se schimbă și structura și rolul celui mai esențial grup elementar — grupul familial. Deși el rămîne cheia de boltă a întregului eșafodaj social, urbanizarea produce o reducere a dimensiunii sale, grupul tinde tot mai mult să se reducă la familia conjugală formată cel mai adesea din două generații. Familia nu mai este ca în societățile patriarhale o unitate economică de consum. Micul grup conjugal se distinge din ce în ce mai mult de grupurile cu care era amestecat și ia un loc tot mai impor-

tant în viaţa cotidiană a indivizilor. Unii autori apreciază că familiei deschise a comunităţilor închise i se substituie familia închisă a societăţilor deschise din comunităţile urbane. Din acest punct de vedere oraşul apare ca un ansamblu de grupuri umane care se încrucişează între ele într-o manieră tot mai complicată. Fiecare individ este implicat într-un număr din ce în ce mai mare de grupuri diferite. Dacă în societăţile tradiţionale indivizii aveau roluri bine determinate pe care le primeau la naştere şi ieşeau rar din aceste situaţii atribuite de colectivitate, în societatea urbană — caracterizată prin schimbări rapide şi multiple structurări — indivizii trebuie permanent să facă faţă unor jocuri relativ imprevizibile ale rolurilor sociale. Societatea industrială creează în permanenţă noi funcţii, noi roluri sociale care-şi caută „titulari“¹⁾.

Dacă în societăţile tradiţionale grupurile elementare înglobează în ele toată viaţa individului, în societăţile moderne grupurile sînt centrate pe mai multe funcţii şi sînt integrate într-o reţea densă de comunicaţii. Cunoaşterea acestor canale este extrem de importantă, întrucît normele şi modelele de comportament sînt în mare măsură indirect furnizate individului de către grupele de apartenenţă şi referinţă şi în mai mică măsură direct de către societatea în ansamblul ei.

Profunde şi majore mutaţii provoacă urbanizarea şi pe palierul colectivităţii. Viaţa productivă a colectivităţilor urbane²⁾ socialiste bazată pe proprietatea comună asupra mijloacelor de producţie socialiste, nu mai este dependentă de tradiţie şi nici de interese de grup restrîns, ci dictată de imperativele economice ale societăţii globale, de piaţa internă a oraşului, de cea a zonei, de cea republicană şi chiar de relaţiile stabile cu piaţa internaţională. Acest fapt obiectiv se dovedeşte extrem de important pentru apariţia intereselor comune întregii comunităţi şi pe baza acestora a sentimentului de apartenenţă la colectivitatea oraşului şi la perceperea conştientizată a acesteia — semn neîndoielnic de integrare urbană

Considerăm că natura relaţiilor socialiste şi schimbarea caracterelor producţiei şi consumului creează baza pentru un gen superior de socializare şi solidarizare a indivizilor puternic dependenţi între ei şi inseraţi indisolubil în sistemul global, în armătura sa demografică, profesională şi socială.

Diviziunea socială accentuată a muncii urbane şi necontenita ei specializare determină o creştere a stratificării sociale. Dar, paradoxal, are loc în acelaşi timp un proces invers de omogenizare a situaţiei oamenilor în stratul respectiv, scade rolul individualităţilor şi se generează ceea ce se numeşte personalitatea colectivă³⁾. Aceasta se reflectă şi pe planul relaţiilor interpersonale. Sintem de acord cu acei autori care semnalează

¹⁾ Henri Mendras, „Passé et avenir des collectivités rurales“ — în Diogène, nr. 69/1970.

²⁾ Este evident că noi avem în vedere cînd facem această afirmaţie realităţile sociale din România Socialistă.

³⁾ Dacă mica colectivitate nu este locul ideal pentru a face să trăiască împreună oamenii identici, marea colectivitate asigură fiecăruia un rol pe măsura sa.

o oarecare despersonalizare a relațiilor „face to face“, chiar atunci cînd contactul este cît se poate de direct. Relația dintre doi orașeni care nu se cunosc devine tot mai mult relația dintre două roluri sociale diferite.

Viața colectivă a orașului presupune diversificarea și specializarea intensă a instituțiilor și organizațiilor care nu mai sînt, ca în societățile tradiționale, suprafuncționale. Fiecare are funcții net delimitate de organizare, planificare, conducere și control fie a producției, fie a consumului, a circulației, a construcției și administrației, a echipamentelor de tot felul. Apar numeroase instituții care reglează raporturile sociale dintre colectivitate și individ.

Acest fenomen generează, printr-o relație inversă viața colectivă, întrucît antrenează individual între o serie importantă de avantaje, materiale și spirituale, care nu sînt strict ale individului sau mai bine zis de vin ale lui în măsura în care sînt tot mai colective, și acest fapt nu rămîne fără consecințe pe planul integrării sociale. Orașul creează, după părerea noastră, viața comunitară și pentru că este capabil să pună la dispoziția cetățeanului o serie de servicii pe care le furnizează, pe care acesta nu le poate găsi în afara lui, mai ales în cazul cînd necesită echipamente indivizibile al căror cost scade dacă cererea este concentrată și utilizarea intensă. Ori, cele mai noi tendințe care apar în dezvoltarea orașelor dezvăluie faptul că acestea devin tot mai mult un pol al activității secundare și terțiare. Aceste grupuri nu seamănă cu cele tradiționale în care fiecare persoană are locul său într-o structură bine definită¹⁾. Orașenii se găsesc implicați în mecanisme ale căror funcții nu le înțeleg totdeauna și se află situați în ansamblul vieții sociale a orașului fără să perceapă în mod real și clar această îngemănare. Ei sînt supuși unor condiționări cu atît mai mari cu cît necunoscîndu-le nu au posibilitatea de a se elibera de aceste presiuni generate de viața, de relația caracteristică urbanului. Iau naștere pe această cale noi angajări ale oamenilor în structurile sociale, angajări care se operează uneori fără voia lor și care stau la originea unei tot mai puternice integrări sociale.

Indivizii intră în noi medii sociale și creează, prin intrarea lor, noi restructurări atît în ceea ce-i privește pe ei cît și pe alții ca ei.

Comunitatea rezidențială este și ea creatoare de viață colectivă datorită similitudinii intereselor privind autoadministrarea treburilor obștești, îmbunătățirea condițiilor de locuit în bloc și cartier, datorită existenței unor spații comune, de legătură, de tranziție, de reuniune publică, care ușurează realizarea unei continuități între diferitele unități discontinue (apartamente, blocuri, străzi, familii, grupuri etc.).

Urbanizarea, care aduce cu sine complementaritatea funcțiilor și rolurilor sociale diferențiate și interdependente, oferă reale posibilități pentru creșterea gradului de coeziune socială, de solidarizare.

¹⁾ Paul Henri Chombart de Lauwe, în articolul „Les hommes et la société urbaine“, Synthèses nr. 263—264/1968 — semnala că în concentrările urbane nu toate grupurile au conturări nete și funcții distincte.

Dependenţa mutuală a vieţii şi interesele oamenilor, influenţaţi în mod fundamental de caracterul proprietăţii socialiste, a relaţiilor de colaborare şi ajutor reciproc şi formaţi de ideologia marxist-leninistă, uşurează considerabil generarea sentimentului de responsabilitate socială, colectivă.

Comunicaţiile de masă întretin o formă nouă de conştiinţă comună, de masă, în care indivizi dispersaţi şi numeroşi care nu se întâlnesc niciodată se găsesc într-o uniune ideologică, spirituală extrem de importantă socializării lor. Participarea activă şi responsabilă a tuturor oamenilor la rezolvarea treburilor obşteşti în condiţiile unei continue democratizări a vieţii de stat reprezintă de asemenea un factor de foarte mare însemnătate. Aceşti factori, alături de alţii la care ne-am referit mai înainte, concurează în direcţia înlăturării şi atenuării efectelor nocive care întovărăşesc urbanizarea în ţările capitaliste unde creşte segregarea socială, unde se înmulţesc îngrijorător fenomenele de anomie socială.

2, 3. — Urbanizarea produce numeroase mutaţii şi în ceea ce priveşte comunicaţia interumană, canalele şi intensitatea cu care se realizează. Aceste transformări sînt deosebit de importante deoarece restructurarea comunicaţiei provoacă şi totodată exprimă modificarea formatului colectivităţii şi a tipului raporturilor care o compun.

Dacă în comunităţile tradiţionale¹⁾ indivizii se cunosc toţi între ei, ştiu totul despre principalele aspecte ale personalităţii celorlalţi şi orice legătură socială este personalizată, în mediul urban comunicarea este preponderent despersonalizată.

Este îndeobşte cunoscută relaţia dintre canalele prin care se transmite informaţia socială şi structura grupurilor, ansamblul relaţiilor interne şi externe care constituie reţeaua de comunicaţie. Din această pricină raporturile sociale în urban nu sînt toate de acelaşi tip, ele diferă în raport cu natura grupului în care e implicat individul. În grupurile primare al căror membri, în număr relativ mic, sînt asociaţi într-un mod intim, comunicarea se realizează prin contacte personale, simpatetice, conţinutul mesajelor este relativ universal iar consensurile aproape absolute. În grupurile secundare, ai căror membri, în număr mare, sînt asociaţi în virtutea unor interese comune care însă nu pun în joc decît un sector al personalităţii individului şi nu înglobează în ele toată viaţa acestuia, comunicarea se realizează prin contacte impersonale şi utilitare, adesea indirecte, la distanţă, conţinutul mesajelor este relativ particular iar consensurile sînt limitate.

Relaţia dintre individ şi ansamblul social fiind mediată şi tot mai puţin directă, deoarece individul intră în contact cu colectivitatea prin relele grupurilor cărora li se raliază, socializarea individului, integrarea lui în sistemul social global depinde de consistenţa internă, de coeziunea socială a grupurilor respective. Or, baza unităţii socio-culturale a oricărui grup unan o constituie tocmai comunicarea. Aşa se explică de ce foarte

¹⁾ Marcel Moget — în „Remarques sur le village comme cadre de recherches anthropologiques“ (Bulletin de psychologie 7—8/1955) a definit satul ca societate de „interconnaissance“.

mulți sociologi apreciază că în foarte mare măsură posibilitățile restrinse oferite pentru comunicarea personală în mediul urban sînt responsabile pentru agravarea anomiei sociale.

Contactele sînt tot mai numeroase pe măsură ce universurile la care participă sînt diferite, dar ele angajează în multe cazuri doar o fațetă a individului și a experienței sale, întrucît în fiecare grup acesta are un anumit gen de raporturi (profesionale, politice, amicale, recreative etc.) și din această cauză rezultă o scădere a intensității legăturilor interumane. Totodată în fiecare grup există un sistem aparte de obligații și compensații reciproce, modele de comportament diferite, reguli și norme proprii, ierarhii de valori privilegiate, o serie de patens-uri, un stoc de reacții gata pregătite și stereotipizate pentru situații date, un complex de imagini ghid care orientează atitudinile, care toate generează în conștiința indivizilor respectivi ideea similitudinii lor și a diferenței față de alții.

Cum urbanizarea aduce cu sine o creștere a numărului grupurilor sociale și o specializare tot mai mare a funcțiilor și rolurilor sociale atribuite de ele, este evidentă importanța realizării unor condiții tot mai prielnice pentru comunicarea interpersonală afectată de masificarea populației orășenești. Comunicarea interpersonală permite omogenizarea relativă a gândirii, a sentimentelor și acțiunilor oamenilor.

Foarte mulți autori ¹⁾ apreciază că, deși urbanizarea prin densificarea pe care o realizează facilitează comunicația între oameni, ea aduce cu sine o creștere a izolării sociale. Această izolare este pe de o parte, căutată, dorită, apărută cu grijă de individ, care are o oarecare nevoie legitimă de a se pierde în mulțime, de a scăpa de ochiul sever al comunității tradiționale și a micului grup, în care fiecare se află în fața celorlalți și e dificil să se sustragă controlului pe care toți îl exercită asupra tuturor. Pe de altă parte, izolarea este rodul caracterului relativ închis al spațiului de locuit în blocurile moderne care îngreunează contactele cu alte persoane și efectul creșterii distanțelor spațiale între oameni.

Dar dacă în anumite momente la om predomină nevoia de claustrare în sine, în multe alte momente el simte nevoia presantă de a fi în mulțime, împreună cu ceilalți. Orașul operează și el în aceste două sensuri: generează însingurarea ²⁾, despersonalizarea și totodată impune necesitatea vieții de relație, a vieții colective.

Cadrul urban dispune de mari posibilități pentru viața colectivă. Prezența și atracția exercitată de echipamentele colective de „loisir“, care răspund nevoilor culturale, estetice, de cunoaștere, educație și relaxare compensează în bună măsură efectele negative descrise mai înainte. Numeroasele săli de spectacole, de cinematograf, „centrul“ cu funcția lui simbolică extrautilitară, parcurile, locurile de agrement, stadioanele sînt generatoare de reprezentări și trăiri colective.

¹⁾ Henri Lefebvre, Michel Quoist, Chombart de Lauwe, Pierre George, André Michel ș.a.

²⁾ Este însă sigur că o serie de particularități ale sistemului socialist introduc relații care limitează aceste efecte nocive sau le anulează chiar.

Reprezentările colective se produc pe diferite căi. În primul rând, ele sînt rezultatul reflectării în conștiința omului a vieții urbane trăite nemijlocit. Generate de efortul voit de a-și explicita ceea ce sînt în raport cu alții, ele exprimă o situație socială sau o anticipează mental. Întărite de imaginile ghid furnizate de grupările sociale, sînt vehiculate și difuzate prin mijloacele rapide și care nu cunosc bariere spațiale ale comunicațiilor de masă. Reprezentările colective joacă rolul unor simboluri orientative și devin în această calitate expresii ale participării la conștiința comună și mijloace de bază prin care se realizează comunicarea.

Aceste simboluri, înconjurată de un halou afectiv și ideologic, de sensuri multiple joacă rolul unor mediatori în dialogul comunicării și înțelegerii. Existența lor susține sentimentul unui gen nou de „noi“ fără a presupune identitatea tradițională a culturii.

2,4. — Dacă autarhia economică și demografică, specifică comunităților tradiționale, genera și întreține necesitatea unei culturi comune, omogene, bazată pe aceleași atitudini fundamentale în fața problemelor vieții, pe o viziune asemănătoare asupra lucrurilor, pe aceleași moravuri și obiceiuri; pe acordul asupra principiilor și normelor de reglementare a relațiilor sociale, urbanizarea se întovărășește de neomogenitatea culturală.

Cultura urbană este o cultură „mozaicală“¹⁾ cuprinzînd, pe lîngă cultura dominantă a ansamblului social, și o serie largă de subculturi ale diferitelor grupări umane care compun orașul. De aceea, integrarea urbană trece prin aculturație, prin interpenetrația subculturilor datorată contactelor directe sau nu, continue sau episodice a grupurilor de cultură diferită.

Urbanizarea se prezintă ca o mișcare complexă care nu se epuizează prin transformări economice sau sociale, ci necesită și modificări intelectuale și afective.

Ne raliem părerii lui Placide Rambaud că aculturația ruralilor, care se integrează în mediul urban, se realizează de pe poziții inegale ca de la un grup minoritar la un grup majoritar și, uneori, după caz și moment, ca între cultura unei structuri și fragmente de cultură ale altei structuri. Transculturația realizată în mediul urban marchează intrarea într-o cultură superioară și, în acest sens, este în același timp și exculturație-achiziție de elemente noi și deculturație — pierdere de elemente corespunzătoare culturii de origină sau culturii tradiționale.

Fără să însemne omogenizare culturală spontană și absolută, orașul este și o arie culturală, un spațiu social în interiorul căruia se pot relativ rapid și ușor răspîndi și schimba caracterele culturale și se pot făuri

¹⁾ Termenul îi aparține lui Abraham Moles, dar el îi dă un sens oarecum diferit. Pentru el, caracterul mozaical derivă din faptul că stă pe două straturi sociale: masa consumatoare de cultură și alimentată de mass-media și stratul intelectualilor creatori de cultură; în „Sociodynamique et la politique des équipements culturels dans la société urbaine“ — în Communications nr. 14/1969.

²⁾ „Société rurale et urbanisation“, Editions de Seuil, 1969.

trăsături comune. Acest fapt este de o mare importanță întrucât cultura este unul din principalii factori integrativi, ea fiind creatoare de comportamente și atitudini prin modelele și valorile pe care le vehiculează. Rolul ei crește cu atât mai mult cu cât cultura dobândește, prin urbanizare, un pronunțat caracter de masă, ea se adresează unui aglomerat gigantic de indivizi eterogeni, aparținând unor subculturi diferite. Cultura dispune de o mare putere formativă și persuasivă în ceea ce privește modelul de viață urban prin schimbarea continuă a opiniilor, aspirațiilor și motivațiilor care incită acțiunile oamenilor.

Procesul de aculturație în urban îl pune pe om într-o permanentă alternanță între modern și arhaic. Atingînd manierele de a gândi și simți, aculturația poate uneori preceda aspectele materiale ale integrării, urbane, realizîndu-se ceea ce se numește socializare anticipată, prin care individul acceptă dinainte și-și însușește normele, valorile grupului la care aspiră să aparțină. În alte situații, dimpotrivă aculturația îngreuiază reala integrare urbană. În procesul de aculturație are loc o dezagregare a elementelor tradiționale pentru a face loc la alte atitudini corespunzătoare noilor valori, noilor modele.

A dobîndi cultura urbană nu înseamnă exclusiv a beneficia de un sistem nou de imagini, cunoștințe și idei, de mijloace specifice de exprimare, ci înseamnă impactul cu un sistem de referință în care există o anumită ordine a valorilor privilegiate și o serie de modele de comportament specific urbane. Metamorfoza culturală nu este doar un proces de modificare a spiritualității, ci și de transformare atitudinală.

A dobîndi cultura urbană înseamnă a dobîndi deopotrivă o altă manieră de a trăi, de a fi cetățean, de a organiza viața zilnică, de amenajare a locuinței, alte modele vestimentare, alte maniere de utilizare a timpului liber.

A dobîndi cultura urbană înseamnă de asemenea a dobîndi voința și puterea de a folosi toate posibilitățile personale, de a da curs liber creativității spontane pe care orice ființă umană o poartă în sine. Deși prin intermediul comunicațiilor de masă omul trăiește oriunde într-o lume culturală puternic penetrată din exterior, în urban el beneficiază de mari posibilități de a nu se mărgini la receptarea pasivă de informații, ci să realizeze o participare activă, o angajare a sa în consumul cultural. Cîmpul culturii trebuie lărgit prin realizarea potențialului de participare activă și prin transformarea în realitate a posibilităților de creație.

Cultura, în calitate de factor integrativ, exercită mai multe funcții. Postulează un anumit gen de comportament, creează și difuzează modele, incită la un anumit mod de viață, educă, exersează și stimulează în funcție de nevoi și posibilități.

Sîntem de acord cu Joseph Rovin ¹⁾ care afirmă că toate activitățile vieții cotidiene sînt ocazii pentru atitudini și comportamente culturale și sînt în același timp expresii ale culturii trăite. Fiecare gest cotidian este, în fapt, o relație dintre individ și anumite modele, valori și ima-

¹⁾ În articolul „Pour une politique culturelle” — Communications, nr. 14/1969.

gini-ghid vehiculate de cultura urbană, ceea ce face ca indivizii să trăiască într-o uniune oarecum intimă cu alţii, care se orientează după aceleaşi scheme şi simboluri. În acest sens concură şi marea difuziune a comunicaţiilor de masă, care au tendinţa de uniformizare în parte şi relativ pozitivă a climatului cultural. Aceste relaţii generează un „eu“ asemănător cu ceilalţi şi favorizează socializarea indivizilor.

Dar eterogenitatea demografică şi apartenenţa simultană la o serie de subculturi poate genera coexistenţa în acelaşi individ a unor comportamente tradiţionale şi a unor comportamente de împrumut, într-un soi de sincretism care relevă o integrare parţială în viaţa urbană. Un grad scăzut de integrare poate să se exprime şi prin fragmentarea în timp¹⁾ a rolurilor. În anumite momente şi situaţii, individul se poate comporta după modelele urbane, în alte momente şi situaţii se poate comporta după modelele tradiţionale. În fiecare caz, are loc o „uitare“ provizorie a celui alt model şi o succesiune ciclică a două culturi în acelaşi individ.

Literatura descrie forme şi mecanisme diferite de integrare: conformare, hiperconformare, evaziune, rebeliune şi marginalitate.²⁾ Aşa cum arăta Durkheim în „Le suicide“, când condiţiile vieţii se schimbă, scara după care se reglează valorile nu mai poate rămâne aceeaşi, graţia e răsturnată şi celelalte norme nu apar instantaneu. Trebuie timp pentru a ca oamenii şi lucrurile să fie clasate şi ierarhizate.

Modul de viaţă urban nu apare spontan la individul integrat în producţia industrială. Omul venit la o nouă muncă pătrunde într-un alt tip de spaţiu social, vine în contact cu alte sisteme de organizare a vieţii cotidiene, cu alte modele de comportament social, moral, familial, cultural.

Procesul de integrare urbană este bivectorial şi de aceea investiţiile de teren trebuie să înfăţişeze în ce măsură indivizii asimilează noi modele de comportament pentru că devin urbani şi în ce măsură sînt urbani pentru că au anumite modele de comportament.

În toate aceste consideraţii am trasat o sumară schiţă a principalelor mutaţii provocate de urbanizare, care afectează atât individul aflat în acest proces de restructurare, cît şi grupurile la care el se raliază, precum şi viaţa colectivităţii în ansamblul său.

Această schemă nu este, evident, decît o încercare modestă de a construi un model de descriere a trăsăturilor integrării urbane. Chiar dacă ea ar fi perfectă, în realitate se încadrează în raport cu condiţiile de loc şi de timp sub forme şi în modalităţi foarte variate. Modelul pe care îl supunem discuţiilor poate reprezenta un instrument de analiză calitativă necesar înţelegerii fenomenelor generate de integrarea urbană şi util interpretării materialului factual rezultat din investigaţiile pe teren.

¹⁾ Placide-Rimbaud, Société rurale et urbanisation, Edition de Seuil, 1969.

²⁾ Henri Mendras, Elements des sociologie, Paris, 1967.

A B S T R A C T

The phenomenon of urban integration is a global social phenomenon and to understand it, we have to study the specific relations between man and urban environment, between individual and institutional and group structures of the town.

The growth of the density and the concentration of the population in urban centers meet a necessity of the evolution of social life in its ensemble. As an effect of civilization, the urbanization determines in its turn important mutations in the sphere of production and consumption, in the sphere of activities, of work relations, in the ensemble of social relations, in the roles and statuses of the individual, in the arrangement of the habitation, in the evolution of the family, in the socialization and reinforcing of solidarity of the individuals, in the systems and channels of communication, in the cultural climate.

In the present paper, the author attempts to outline the principal mutations generated by the process of urbanization in Rumania. Showing that urbanization is one of the most comprehensive social changes that includes all levels of human life, the author analyses the changes which are generated in all the three dimensions of the process: temporal, spatial and material.

The analysis and description which was made aims to both the level of individuals and that of groups and collectivities.

The pattern proposed for discussion is an outlined description of the particularities of urban integration, which may be useful as an instrument of qualitative analysis, to understand the phenomenon and to interpret the factic material resulted from field investigations.

ÎN LEGĂTURĂ CU DEFINIREA NOȚIUNII DE «COMPORAMENT TEMPORAL»

MARIA LAZĂR, absolventă

Domeniul care atrage tot mai mult atenția sociologilor datorită modului complex în care reflectă relația individ-mediu social este comportamentul social. Deși studiarea și explicitarea multifuncționalității sale este mai dificilă decât în cazul altor fenomene, rezultatele ce se obțin compensează din plin efortul făcut.

În ultimii ani, preocupările intense pentru studiarea acestui domeniu au permis datorită aplicării unor metode adecvate obținerea unor rezultate deosebit de interesante.

În funcție de contextul general al transformărilor materiale și spirituale care au loc în societate, indivizii își desfășoară viața cotidiană sub forma unei suite de comportamente, generate de factorii integrativi în viața socială, de statusul și rolul lor social.

Pentru analiza acestui vast domeniu, astfel încât să ajungem la o înțelegere a structurii globale a comportamentelor, a calității sau valorii lor și a factorilor sociali de care sînt determinate, apelăm la metoda studierii „bugetului de timp“ fiind singura care făcînd posibilă surprinderea unei continuități succesive, nu omite niciun element component.

Viața cotidiană integrează toate activitățile cărora li se dedică indivizii — în mod obișnuit sau numai întîmplător — sub imperiul unui complex de factori și aceste activități trebuiesc urmărite în scopul desprinderii principalelor elemente structurale, a semnificației lor pentru societate și în mod implicit și pentru indivizi.

Definirea acestui domeniu de activități umane ca fiind în întregul său un fenomen comportamental ce se manifestă sub forma unui ansamblu de fapte extrem de eterogene și a căror semnificație nu poate fi desprinsă decât printr-o analiză structurală care să permită separarea și ordonarea lor pe baza unor criterii de analiză pur sociologice, o considerăm corectă și mai ales necesară.

Comportamentul fiind totalitatea modurilor de a fi și de a acționa, *comportamentul temporal va cuprinde acele aspecte ale vieții unor grupuri ce constau în modele de comportare (în cadrul unor sisteme de sensuri) care pot fi văzute ca totalități uniforme într-o ordine temporală.*

Noțiunea de „comportament temporal“ în afara acestei distincții, ar putea fi privită drept un pleonasm, avînd în vedere că oricărui comportament îi este în mod obligatoriu afectat un spațiu temporal.

Dar în definierea „comportamentului temporal“, timpul nu este numai elementul veșnic prezent, oricînd și pretutindeni ci înseamnă totodată ordine, necesitate, suficiență, precipitare, relaxare ș.a.

Acest timp, ca mijloc de înregistrare a unui comportament distinct de alt comportament, apare ca timp distinct de alt timp. Timpul însoțind dezvoltarea, schimbarea, într-o curgere paralelă, asistă și înregistrează toate modificările, atît în individ cît și în spațiul social, apărute din raportul lor reciproc.

Luînd durata ca unitate de măsură a comportamentelor căutăm modul în care aceasta ar putea surprinde atît percepția subiectivă a unui comportament, cît și analiza sa obiectivă.

Din punctul nostru de vedere „comportamentul temporal“ definit ca „mod de a fi și a acționa văzut ca totalitate uniformă într-o ordine temporală“ poate fi considerat o categorie sociologică ce cuprinde întreaga suită de comportamente diurne.

Variabilitatea comportamentelor, constituie serii ale căror limite sînt cele ale modelului în care se încadrează ; respectiv este vorba de reflecția în cadrul acestora a unor modele culturale specifice fiecărui grup social. Aceste modele se formează sub influența unui complex de factori : economici, sociali, istorici, culturali, politici, religioși etc.

Cu toate că modelele comportamentale sînt variabile în funcție de modul în care acționează asupra lor fiecare dintre factorii sus menționați, se manifestă sub forma unor tipare și regularități care lasă să se vadă modul de adaptare al unor grupuri umane la condițiile vieții sociale.

Conceptul de „comportament temporal“ are o valoare operațională bine precizată.

În primul rînd cunoașterea variabilității comportamentelor, trebuie să pornească de la luarea în considerare a laturii calitative a acestora, deoarece pe această cale putem să realizăm nu numai o analiză comparativă permanentă, ci și o cunoaștere a influenței diferiților factori sociali obiectivi.

În al doilea rînd, valoarea operațională constă în găsirea acelor procedee de analiză cantitativă prin intermediul cărora să putem scoate în evidență atît evoluția în dinamica sa cît și conținutul structural calitativ al fenomenelor.

În cursul cercetărilor de teren s-au cristalizat și alte caracteristici ale acestui concept. Una dintre acestea constă în sfera sa de cuprindere, mult mai extinsă decît cea a structurii bugetului de timp.

Aceasta rezultă din faptul că spre deosebire de „bugetul de timp“ propriu-zis aplicat de cercetarea statistică, care abordează doar „modul de utilizare al timpului“, conceptul stabilit ne conduce la o lărgire a sferei de cuprindere astfel încît să ne permită o cunoaștere a comportamentului în contextul său social (ambianța, motivația activităților, opiniile subiecților ș.a.).

O altă caracteristică ne reflectă cerința cercetării „comportamentului temporal“ la intervale de timp diferite. Necesitatea realizării repetabilității derivă pe de o parte din cerința cunoașterii efectelor unor factori

nonpermanenți (ex. diferențele de la perioadele de muncă la perioadele de concedii), iar pe de altă parte, din aceea a cunoașterii — la anumite intervale de timp — a schimbărilor de esență ale comportamentului temporal.

Aplicabilitatea acestui concept are desigur și o valoare orientativă întrucît conținutul său trebuie să se adapteze permanent la transformările care au loc pe plan social (în nivelul de trai, în nivelul de instrucție al populației) cît și transformările care vizează însușirea de noi modele comportamentale la nivelul fiecărui individ.

Analizînd „comportamentul temporal“ putem reconstitui ființa umană socială în toată complexitatea ei cu modificările care au loc în cadrul acesteia, modul în care reușește să-și realizeze scopurile, finalitatea unor activități cu grad diferit de intensitate sau frecvență, modul de autoadministrare a timpului liber, activitățile nonobligatorii pentru care optează și multe alte laturi ale acestui complex imens care este omul social.

R É S U M É

Les problèmes théoriques du budget de temps provoquent un grand nombre de discussions et font nécessaire la précision des concepts opérationnels sur la base desquels s'axe la recherche du ce domaine.

En portant de la constatation que la vie sociale constitue, dans sa totalité, un ensemble de comportements, l'auteur définit le „comportement temporal“ : le domaine qui contient les aspects de la vie de quelques groups, qui consiste en modèles comme les totalités uniformes dans un ordre temporel.

PROBLEME METODOLOGICE ALE CERCETĂRII UNOR COLECTIVITĂȚI RURALE

MARIA LARIONESCU doctorand

Clădim adeseori pe același teren unde am dărimat, scria Tarde în urmă cu peste o jumătate de secol ; dar, mai mult decît atît, preciza cunoscutul psihosociolog, chiar materialul edificiilor sfărîmate îl folosim într-o bună măsură pentru construcții noi. Fenomenul negării și preluării selective se întîlnește pretutindeni în știință. Sociologia rurală din țara noastră, prin bogata sa tradiție, deține un loc privilegiat din acest punct de vedere, negația dialectică beneficiind de o adevărată mină de posibilități. Însă forarea acestui „zăcămint” sociologic și mai apoi utilizarea lui necesită „sonde” conceptuale adecvate. La prima vedere lucrurile par relativ simple. Dificultățile încep abia atunci cînd se încearcă operația propriu-zisă de comparare și cîntărire a ipotezelor de lucru, a metodologiei unor cercetări relativ depărtate în timp și spațiu. Din capul locului își cer răspunsul cîteva întrebări : 1. În ce constă munca de „ajustare” a instrumentelor de lucru : 2. Cum putem folosi în cercetările *actuale* date și indicații metodologice elaborate *altădată* și pentru *alte* obiective ? 3. Cum putem folosi în cercetările sociologice *contemporane* din țara noastră experiența *actuală* acumulată în alte țări ?

Vom încerca să conturăm în cele ce urmează un răspuns la aceste probleme, folosind experiența cîtorva cercetări desfășurate în mediul rural de o parte a colectivului de sociologi din Institutul de Filozofie ¹⁾.

I. *De ce ajustare metodologică ?* Schimbarea satului român prin trecerea de la sistemul micii producții la cel cooperatist-socialist este o realitate socială. Investigarea aceste realități necesită unelte potrivite, capabile să se muleze după cerințele sale și să o dezvăluie ochilor noștri. Prin urmare, altă realitate, altă metodologie. Nimic mai simplu, mai firesc. Și totuși această concluzie, care sintetizează experiența îndelungată de cunoaștere a omenirii, luată *ad litteram* ca ipoteză de lucru în studiile de sociologie rurală ne poate călăuzi pe o pistă lăaturalnică, dacă nu chiar falsă. Ea poate sugera inutilitatea principială a metodologiei înaintașilor pentru studierea satului de azi și îmbrățișarea uneori

¹⁾ „Două sate. Structuri sociale și progres tehnic,” de M. Cernea, G. Chepeș, V. Constantinescu, H. Ene, El. Gheorghe, M. Larionescu ; „Contribuții la sociologia culturii de masă, vol I. București, Editura Academiei” 1970 capitolul I elaborat de H. Culea, El. Gheorghe, M. Larionescu ; vol. II (în curs de pregătire) capitolul „Grupul mic și asimilarea mesajelor culturale” de M. Larionescu.

fără rezerve serioase, a metodologiei contemporane făurită în cercetările sociologice de peste hotare. Nimic mai fals decît această exagerare fie într-o direcție fie în alta.

Cel puțin două pricini pledează împotriva unei atari concepții metodologice :

1. Transformarea satului nu este și nu poate fi absolută. Revoluționarea sa implică o anumită continuitate, care asigură posibilitatea principală a folosirii selective a metodologiei predecesorilor.

Într-adevăr, după cum reiese din studiul comparativ al celor „Două sate“, transformările nu sînt identice la toate palierele vieții sociale sătești. Se pot observa modificări profunde și în același timp vizibile în sfera relațiilor de proprietate (modul de folosire al pămîntului, organizarea cooperatistă a forței de muncă, nivelul de tehnicitate a muncii agricole, calificarea și informația agrar-profesională a sătenilor), în ce privește modernizarea aparatului tehnice în menajul familiei țărănești ș.a.m.d. Mai puțin evidente sînt o serie de schimbări care survin în straturile mai ascunse ale vieții sociale la nivelul reaçiilor interpersonale, ale deprinderilor și obiceiurilor igienico-casnice, în criteriile de constituire ale grupurilor de muncă și de petrecere, în gusturile și aspirațiile culturale. Integrarea în structurile cooperativei agricole diferă în cele două sate. Vechile structuri sociale de rudenie, vecinătate, vechile mentalități de economisire nu s-au estompat, dimpotrivă, ele influențează, în proporții specifice de la sat la sat, procesele de formare ale noilor relații sociale cooperatiste.

În cultură, în viața psihică amestecul sui generis al unor tipuri de comportament diferite, unele provenind din negura istoriei satelor respective, altele de factură contemporană, este și mai greu de descifrat. Este uimitor să vezi bunăoară case „tip“ nou construite (sau reconstruite), mobilate în stil urban a căroar funcționalitate este încă în mare parte tradițional rurală ¹⁾.

Aceste exemple nu sînt cazuri izolate. Ele împinzesc toate manifestările vieții sociale studiate de autori, constituind o dovadă a complexității dezvoltării vieții sociale, a amestecului elementelor vechiului cu noul.

2. Relativa independență a demersului metodologic față de conținutul tematic cercetat constituie cel de al doilea argument. Oricît de mult s-ar strădui sociologul să se plieze realității avute în obiectiv, el nu se poate contopi cu obiectul său de studiu, convergența nu poate fi totală. Distanța relativă care îl separă de obiectul său dă efortului cognitiv un plus de generalitate, de depășire a specificității obiectului, și prin urmare o anumită obiectivitate, o punte virtuală pentru abordarea altor fenomene. Așa se explică capacitatea pe care o au cercetările anterioare de a sugera căi, tehnici, ipoteze de lucru.

II. Pasul următor îl constituie *modalitatea de folosire a metodologiei cercetărilor desfășurate de predecesorii noștri și a cercetărilor de*

¹⁾ Op. cit., cap. III, paragraf 3.

peste hotare, de adecvare a acestora la noile realități sătești. Desprindem cel puțin două posibilități de utilizare a metodologiei folosite în studiile monografice rurale anterioare : a) pentru comparații așa-numite „apropiate“ (proches) și b) pentru comparații „îndepărtate“ (éloignés), greutatea cea mai mare avînd-o, așa cum a reieșit și din cercetările noastre, cea de a doua formă. Întrucît comparația „apropiată“ presupune analogia de context, de structură ¹⁾ a celor două unități sociale, practicarea ei este sensibil îngreunată în cazul confruntării unor grupuri sătești din trecut și de astăzi ; în schimb, ea este fructuoasă în procesul cunoașterii unor sate aflate în același context temporal, social-cultural. Chiar și în primul caz, cînd fenomenele investigate sînt depărtate în timp, pot exista anumite grupuri de caracteristici *obiective* „precis determinabile cantitativ (structurile economice, dimensiunile cantitative ale unor fenomene de școlaritate și cultură ș.a.) unde comparația sociologică poate utiliza serii de fapte colectate nu numai cu ajutorul aceleiași metode ci și cu metode diferite. Formulînd în termeni mai generali, avem în vedere acele serii de fapte obiective, a căror înregistrare corectă riscă mai puțin să fie afectată de natura metodelor analizate“ ²⁾.

Cu totul altfel se prezintă lucrurile dacă ne gîndim la categoria fenomenelor de conștiință, a mentalităților, preferințelor și aspirațiilor sătenilor, a căror cunoaștere presupune tehnici fine, suple, o analiză de conținut nuanțată. Pentru aceste grupuri de fenomene exigența standardizării metodelor ni se pare mult mai imperativă și fără satisfacerea ei, comparația trebuie refuzată ³⁾. Desigur, aici nu este vorba de refuzul absolut al comparației ci doar a celei „apropiate“. În schimb acest teren este fertil pentru comparația „îndepărtată“, care presupune mai mult o aptitudine a cercetătorului de a sesiza asemănări ascunse, o „anumită ingeniozitate intelectuală, o anumită formă a spiritului de sinteză“. Comparația „îndepărtată“ nu ține cont de regulile de prudență semnalate la cea „apropiată“, fiind mai mult „o stare de spirit decît o metodă științifică riguroasă“ (Duverger). Această metodă a fost folosită în cercetările grupurilor rurale amintite, nu într-o formă explicită, ci încorporată altor metode ca : observația directă și coparticipantă, convorbiri libere și interviuri dirijate, interviuri colective, în analiza și interpretarea rezultatelor. Ea se situează la confluența tehnicilor de cercetare standardizate cu

¹⁾ Analogia de structură, după M. Duverger implică 2 aspecte : mai întii faptele comparate trebuie să aibă fizionomii generale apropiate ; apoi, gradul lor de complexitate nu poate să difere prea mult. Analogia de context general a fenomenelor implicate are o însemnătate deosebită, întrucît acestea sînt elemente ale unui ansamblu, izolarea lor ar periclita însăși semnificația acestora. Analiza contextuală privește după opiniile aceluiași autor : a) contextul dimensional (deosebiriile dimensionale pot duce la diferențe în natura fenomenelor, ca, de exemplu, domeniul micro și macro grupurilor), b) contextul cultural (în sensul dat de antropologia culturală), c) semnificații analoge ale fenomenelor comparate. Această cerință merită subliniată deoarece se pot găsi fenomene analoge care au însă semnificații diferite, deși ele aparțin unor contexte dimensionale și culturale apropiate (M. Duverger, *Méthodes de sciences sociales*, Paris, PUF 1961, p. 371—381).

²⁾ Două sate, p. 28.

³⁾ Op. cit., p. 28.

mijloacele artei, cu sensibilitatea cercetătorilor. Poți cunoaște la perfecție toate formele și procedurile standard sau „poți fi un minunat teoretician“ — după cum sublinia, pe bună dreptate, prof. H. H. Stahl — și să nu ai darul de a sta de vorbă cu cineva, să nu poți deosebi dacă ai în fața ta un om care te minte sau care este sincer¹⁾. Existența unor norme de comportament a cercetătorului pe teren, precum și experiența care se câștigă cu timpul ușurează formarea aceluși „ochi intern“ al omului de știință. „Ucenicia“ cercetătorilor rurali este, din acest punct de vedere, de lungă durată.

O problemă serioasă se ridică în calea cercetătorilor rurali atunci când deosebirile ating nu numai aspecte, dimensiuni ale temei studiate, ci însuși *obiectivul* cercetării ca atare. Se știe că studiile sociologice rurale întreprinse sub conducerea lui D. Gusti sau inspirate de el sînt „monografice“, urmărind o investigație integrală a unităților sociale sătești, a relațiilor și proceselor sociale proprii acestora, printr-un demers multidisciplinar. Întrebarea care apare este următoarea : cum se pot folosi aceste studii în scopuri comparative, avînd în vedere că cercetarea de azi nu-și propune totdeauna o astfel de orientare exhaustivă ? Așa s-a întîmplat cu cercetările menționate mai înainte, unde obiectivele pîncipale erau relativ restrinse : analiza mecanismelor schimbărilor — în speical a acelor care se înscriu pe linia modernizării tehnice a muncii și traiului cotidian sătesc, a procesului de pătrundere a culturii de masă în mediul rural, pe baza *studiului intensiv* al unor mutații concrete.

Chiar în cazurile în care monografiștii și-au mutat centrul de interes de la înfățișarea exhaustivă a tuturor aspectelor la descrierea unei singure probleme, greutățile se mențin, mai ales atunci cînd problema aleasă spre studiu diferă. Bunăoară, dacă pentru monografiștii din 1938 problema cercetată era depopularea satului, cercetătorii de azi și-au ales ca temă, așa cum s-a arătat, dezvoltarea tehnică a muncii și traiului populației sătești.

Firește că deosebirile semnalate în obiectul cercetării au obligat autorii la restrîngerea cîmpului comparației, fără însă să-l anihileze complet. A rezistat confruntării domeniul mai puțin explicit al analizei *stării generale globale a satului*, implicat atît în cercetarea veche cît și în cea nouă. *Spiritul monografic al cuprinderii globale a grupurilor sătești rămîne*, după părerea noastră. *indispensabil oricărei cercetări moderne a satului, indiferent de lărgimea sau îngustimea temei*. Optica integralistă decurge din însăși natura explicației sociologice, din caracterul ei contextual. Pentru a reliefa însemnătatea acestei viziuni de ansamblu a grupurilor sociale studiate, antropologul cultural american Steward a sugerat, bunăoară, termenul de „nivele ale integrării socio-culturale“ (Levels of socio-cultural integration). Conform acestui concept activitatea social-culturală a oricărei colectivități este divizibilă în două specii de trăsături : a) cele care pot fi studiate la nivel național (tră-

¹⁾ H. H. Stahl, **Tehnica monografiei sociologice**, Editura Institutului Social Român, 1934, p. 10.

sături adeseori formalizate instituțional) și b) cele ce aparțin segmentelor socio-culturale sau subgrupurilor de populație. Acestea din urmă se manifestă ca „*context subcultural*“, sau cum îl denumea Klapper, ca un „*nexus*“ sui generis de factori și condiții de viață ale acelor colectivități.

Alegerea unor teme relativ limitate ca modernizarea tehnică a satului sau ca efectele mijloacelor moderne ale comunicației de masă asupra grupurilor sociale sătești ș.a., prezintă pe lângă avantajele unei adânciri a cunoașterii acestor aspecte, și riscul unei tratări oarecum în sine. Este vorba de primejdia studierii doar a influenței *nemijlocite* a mesajelor mass-media asupra publicului, sau a tehnicii și informației tehnice asupra sătenilor, după modelul denumit plastic de Klapper „efectul hypodermic“. Altfel spus, acești factori ar fi putut fi concepuți ca factori *neșesari și suficienți* pentru a produce anumite efecte asupra sătenilor.

În studierea unor astfel de fenomene limitate apare tentația, care devine realitate în cadrul anchetelor sociale înfăptuite exclusiv pe baza sondajelor de opinie, concentrării interesului cercetătorilor numai asupra acestor probleme legate direct de tema cercetării. Prioritatea acordată găsirii indicatorilor pertinente referitori la anumite probleme concrete poate fi astfel *supraestimată*. Bunăoară se pot culege informații detaliate asupra expunerii sătenilor la mass-media (frecvența, volumul expunerilor, preferințe, aspirații și satisfacții în materie de cultură de masă etc.) sau, în ce privește difuziunea inovației tehnice în agricultură, se pot recolta date amănunțite despre ritmul introducerii inovațiilor (circulația informației sătenilor cu privire la inovația tehnică în agricultură și în menajul casnic, aprecierea de către săteni a eficacității acestor inovații ș.a.m.d.). În fața autorilor lucrărilor menționate s-a ridicat o problemă de principiu metodologic : cum se vor lega aceste date între ele ? În ce măsură ele vor furniza mai mult decât simple indicații asupra unei stări de fapt privind fenomenele respective ? Cum este posibilă metamorfoza acestor *indicații în explicații*, sau altfel spus cum vor deveni „sociologice“ informațiile recoltate ? Trebuie oare lărgită problematica cercetării sau sînt suficiente acele date care traduc nemijlocit tema tratată ? Dacă s-ar impune suplimentarea, în ce fel și cu ce ?

Soluția considerată potrivită de către autorii lucrărilor amintite a fost *lărgirea ariei cercetării*. Astfel programul cercetării a inclus, pe lângă indicatorii care specificau temele propriu-zise, o serie de alți indicatori auxiliari însă nu secundari.

Trebue să observăm însă că determinarea criteriilor care să limiteze alegerea indicatorilor este o problemă delicată și nerezolvată încă în literatură. Unele încercări pe această linie (criteriul echivocității a lui Thurstone și Chave, măsura actualității indicatorilor elaborată de Holfstatter) s-au făcut, însă mai mult ca puncte de vedere formale. Greutatea delimitării indicatorilor reiese din natura relației existente între fiecare indicator și conceptul său fundamental, relație care are caracter de probabilitate ; se mai adaugă aici și o altă dificultate, proprie cunoașterii sociologice, referitoare la condiționarea socială complexă a realității exprimate de fiecare indicator. Cu alte cuvinte, înfățișînd în schema

noastră un anumit număr de indicatori, noi depășim de fapt mărimea propriu-zisă a acestora (a factorilor indicați în indicatori), incluzând și factori care acționează în ascuns (latenți). În practică aceste influențe latente sînt apreciate ca secundare, făcîndu-se abstracție de ele, iar analiza se desfășoară numai cu factorii *exprimați*. Riguros vorbind, procedeul este corect doar în studierea sistemelor din științele fizice, ingineresti, unde asemenea factori latenți pot fi cunoscuți și transformați în mărimi constante (putînd fi deci neglijați). În sistemele sociale, culturale „celelalte condiții“ care influențează indicatorul nu sînt și nici nu pot fi considerate constante, identice (decît în limitele foarte restrînsse). Singurul remediu practic pentru diminuarea acestor dificultăți în alegerea indicatorilor este reținerea lor într-un număr cit mai mare.

În privința folosirii unor indicatori din cercetări similare de peste hotare sau chiar din țara noastră, criteriul fundamental care ne-a ghidat a fost reținerea lor doar sub rezervă experimentală. Bunăoară în lucrarea „Două sate“, cu toate că tema făcea parte dintr-o cercetare comparativă internațională sub egida Centrului european de documentare și coordonare în științele sociale al U.N.E.S.C.O. pe tema „difuzării inovației în agricultură“, autorii au modificat substanțial programul acesteia, adaptîndu-l la realitățile cooperatiste din țara noastră, unde „evoluția dotării tehnice este dirijată pe bază de plan de către statul socialist, iar introducerea inovațiilor în producție nu mai depinde de disponibilitățile financiare și de calitățile psihologice ale țaranului ca individ“ (p. 20).

Alegerea indicatorilor ajutători s-a făcut în funcție de importanța pe care fenomenele reflectate de ei o aveau, după concepția noastră, în condiționarea obiectivelor urmărite. Concret, elaborarea lor s-a făcut pe două căi : una deductivă ¹⁾, alta empirică ²⁾ (de tatonare a terenului). Amintim printre acești indicatori : tipul de conducere a CAP, structura relațiilor cooperatiste, participarea sătenilor la muncă, relațiile interpersonale în grupele de muncă și de loisir, relațiile de vecinătate și de muncă în raport cu sistemul conducerii cooperativei agricole și a celorlalte instituții sociale sătești ș.a. Toți acești indicatori au fost concepuți ca sistem „filtru“, cu rol orientativ pentru cercetare, similar axelor de coordonate din geometrie.

O dată indicatorii aleși urmează logic cuprinderea lor în indici „empirici“ — după denumirea dată de Lazarsfeld. Îa fața noastră, s-a ridicat o problemă gnoseologică spinoasă, în legătură cu posibilitatea adunării într-un indice a unei eterogenități de indicatori. Încă nu se cunoaște vreo teorie care să fi stabilit precis relațiile dintre indicatori, puterea relativă a unui indicator în raport cu altul în cadrul unui indice. Există, în schimb, unele procedee practice folosite frecvent, care introduc „corecții“ în stabilirea raporturilor dintre indicatori (procedeul interșan-

¹⁾ Pentru întocmirea listei de indicatori pe cale deductivă, autorii au analizat sistemul cooperatist, așa cum se află el instituționalizat și formalizat în statute, documente, arhiva locală, literatura de specialitate și beletristica.

²⁾ S-au efectuat contacte preliminare și tatonări într-un număr de peste 14 sate.

jabilității indicilor, procedeul analizei ierarhice, folosit și de noi în cercetarea publicului sătesc de telespectatori din Buda).

În procesul analizei legăturilor dintre indicatorii reținuți în cercetare ne-am lovit de două tipuri de dificultăți de ordin metodologic. Prima categorie privește depistarea corelațiilor fictive, a acelor care provin din eroarea de eșantionare, neexistând în populația mamă. Pentru soluționarea acestui neajuns am recurs la procedeul verificării ipotezei de corelație nulă în populația satească din care s-a extras eșantionul, cu alte cuvinte s-a evaluat probabilitatea ca o anumită corelație observată să fie sau nu determinată de eroarea de eșantionare. În acest scop am folosit testul χ^2 ; pentru mai multă precizie am diferențiat mai multe trepte de probabilitate (pentru valorile lui χ^2) decât se obișnuiește în literatură¹⁾; treapta I ($< 0,10\%$) II ($< 10\%$); III ($< 5\%$). Convenim să acceptăm că primele trei trepte exprimă o probabilitate foarte mică de apariție a unei corelații provocată de eroarea de eșantionare, iar în treapta a IV-a ipoteză de corelație nulă se verifică.

Al doilea tip de dificultăți de ordin metodologic provin din faptul că, practic, în procesul corelațiilor se neglijează caracterul de sistem al fenomenului cercetat.

Ingrădirea acestei erori implică luarea în considerare a legăturilor multiple care există între indicatorii fenomenului studiat. În acest scop, Paul F. Lazarsfeld a elaborat metoda de analiză multivariată²⁾, care poate fi folosită cu bune rezultate în cazul sistemelor formate din trei indicatori. O dată cu creșterea numărului de indicatori ce formează sistemul investigat se mărește foarte mult și numărul relațiilor care exprimă interconexiunea indicatorilor, având forma de mai sus. Din această cauză, metoda analizei multivariate propusă de Lazarsfeld nu poate fi aplicată în mod *practic* decât la sisteme formate din maximum trei indicatori. În științele sociologice sînt luate în considerare în mod curent sisteme complexe cu un număr mare de indicatori (mult mai mare decât trei). Cum procedăm în acest caz? Putem neglija caracterul complex al sistemului, admitînd că este format din grupuri independente a cîte trei indicatori, pe care le studiem prin metoda lui Lazarsfeld. Această soluție comportă însă două carențe destul de importante. În primul rînd apare o eroare metodologică prin neglijarea unei părți din interconexiunile sistemului, care poate fi uneori destul de mare. În al doilea rînd, rezultatele obținute pentru fiecare grup de cîte trei indicatori sînt dificil de sintetizat, astfel încît să avem o imagine intuitivă, globală a sistemului avut în vedere. La aceasta contribuie, firește, și numărul mare de grupe de cîte trei indicatori care apar într-un sistem dezvoltat. Bunăoară, în cercetarea publicului comunicațiilor de masă, din satul Buda, amintită mai înainte, autorii au avut în vedere aproximativ 13 indicatori mai impor-

¹⁾ Majoritatea cercetărilor folosesc frecvent două trepte de probabilitate I (10%); II (50%) pentru ca ipoteza nulă să fie sau nu acceptată.

²⁾ Lazarsfeld, P. F., **Interpretation of Statistical Relations as a Research Operation**, in Lazarsfeld, P. F. and Rosenberg M., **The Language of Social Research**, The Free Press, New York, 1955.

tanți și un număr mai mare de indicatori auxiliari. Numărul grupurilor de cîte trei care s-ar fi putut forma numai din indicatorii principali poate fi calculat cu ajutorul formulei :

$$n = C_{18}^3 = \frac{18!}{3!(18-3)!} = 816$$

Evident că acest rezultat este de natură să descurajeze și pe cel mai entuziast cercetător.

Puși în fața acestei probleme, am încercat să găsim o metooă practică care să elimine corelațiile ne semnificative din sistemul nostru și care totodată să se bazeze pe o imagine intuitivă a sistemului în ansamblul său. Soluția pe care am găsit-o se întemeiază pe utilizarea teoriei grafurilor asociată analizei multivariate a grupurilor de cîte trei indicatori elaborată de Lazarsfeld. O prezentare mai amplă a acestei metode s-a făcut în comunicarea prezentată, de autoarea textului de față, la Simpozionul de sociologie organizat de Laboratorul sociologic al Ministerului Învățămîntului în 1969. Ea asigură următoarele avantaje: în toate etapele prelucrării datelor am avut reprezentantă într-un mod intuitiv, cu ajutorul grafurilor, situația tuturor legăturilor diferite de zero din sistem; acest fapt ne-a permis în fiecare moment controlul asupra întregului sistem, nu numai asupra unor părți izolate ale sale. Posibilitatea acestui control global oferă avantajul contactului direct dintre cercetător și fenomenul social investigat evitîndu-se perioadele de lucru numai cu părți din sistem, de obicei descrise matematic; b) prin eliminarea treptată a legăturilor nule s-a redus mult volumul de lucru; c) caracterul sistematic al metodei permite evitarea unor omisiuni și ambiguități.

CÎTEVA OBSERVAȚII PRIVIND DESFĂȘURAREA ANCHETEI PE TEREN. DIFICULTĂȚI ȘI PERSPECTIVE

Eșantionarea. În anchetele selective care s-au desfășurat în satele cercetate am folosit de obicei, simultan, pe lângă eșantionul reprezentativ propriu-zis și unele programe intensive de cercetare a unor eșantioane mai restrînse. În determinarea volumului eșantioanelor am încercat să evităm o eroare destul de des întîlnită în cercetările sociologice și nu totdeauna demascată.

Este vorba de substituirea unor indicatori (categorii) generale (sex, vîrstă, ocupație, salariu, studii etc.) în locul variabilelor specifice obiectului investigat. Cu alte cuvinte, se consideră, să zicem, vîrsta ca o variabilă suficientă pentru determinarea eșantionului într-o anchetă selectivă, vizînd efectele mass-media, atitudinea față de căminul cultural, opinia grupului în anumite domenii ș.a.m.d., ignorîndu-se faptul că un sistem complex, cum sînt, de pildă, sistemele culturale, impune studierea, deci și eșantionarea, după toate dimensiunile lui caracteristice.

Întrucît noi am conceput obiectul cercetării ca sistem, problema eșantionării se reduce la determinarea mai multor eșantioane, în funcție

de fiecare indicator considerat important și despre care am cules informații în cursul anchetelor-pilot. Pe baza volumelor de eșantioane calculate s-a ales cifra definitivă care, de obicei, reprezenta valoarea medie a acestora.

DIFICULTĂȚI ALE APLICĂRII GHIDULUI DE INTERVIU

Una din lipsurile principale ale ghidului de interviu consta în *dimensiunea lui prea mare*. Dacă mai adăugăm și pregătirea culturală relativ scăzută a colectivității căreia îi era adresat, putem să ne imaginăm mai limpede însemnătatea acestei caracteristici. Interesant de observat este însă următorul lucru : nu atât cantitatea efectivă (obiectivă) de timp pe care ar fi luat-o completarea formularului constituia motivul nereceptivității sătenilor, ci mai ales *durata psihologică*, subiectivă, amplificată la vederea celor zece pagini ale formularului.

O altă deficiență a ghidului de interviu se referă la așa-numita „eroare a expertului“, adică la formularea unor întrebări care depășesc într-o anumită măsură competența subiecților, capacitatea lor de a înțelege exact conținutul întrebării. Printre întrebările mai greoaie se numără cele de motivație (care presupun o anumită capacitate de introspecție), întrebările proiective (care, de asemenea, necesită anumite posibilități de identificare), unele întrebări de preferințe care cereau o ierarhizare a răspunsurilor, întrebări cu memorizare de lungă durată ș.a.m.d. În legătură cu ultimul tip de întrebări menționat de noi, unii autori preferă să-l evite din chestionare. Întrucât subiectul trebuie să răspundă sintetic la o astfel de întrebare, adică după ce în prealabil, a calculat timpul de expunere, să zicem, la mass media în diferite perioade de timp și după ce a ajuns la o medie. Dacă avem în vedere că acest proces de gândire durează doar câteva secunde, este greu să contezi pe o exactitate oarecare. Sint cunoscuți mulți factori care intervin și deformează autoevaluarea, între care reamintim : ultimele expuneri dinaintea convorbirii, lipsa de experiență în a face un calcul rapid, dispozițiile sufletești ale subiectului în momentul cercetării care-l fac mai pesimist sau mai optimist în ceea ce privește vizionarea emisiunilor, spectacolelor de film etc., neregularitatea bugetului de timp liber ș.a.m.d. Ținând seama de insuficiențele menționate și interpretând rezultatele cu toate rezervele necesare, considerăm totuși că răspunsurile oferă niște ordine de mărime a frecvenței, utile pentru cunoașterea sociologică, mai ales când nu se aplică panelul. Pentru a corecta și a completa în același timp imaginea noastră, am prevăzut în anchetă și un alt tip de întrebări care cer răspunsuri analitice. Acestea se referă la bugetul de timp din ziua anterioară și la modul utilizării lui, în ore. Dezavantajele modului analitic de informare se datoresc datelor netipice privitoare la ziua anterioară; dacă numărul subiecților este suficient de mare, diferitele date netipice privitoare la ziua anterioară — arată sociologul polonez Szostkiewicz — se adună într-un tablou care devine tipic. Reținând avantajele modului analitic de a întreba nu putem să neglijăm deficiențele sale, în ciuda unei relative tipicități a ansamblului răspunsurilor ; în special, când nu se aplică panelul, modalitatea sintetică a între-

bărilor oferă, după părerea noastră, o cantitate mai mare de informație. O soluție și mai bună este aceea folosită de altfel și în cercetarea de față și anume îmbinarea celor două tipuri de întrebări (existând în felul acesta puțința completării lor reciproce).

O reabilitate a coparticipării? În cercetările monografice din trecut aveau prioritate metoda coparticipării și a observației directe. Recomandările „Îndrumărilor pentru monografiile sociologice“ ca și ale prof. H. H. Stahl în lucrarea *Tehnica monografiei sociologice*, privesc în special detalierea acestor metode. Tehnicile bazate pe conversația directă erau concepute în principal sub forma „conversațiilor firești“ în care un rol important îl avea „jocul naivității voite“. Rostul chestionarului era văzut de școala de la București doar pentru a avea în minte inventarul de probleme. „Faptul că ai aceste chestionare nu înseamnă că ai avea vreodată puțința să scoți chestionarul din buuzunar și să pui pe rînd întrebările prevăzute acolo“¹⁾. În concepția lui D. Gusti „chestionarul nu poate fi socotit ca un instrument de cercetare capabil a satisface exigențele unei investigații științifice și în nici un caz nu are posibilitatea a împlini funcția de cunoaștere monografică. Totuși, chestionarul redus la proporția unui plan de lucru încadrat în sistemul unei concepții sociologice are o valoare specifică metodologică“²⁾. Pe aceeași linie au mers și unii sociologi străini, ca de exemplu Sydney și Beatrice Webb, care scriau : „nici o listă de întrebări să nu fie vizibilă ; în decursul interviului să nu se încerce să se ia note“³⁾. La polul opus al acestor indicații se situează practica sociologică curentă, care uzitează pe scară mare chestionare, fie sub forma de autoînregistrare a răspunsurilor, fie ca ghid de interviu completat de operatori. Mai multe condiții au concurat la apariția acestei tendințe moderne și anume : a) necesitatea socială a unor cercetări cu volum mare de indicatori greu de ținut minte și de înregistrat ulterior răspunsurile ; b) forțele relativ puține de cercetători și operatori de interviu ; c) timpul limitat de desfășurare a anchetei ; d) cerința unei înregistrări fidele a răspunsurilor mai ales atunci cînd programul cercetării cuprinde scale pentru măsurarea atitudinii.

Firește că modalitatea practică de abordare a subiecților ne-a preocupat în mare măsură, și nu a subiecților în general ci a sătenilor. Așa cum am arătat la deficiențele aplicării ghidului de interviu, imaginea formularului avea o „putere“ neliniștitoare asupra sătenilor. Fascinația pe care o exercită hîrtia tipărită își are probabil sursele în istoria vieții satelor, presărată cu zbucium, în care „hîrțiile“ aduceau mai mult neazuri. Am făcut experimentări de interviuri cu și fără chestionar, mai întii cu chestionar și apoi fără și invers. În majoritatea cazurilor rezultatele cele mai bune ținînd cont de „starea de raport“ care se creează între cercetător și subiect, de sinceritatea acestuia din urmă, s-au obținut în absența formularului. Lipsa lui antrena, însă, alte dificultăți, destul de importante

¹⁾ H. H. Stahl, *op. cit.*, p. 13.

²⁾ D. Gusti, *Cunoaștere și acțiune în serviciul națiunii*, vol. I, p. 62.

³⁾ Sydney and Beatrice Webb, *Method of social study*, Longmans, Green and Co., London N. Y., Toronto, 1932, p. 138.

pentru cercetare, legate de omitemea involuntară a unor probleme, de înregistrarea aproximativă a răspunsurilor ș.a. În această situație autorii lucrării au recurs la un compromis și anume: pentru problemele mai delicate (relații interpersonale, de conducere etc.) s-au folosit mai mult convorbirile libere, urmînd ca — după soluționarea parțială a acestor aspecte — să se înregistreze răspunsul pe formular. În cercetarea efectuată la Gîrbovi, autoarea a perfecționat acest procedeu, precizînd din capul locului un set de indicatori dintre cei mai delicatîi, avînd și o însemnătate cheie pentru cercetare (în total 5—6 întrebări), cu ajutorul cărora se construiește discuția, urmînd ca — după satisfacerea acestora — să se înregistreze răspunsurile la aceste întrebări ca și la celelalte. Atragem atenția că acest procedeu necesită o perioadă de „demaraj“, de familiarizare a cercetătorului cu sătenii și a sătenilor cu cercetătorul. Metoda cea mai potrivită s-a dovedit a fi coparticiparea. Cunoașterea prealabilă a sătenilor prin participarea cercetătorului la viața lor, este un mijloc optim de a sesiza „lucrurile mărunte care se repetă“ și care sînt dătătoare de seamă pentru cultura oricărei societăți. Practic ea s-a realizat prin locuirea în sat, prin efectuarea de către cercetător a unor mici servicii, prin atragerea unor săteni la munca de cercetător propriu-zis¹⁾.

În ultima cercetare desfășurată la Gîrbovi coparticiparea a implicat un „amestec“ mai mare al cercetătorului în viața satelor, mergînd pînă la participarea efectivă a acestuia la munca cîmpului. Trebuie să menționăm că această cale, deși greu de aplicat pe o scară largă, a deschis posibilități nebănuite în ce privește receptivitatea sătenilor la cercetare.

Acestea au fost doar cîteva aspecte metodologice ridicate de cercetarea unor colectivități rurale. Firește, lista lor nu este epuizată, fiecare detaliu avînd implicațiile sale, care nu au putut fi relevate aici din considerente de spațiu.

A B S T R A C T

The study formulates some remarks of a methodological nature based on the experience of the researches in rural sociology at which the author has participated within a sociological team of the Institute of Philosophy. Starting from the hypothesis of a relative continuity in the methodological realm between the former and the contemporary researches, one discusses the problem of the adjustment of methodology which was used in other researches. One analyses several possibilities of utilisation of these researches which are far away both in time and space: a) for appropriate comparasions (proches) and those with great distances (éloignés); b) for certain groups of objective characteristics which can be determined precisely; c) for the category of the phenomena of conscience; d) for researches concerning similar and different subjects.

In the second part one presents critical remarks upon the application of some methods and techniques: the selection and specification of indicators, their confrontation with the field and the interpretation of the results.

¹⁾ Vezi, în acest sens, „jurnalul“ ținut la cererea noastră de săteanul Oțleanu Nicolae „Două sate“, p. 123; 260—264.

TEHNICA AUTO-CHESTIONĂRII

CĂTĂLIN MAMALI, doctorand

Confruntarea dintre metoda de investigație și obiectul cercetat are o semnificație deosebit de importantă atât din punctul de vedere al teoriei cunoașterii cât și din cel al acțiunii practice asupra obiectului.

Relația dintre ansamblul de metode și tehnici ¹⁾ și obiectul cercetat ridică o serie de probleme privind : gradul de adecvare ²⁾ al metodelor și tehnicilor de cunoaștere în raport cu obiectul investigat, influența exercitată de metode asupra obiectului, posibilitatea de a verifica rezultatele obținute cu ajutorul metodelor și tehnicilor respective și chiar posibilitatea de a determina influența metodelor și tehnicilor folosite asupra obiectului studiat.

Evoluția cunoașterii științifice a pus în evidență posibilitatea transformării unui fenomen studiat în tehnică de cercetare, uneori înainte ca legăturile cauzale în funcție de care se produce fenomenul respectiv să fi fost cunoscute. Acest lucru constant în primul rînd în științele naturii unde „... ceea ce era pînă mai ieri un obiect de studiu și de interes prin sine ...devine astăzi o unealtă de cercetare și de noi descoperiri“ (J. R. Oppenheimer 11), a fost exemplificat în istoria descoperirilor științifice de folosirea razelor, a plăcii fotografice, a razelor cosmice etc., care au fost utilizate ca metode, înainte ca proprietățile lor să fie fost în întregime cunoscute.

În procesul cunoașterii științifice metoda în general (și tehnicile în special) poate deveni ea însăși obiect de studiu. Această relație se manifestă și în domeniile științelor sociale, dar datorită complexității acestor domenii, ea capătă dimensiuni specifice nu numai în ceea ce privește caracteristicile procesului cognitiv în aceste științe, dar și în ceea ce privește *responsabilitatea cercetătorului asupra efectelor pe care le pot produce metodele și tehnicile utilizate de el asupra obiectului studiat.*

¹⁾ Menținem în acest articol, accepțiunea termenilor de metodă și tehnică așa cum este definită în studiul „Metodologie, metodă, metodică, procedee și tehnici de cercetare de Ovidiu Bădina (în vol. III Teorie și metodă în științele sociale, ed. politică, București, 1963. Autorul citat stabilește raporturile dintre metodologie, metodă, metodică procedee și tehnici în cercetarea sociologică precum și implicațiile lor asupra poziției cercetătorului față de obiectul studiat. Georges Granai se referă în special la tehnicile chestionarului și interviului „Technique de l'enquête sociologique“ (în Taité de sociologie ed par G. Gurvitch, P.U.F. 1963).

²⁾ Măsura în care metodele și tehnicile folosite sînt apte să surprindă legăturile esențiale ale obiectului studiat.

Dat fiind faptul că cercetarea realității sociale este făcută de către *ființe sociale*, asupra unor *obiecte sociale* și într-un *context social*, raportul obiect-metodă cu implicațiile lui, adecvarea metodei la obiect, raza de cuprindere a metodei, devine esențial în cunoașterea corectă și acțiunea controlată asupra obiectului.

În lucrarea de față, pornind de la câteva caracteristici de regulă admise ale tehnicii chestionarului, vom încerca să expunem o tehnică proprie de abordare a subiecților în analiza sociologică și psihologică precum și consecințele acestei tehnici asupra: libertății de manifestare a subiecților pe parcursul cercetării; acțiunii metodei asupra obiectului studiat și drumul și procedeele de alcătuire a unui chestionar.

Chestionarul și interviul au o pondere ridicată (în ceea ce privește frecvența folosirii lor) în ansamblul tehnicilor aplicate în analiza fenomenelor sociale. Aceste tehnici deși pot fi folosite relativ rapid și eficient în situații foarte diverse nu asigură întotdeauna accesul la datele sociale, iar uneori chiar dacă îl asigură le pot deforma¹⁾. Acest fenomen se manifestă în special prin efectul de ordin limitativ pe care îl are chestionarul asupra libertății de manifestare a subiectului.

Întrebările de tip închis obligă subiectul la alegerea unuia sau mai multor răspunsuri din cele n posibile, iar întrebările de tip deschis pot avea și ele un efect limitativ (bineînțeles de o intensitate mai scăzută decât întrebările de tip închis) datorită modului în care sînt formulate (Donald Rugg, Hadley Cantrill 13) pe de o parte, iar pe de altă parte întrebările îl pot forța pe subiect să *confeționeze* o anumită opinie pe care de fapt el nu o are. Dacă subiecții nu au nici o părere despre un anumit fapt și ei sînt totuși întrebați asupra părerii lor privind acel fapt, se poate ca ei să formuleze pe loc o anumită părere. Dar în acest caz răspunsurile lor totalizate nu exprimă opinia lor inițială asupra evenimentului respectiv, ci cea emisă sub influența întrebării, ceea ce nu este același lucru (René König 8).

Subiectul își formează o anumită imagine despre chestionar și scopul acestuia, iar aceasta determină o fuziune a variabilelor situației create de anchetă cu variabilele reale ale cercetării. (Tiberiu Bogdan 2).

Efectul limitativ²⁾ al chestionarului se manifestă și asupra anchetatorului (Roger Daval (4). De altfel un criteriu fundamental de diferențiere a întrebărilor, legat de acest efect, este dat de „gradul de libertate a răspunsurilor (Duverger Maurice 5) pe care îl permite fiecare întrebare.

Fiecare chestionar poate conține atît întrebări la care subiectul se aștepta cît și întrebări la care acesta nu se așteaptă. În același timp

¹⁾ Prigojin atrage atenția chiar asupra efectelor pe care le poate avea metoda asupra colectivului în care a fost aplicată (12).

²⁾ În tehnica interviului non-directiv (Non-directive interview), care are și o funcție terapeutică lasă subiectului o libertate mai mare de manifestare, cercetătorul avînd rolul unui ascultător care-l înțelege și-l stimulează în acest fel pe subiect să se exterioreze (Rogers C.R., The non-directive method as a technique for a social research. chestionarului îi pot lipsi întrebări, legate de problema studiată, pe care Amer. J. Social. 1945, 50).

subiectul le așteaptă (sau le consideră firești), și astfel rămâne nefructificată o cantitate de informație socială, necesară studiului respectiv, pe care subiectul nu o actualizează.

Această *dublă disonanță*, a) cea existentă între numărul de întrebări (cuprinse în chestionar) la care subiectul nu se așteaptă și numărul total al întrebărilor din chestionar, b) și cea dată de numărul de întrebări la care subiectul se așteaptă dar nu sînt cuprinse în chestionar, poate fi urmărită ca un parametru în analiza datelor obținute cu ajutorul chestionarului.

Efectul chestionarului asupra răspunsurilor subiecților nu este de neglijat nici în cazurile în care se cere subiecților să-și exprime părerea despre chestionar, și chiar să enunțe întrebările pe care ei ar fi doriți să le conțină chestionarul¹⁾ (vezi și ancheta Telemac) și aceasta deoarece subiectul își exprimă părerea și formează întrebările deja după cunoașterea chestionarului²⁾, care reprezintă pentru subiect un sistem foarte precis de referință.

Plecînd de la aceste caracteristici ale chestionarului și încercînd să dăm subiectului o mai mare libertate de manifestare și totodată să obținem de la el o cantitate de informație cît mai mare, noi *am cerut subiecților înșiși să se auto-chestioneze, i-am pus pe ei înșiși în postura de emițători de întrebări asupra propriei lor realități*.

Pentru a ajunge la această situație noi ne-am folosit de următoarea procedură, prezentată subiecților sub formă de instructaj :

a) precizarea problemei ce urmează a fi studiată ;

b) cerința ca ei înșiși să elaboreze, să emită întrebările pe care le consideră necesare să facă parte dintr-un chestionar alcătuit pentru studierea problemei puse în discuție.

Să presupunem că obiectul cercetării este constituit de opinia unei categorii determinate de tineri asupra formării familiei, asupra căsătoriei. În acest caz subiecților li se va putea face un instructaj de felul următor :

„Ne propunem să studiem diferitele aspecte pe care le ridică constituirea tinerei familii. Pentru a putea surprinde cît mai exact această problemă vă rugăm să indicați cu claritate ce întrebări credeți că ar fi necesare să se pună celor studiați pentru a se putea forma o imagine cît mai corectă asupra acestui domeniu.

Vă rugăm să notați cu atenție toate întrebările care după părerea dumneavoastră, considerați că trebuie să facă parte dintr-un chestionar ce va fi folosit în studiul acestei probleme“.

¹⁾ În pregătirea unei anchete de opinii efectuată în anul 1969 la Centrul de cercetări pentru problemele tineretului de F. Mahler, A. Mișu, Gh. Crăciun, V. Mișode și C. Schifirneț, asupra unui eșantion național de studenți s-a cerut în prealabil subiecților să spună : ce probleme ar mai trebui să conțină chestionarul ce li s-a dat, care din întrebările cuprinse în chestionar li se par inutile ; ce propuneri au pentru îmbunătățirea chestionarului. Aceste răspunsuri au fost folosite în refacerea chestionarului.

²⁾ În tehnica „pretestării fără răspuns“ (T. Orne, 1969), tehnică care urmărește tocmai controlarea influenței metodei asupra subiectului studiat, sistemul principal de referință pentru răspunsurile subiectului rămîne tot chestionarul pe care acesta îl primește și la care reacționează chiar dacă sarcina nu este cea de a răspunde la întrebări.

Aceste indicații pot fi modificate și dezvoltate în funcție de obiectivul cercetării și de categoria de subiecți la care este aplicată.

În aplicarea acestui procedeu sînt posibile trei variante principale care sînt determinate în esență de poziția pe care se va plasa subiectul, pornind de la indicațiile instructajului.

a) subiectului i se va cere, la modul impersonal, să emită niște întrebări pe care le consideră necesare în studierea unei probleme sociale date, fără a se preciza cui vor fi puse aceste întrebări.

b) subiectului i se poate cere să enunțe întrebări pe care le consideră necesare pentru studierea unei probleme, precizînd că întrebările vor fi folosite în studierea unei anumite categorii determinate de subiecți. Astfel subiecților dintr-un colectiv X li se va cere să emită întrebări care să fie folosite în cunoașterea colectivului Y. În acest caz se pot crea mai multe situații experimentale, de ex. : lui X i se poate cere să emită întrebări asupra lui Y, el fiind informat că și Y va avea același drept sau nu. Situația aceasta reprezintă de fapt o *inter-chestionare*, care depinde foarte mult de procesul de identificare și proiectare.

c) subiectului i se poate cere în mod explicit să enunțe întrebări care să-i fie puse chiar lui însuși, fapt ce conferă subiectului un status de *auto-anchetator*.

Plasarea subiectului în una din cele trei situații expuse mai sus, poate modifica orientarea și atitudinea lui în raport cu problema propusă de cercetător și deci poate influența chiar întrebările pe care le va enunța subiectul. În toate cele trei situații i se poate cere subiectului să motiveze fiecare întrebare emisă.

Dacă „într-un chestionar principalul interes este dat de *cum* o populație care intră într-o anumită categorie descriptivă, adică vîrstă, sex, nivele ale educației, ordinea la naștere, răspunde la anumite întrebări“ (Edwin P. Hollander, 7) cu ajutorul tehnicii autochestionării putem face o clasificare a subiecților în funcție de tipul de întrebări pe care le-au elaborat și de unele variabile fundamentale (vîrstă, sex, nivele de școlarizare) care pot fi incluse pe o fișă auxiliară.

Datele obținute pot fi apoi selecționate în funcție de frecvența cu care apar anumite întrebări, fără a uita însă că întrebările elaborate de subiecți constituie pînă ele însele o indicație asupra problemelor care par subiecților a fi importante ⁴⁾.

Această tehnică comparativ cu chestionarul prezintă o serie de dezavantaje : poate fi aplicată numai la subiecți cu un anumit nivel de pregătire ; procedeul întîmpină dificultăți în prelucrarea rapidă a datelor datorită necodificării ; rezultatele ei pot fi influențate de aplicarea anterioară a metodei chestionarului pe lotul analizat.

Acest procedeu activează circuitul informativ dintre investigatorul social și cel investigat. Cercetătorul poate verifica dacă aspectele pe care le cuprinde chestionarul alcătuit de el corespund frămîntărilor, așteptă-

⁴⁾ Cu acest prilej țin să mulțumesc colegului Alexandru I. Bejan care a aplicat această tehnică în perioada ei de precizare, dîndu-ne astfel importante date experimentale.

rilor subiectului. Întărirea feedback-ului dintre cercetător și anchetat mărește numărul de surse care pot participa la alcătuirea chestionarului. Subiectul investigat este antrenat în elaborarea mijlocului de cercetare. Privită ca sursă, ca mijloc de realizare al unui chestionar tehnica auto-chestionării este asemănătoare cu procedeul folosit în stringerea datelor pentru alcătuirea scadelor (L. L. Thurstone și E. J. Chave 15).

Auto-chestionarea micșorează influența deformatoare pe care o poate exercita cercetătorul și tehnica acestuia asupra subiectului studiat, deoarece subiectul este pus pe de o parte într-o poziție activă, el fiind cel ce emite întrebările, iar pe de altă parte răspunsurile lui nu sînt precedate de nici un chestionar care să-l poată influența.

Spre deosebire de schimbările ce pot fi aduse unui chestionar, după aplicarea lui într-un studiu pilot ca urmare a răspunsurilor și observațiile date de cei anchetați în auto-chestionare subiectul nu este forțat nici sugestionat de nici un material direct, el trebuind să elaboreze întrebări folosindu-se de propria lui experiență și respectiv de instructaj.

În acest sens se poate spune că „spațiul de variație“ (Acușin Cazacu 3) al subiectului este mai mare decît cel realizat prin tehnica interviului, scalarii, chestionarului, și respectiv mai puțin influențat de tehnica de cercetare.

Întrebările obținute prin auto-chestionare pot constiui ele însele un răspuns deoarece :

a) reprezintă o proiecție a preocupărilor, frămîntărilor lor, pe care le emit sub formă de întrebări (tehnica fiind similară ca cerință expusă subiectului, tehnicilor de tip proiectiv) ¹⁾.

b) șansele ca subiectul să reacționeze sincer cresc în raport cu chestionarul deoarece subiectul întreabă și nu răspunde, fapt ce-i dă un mai puternic sentiment de siguranță, semnalarea unor întrebări reale valorînd mai mult decît un răspuns confecționat.

Prin tehnica auto-chestionării se modifică de fapt statusul subiectului studiat. Subiectul devine în mod explicit un observator al realității psihosociale în care trăiește. Sub acest aspect autochestionarea este legată de tehnica folosită în așa-zisele anchete-participante ²⁾, tehnici în care subiecții nu sînt numai simpli informatori ci ei sînt folosiți în acțiunea de cercetare propriu-zisă și chiar în judecarea critică a problemelor ce trebuie studiate și a mijloacelor ce vor fi folosite în cercetare (H. H. Stahl 14.; Octavian Neamțu, 10).

Auto-chestionarea implică o viziune deosebită asupra subiectului studiat. Noi considerăm că fiecare subiect (luat ca obiect de studiu) în cercetarea socială trebuie analizat nu numai ca *obiect de cunoaștere* ci și

¹⁾ Spre deosebire de textele proiective folosite în orientarea sociologică (ex. testul lui Proshansky sau cel al lui Sauford), tehnica auto-chestionării se poate aplica evenimentelor sociale de ultimă oră.

²⁾ Laboratoarele sociale ale lui Kurt Lewin, și în principal cele realizate ca „auto-analize colective“ (Cazul anchetei Northown) reprezintă un exemplu de anchetă participată atît în planul cercetării cit și al acțiunii (The Journal of social issues 1949, nr. 2).

ca *obiect cunoscător*. Faptul că orice subiect studiat (și nu numai cei folosiți special în anchetele participante) are un anumit grad de cunoaștere a realității în care trăiește nu este de loc neglijabil.

Gradul în care subiecții cercetați cunosc realitatea în care trăiesc, influențează nu numai reacția lor față de tehnica de studiu, ci înseși posibilitățile lor de a se adapta ¹⁾ mediului respectiv.

B I B L I O G R A F I E

1. Bădina Ovidiu „Metodologie, metodă, metodică, procedee și tehnici de cercetare“ în vol. III. Teorie și metodă în științele sociale. Ed. Politică, București 1966.
2. Bogdan Tiberiu Aspecte ale relației operator-subiect în cadrul anchetei sociologice. Simpozionul de sociologie, București, iunie 1969.
3. Cazacu Aculin Posibilitatea unei sociologii prospective a educației. — manuscris.
4. Daval Rogel Traité de psychologie sociale, PUF, tome premier 1967, Paris, p. 150 .
5. Duverger Maurice Méthodes des sciences sociales, PUF, 1961, Paris, p. 200.
6. Festinger L. Katz D., Les méthodes de recherche dans les sciences sociales, tome I, II, PUF, Paris, 1963.
7. Hollander Edwith, Principles and methods of social psychology Oxford University Press, New-York, 1967, pg. 67.
8. König, Rene in König Rene, Ruschemeyer Dietrich, Shench K. Edwin, Das Interview, Kipenheimer & Witsch, Colonia Berlin 1969.
9. Lazarsfeld P. F. , The use of panels in social research, Proc. of the Amer. Philos. Soc., 1948, 92, 405—410.
10. Neamțu Octavian, Teorie, metodă, practică, acțiune în manuscris.
11. Oppenheimr J. R., La science et le bon sens, Gallimard, 1955, pg. 37.
12. Prigojin A., Probleme metodologice de cercetare ale opiniei publice. (Vaprosi filosofii Moscova 1969, pg. 64—73, nr. 2).
13. Rugg Donald, Canttrill Hadley, Die Formulirungen von Fragen in Das Interview.
14. Stahl H. H., Tehnicile de cercetare și acțiunea „participantă“ în Educația adulților, București, 1968.
15. Thurstone L. L., Chave E. J., The measurement of attitudes, Chicago, 1929.
16. Weiss Louise, Ancheta Telemac in Guerrrs et Paix, revue de L'I.F.P., 1964/4—1970/1.

¹⁾ Relația dintre gradul de cunoaștere al realității psiho-sociale imediate și șansele subiectului de a se adapta la ea, am abordat-o prin prisma conceptului de **intercunoaștere** (considerat corespondentul în plan cognitiv al relațiilor interumane) în lucrarea „Tehnica de măsurare și reprezentare grafică a capacității de transpătrundere a relațiilor interpersonale“. Simposionul de sociologie, București, iunie 1969).

A B S T R A C T

Starting from the hypothesis that in the psycho — sociological research the subject (considered as the object of study) can be analysed both as **object of knowledge** and as **object that knows**, the author presents a technique by which the subjects are demanded to emit questions about the psycho-social reality in which they live. The subjects are put in the **active hypostase** of interrogating their own psycho-social reality. In this paper we find the description of this manner of approaching the subjects, which was called by the author **the technique of self-questioning**. He presents some experimental situations in which the subjects are determined to conceive, emit themselves questions which can be applied in the study of some problems existing in their psycho-social space of activity. The technique of self-inquiry is analysed (in comparasion with the technique of questionnaire and the interview) also concerning the problems of the freedom of movement of the subjects during the research and of the effects of the research technique upon the object which is studied.

Cercetări de teren

EXERCIȚIUL PROFESIONAL — MOMENT AL INTEGRĂRII INDUSTRIAL-URBANE A FORȚEI DE MUNCĂ

TOBA LUCIA, absolventă

1. Între anii 1967—1969, Catedra de sociologie, bucurându-se de conducerea științifică a prof. univ. Miron Constantinescu, a antrenat studenții secției de sociologie, într-o serie de cercetări zonale privind unul dintre procesele sociale caracteristice pentru actuala etapă de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate în țara noastră : procesul de urbanizare.

Cercetarea a debutat în zona Slatina — zonă reprezentativă pentru nivelul mediu de realizare a acestui proces și a cuprins apoi zonele Brașov și Vaslui. În cadrul spațiului industrial cercetat în zona Slatina, Uzina de Aluminiiu a fost unitatea asupra căreia ne-am îndreptat atenția în mod deosebit, ea reprezentând un autentic „magnet“ pentru forța de muncă din zonă, pe care a supus-o — în tendință — unei influențe stabilizatoare în raport cu spațiul urban în care a fost implantată.

Preocupându-ne de studierea problemelor *adaptării și integrării forței de muncă*, în principal pe direcția formării profesionale, ne-am încadrat în obiectivele subechipei care și-a axat investigațiile pe tema *procesului de ansamblu al integrării industrial-urbane*.

Studiul pe care îl prezentăm aici face parte dintr-o lucrare mai largă. Ne propunem să tratăm numai un aspect al procesului de integrare industrial-urbană : cel privitor la „*exercițiul profesional*“ în care este cuprinsă forța de muncă deplasată spre spațiul activității industriale, pe parcursul manifestării tendinței adaptării și integrării sale urbane. Mobilitatea forței de muncă dinspre mediul rural spre cel urban, se produce contradictoriu și diferențiat. Mase mari de lucrători agricoli sînt „contactați“ treptat cu tehnica modernă de tip industrial, fiind solicitate de regimul unei activități productive pentru care nu au, în multe cazuri, experiența socio-profesională necesară. De aceea, este necesară o etapă de *adaptare profesională*, în cadrul căreia formarea corespunzătoare deține un loc central, ea devenind, treptat, și o componentă a procesului de integrare.

2. Utilizăm, așa cum reiese din titlu, două concepte de bază : cel de „integrare industrial-urbană“ și cel de „exercițiu profesional“¹⁾.

¹⁾ Conceptul de „exercițiu profesional“ a fost introdus în comunicarea „Exercice professionnel et intégration industrielle-urbaine“, de Aculin Cazacu (în Analele Universității București, Sociologie, 1969).

În linii generale, integrarea reprezintă *un proces de acumulare a unor elemente cosubstanțiale (de același tip) în cadrul unui sistem deschis existent, astfel încât echilibrul și unitatea acestuia sînt menținute, pînă la un „punct critic“, dincolo de care încep să predomine modificările structurale și funcționale în interiorul sistemului.*

Din această perspectivă, integrarea industrial-urbană capătă, în principal, următoarele determinări particulare :

a) Implantarea unor unități industriale într-un spațiu urban permeabil și constituirea unui sistem de relații industrial-urbane.

b) Acumularea forței de muncă industriale în unități de producție corespunzătoare și apariția unui larg grup de relații de tip industrial, pe terenul social al mediului urban preexistent. Din acest punct de vedere, conținutul principal al procesului îl formează integrarea profesională.

c) Apariția unor unități sociale de tip urban, în jurul unor obiective industriale și constituirea unei noi unități zonale industrial-urbane. Noi ne referim, cu precădere, la cel de-al doilea aspect, din cadrul căruia, desprindem doar latura privitoare la *formarea profesională* a forței de muncă, aptă de încadrare într-un complex de relații industriale noi, pe terenul unor structuri urbane preexistente. Această forță de muncă se include într-un „exercițiu profesional“ pe care-l concepem ca o totalitate de tehnici dirijate ce-i sînt aplicate în vederea obținerii unui acord între cerințele procesului tehnologic și ale mijloacelor de producție pe de o parte și calitatea mîinii de lucru pe de altă parte.

Formarea profesională ni se înfățișează ca un „exercițiu“ date fiind a) marea varietate a situațiilor de producție noi receptate de forța de muncă ; b) existența unor structuri socio-profesionale anterioare (dar, de alt tip, în cele mai multe cazuri) și c) permanența procesului de acumulare a cunoștințelor și deprinderilor necesare pentru îndeplinirea sarcinilor de producție (formarea profesională este un proces continuu, care impune o „exersare“ succesivă a forței de muncă în condiții mereu noi).

3. În cercetarea noastră am folosit un set de metode și instrumente de lucru adecvate temei de ansamblu. *Ipoteza generală* de la care am pornit a fost aceea după care *există o proporționalitate directă între amploarea și caracteristicile calitative ale exercițiului profesional din întreprindere și ritmul stabilizării industrial-urbane a forței de muncă.*

Gradul de calificare și de informare tehnică este — altfel spus — un factor de atenuare a fluctuației lucrătorilor în raport cu locul de muncă și — prin transfer — un factor de stabilizare a acestora în raport cu mediul social urban.

4. Colectivitatea cercetată. Premizele constituirii „exercițiului profesional“.

a) În prima fază a cercetării (1967), care a avut un caracter *extensiv-constatativ*, s-a alcătuit un eșantion relativ echivalent cu întreaga colectivitate de salariați (786 subiecți) cărora li s-a aplicat, ca principal instrument de cercetare, formularul „fișa salariatului“.

b) În cea de a doua etapă a cercetării, care a avut un caracter *intensiv-explicativ* s-au utilizat instrumente variate, aplicate unui subeșan-

tion de 211 subiecți din Uzina de Aluminiu Slatina. În construirea acestui subeșantion s-a avut în vedere un complex de factori de stratificare, ordinea de prioritate aparținând factorului *rezidențial*, analizat pe unitățile sociale pe care le reprezintă (urbanul și ruralul).

Ponderea cea mai mare în subeșantionul nostru este ocupată de salariații stabili urban (78,20%) reproducându-se astfel, în linii generale, structura întregului personal U.A.S. cuprins în eșantionul inițial.

c) Din punctul de vedere al pregătirii profesionale, 38% din salariații stabili urban sînt absolvenți ai unor școli profesionale. În ordinea de frecvență a gradelor de pregătire, școala profesională este urmată de școala tehnică și de liceul (23,10%). Analizînd datele privitoare la gradul de pregătire profesională a salariaților, s-a simțit nevoia realizării unei distincții în rîndul factorilor care au determinat premisele integrării profesionale a salariaților U.A.S. Această distincție poate fi făcută între :

— factori extrauzinali (șc. profesionale, șc. tehnice, licee, șc. superioare), factori a căror acțiune se resimte în special la salariații stabili urban (70%).

— factori intrauzinali, creați și folosiți de întreprindere și exprimați prin forme diferite (cursuri de calificare, cursuri de ridicare a calificării și cursuri de specializare), a căror acțiune se remarcă îndeosebi, la salariații navetiști (55%).

Ruta profesională este un indicator obiectiv al premizelor integrării industriale a forței de muncă și un concept operațional pentru cercetarea procesului de urbanizare. Rutele profesionale au fost considerate de noi ca „tipuri de rute“¹⁾.

Încercînd o analiză asupra a 7 tipuri de rută, observăm că ponderea cea mai mare o deține aceea prin care se realizează trecerea de la starea de țaran muncitor la cea de lucrător industrial, urmată fiind în ordinea frecvenței de tipul de rută „muncitor neindustrial-muncitor industrial“ și de aceea, în care se realizează o trecere de la diverse ocupații la cea de muncitor industrial. Această stare de fapt face ca integrarea industrial-urbană a forței de muncă să se desfășoare nu printr-o trecere globală și completă spre industrial, ci printr-un îndelung proces în cadrul căruia se manifestă și un transfer de norme, reguli, valori și obiceiuri din mediul rural în mediul urban.

e) Între premisele „exercițiului profesional“ se înscriu și *motivele angajării* în munca industrială, din rîndul cărora am analizat în special, pe cele exterioare muncii propriu-zise²⁾, constituite în legătură cu momentul nemijlocit al angajării în munca industrială. Ca atare, motivele pe care le-am avut în vedere, sînt nu numai exterioare, dar și anterioare

¹⁾ Menționăm că în studiul său „Tendințe și orientări în sociologia contemporană din România“ (analele Univ. Buc., seria Sociologie 1969) prof. Miron Constantinescu include ca etape ale procesului de ansamblu ale integrării industrial-urbane, integrarea profesională și apoi pe cea urbană, arătînd că între coordonatele tipologice ale procesului se include ruta profesional-rezidențială (p. 15).

²⁾ I.C.A. Brown distingea, în a sa „The Social Psychology of Industry“ (Penguin Books, 1967) între motivele care țin de munca însăși, motivele care țin de situația și condițiile muncii și motivele exterioare ale muncii (p. 17).

muncii, întrucît s-au constituit în afara contactului direct cu specificul muncii la Uzina de Aluminiu. Am avut în vedere cîteva categorii de motive ; cele de ordin rezidențial (apropiere de casă, posibilitatea obținerii unei locuințe) și cele de ordin economic (obținerea unui venit în bani), apar cu cea mai mare frecvență atît la salariații stabili urban (74,90%) cît și la cei rurali (65,30%) ; la cei din urmă sînt mai puternice motivele de ordin economic. Cercetarea ne-a pus și în fața unor diferențieri sensibile în motivația încadrării, nu numai după mediul de proveniență ci, și ca urmare a acțiunii altor factori (vîrstă, profesie, stare civilă etc.). Studiul motivelor angajării salariaților la U.A.S. ne-a relevat existența unor factori de o mare complexitate, care intervin în producerea mobilității teritoriale a forței de muncă. Satul de azi, nu ne mai apare ca o unitate socială omogenă — privit prin prisma realizării unui consens de atitudini și comportamente ale indivizilor (consens explicabil în satul tradițional prin unitatea familiei, predominarea relațiilor de rudenie), ci ca unitate diferențiată. Unul dintre factorii diferențierii este factorul *generație*. Dacă la familiile de navetiști observăm un proces lent de deplasare spre urban, nu același lucru se întîmplă cu copiii proveniți din aceste familii. Cea mai mare parte a lor se îndreaptă către școlile profesionale după abolirea cărora tind să rămînă ca muncitori industriali în mediul urban.

5. *Modalitățile de încadrare în muncă și de informare asupra viitorului loc de muncă*, se înscriu, de asemenea, în rîndul premizelor „exercițiului profesional“. Acestea intervin (acționînd favorizant sau frenatoriu în raport cu motivele) ca o condiționare socială, în afara căreia motivele nu pot avea un rol efectiv în orientarea forței de muncă spre spațiul industrial.

Factorii sociali, instituționali și relaționali care au permis contactul indivizilor cu întreprinderea nu sînt decisivi în privința integrării profesionale, dar constituie premise ale acesteia. Observînd gruparea salariaților după : 1) domiciliu, 2) modalitățile de încadrare și 3) modalități de informare, reiese că cei mai mulți salariați stabili urban s-au angajat la U.A.S. prin transfer (50%), avînd ca mijloace de informare (în ordinea ponderii) prietenii, rudele, cunoscuții, acțiunile întreprinderii și direct la întreprindere (30,40%). Ultima modalitate este mai frecventă la salariații navetiști (46,80%) decît prima (31,90%).

6. *Exercițiul profesional — proces de integrare în activitatea industrială*.

a) Studiul dinamicii pregătirii profesionale a salariaților de la Uzina de Aluminiu Slatina ne-a relevat faptul că „exercițiul profesional“ nu este o mișcare care se constituie doar la întretăierea acțiunii unor factori interni ai întreprinderii ci, în același timp, sensurile sale de desfășurare sînt condiționate de serii multiple de premise, depistabile în starea socio-profesională preindustrială a forței de muncă.

b) Am urmărit în special determinarea cîtorva dintre principalele direcții prin care se alcătuieste formația profesională a forței de muncă, prin acțiunile specifice ale întreprinderii. *Cursurile de pregătire profesională* (tipologizate de noi în : cursuri de calificare, cursuri de ridicare a

calificării, cursuri de specializare) au cuprins în perioada 1964—1969 aproximativ 90% din întregul personal al uzinei.

U.A.S. a fost cuprinsă din anul 1964 și pînă acum într-un proces continuu de profesionalizare a forței de muncă, proces care, atingînd astăzi proporții mari — a configurat întreprinderea slătineană ca o „comunitate socio-profesională“. Se realizează astfel, alături de amplele mutații în structura profesională a întregii zone (contribuind la schimbarea caracterului său predominant agricol) și unele diferențieri structurale considerabile.

Desfășurarea obiectivă, organizată, a mișcării de pregătire profesională este însoțită de un proces accentuat de modelare a conștiinței noi a lucrătorilor industriali, de naștere a unei atmosfere profesionale propice integrării. Am avut astfel în vedere și stările de opinie direcționate spre problemele exercițiului profesional, ca reflex subiectiv al mișcării profesionale, pornind de la cerința metodologică după care atunci cînd se studiază un proces social, trebuie avute în vedere, simultan, atît coordonatele sale obiective cît și cele subiective.

c) Cursurile de pregătire profesională organizate de întreprindere constiuie numai o treaptă a procesului de informare tehnică și de cultură generală. Exercițind funcții complementare în raport cu aceste cursuri, *biblioteca tehnică și cea sindicală* existente în întreprindere, au ca finalitate realizarea unei pregătiri permanente a forței de muncă. Din acest punct de vedere, informarea tehnică și de cultură generală este determinată de decizia individuală a salariaților. Cercetînd, în dinamică, activitatea celor două organisme de difuzare a informațiilor în interiorul uzinei, am remarcat nu numai o creștere a numărului total de cititori de la un an la altul, ci și o diferențiere a acestuia pe categorii socio-profesionale, grupe de vîrste, sexe, mediu de proveniență, număr de lucrări studiate. Datele obținute ne îndreptățesc să afirmăm că preocuparea privind informarea tehnică și de cultură generală ocupă un loc important și în creșterea la categoria muncitorilor, cei mai mulți fiind deja stabiliți în mediul urban și avînd ca pregătire școala profesională.

d) O altă componentă a „exercițiului profesional“ este *mișcarea performanțială* considerată ca un nivel optim al acestuia. Calificarea adecvată, cunoașterea procesului tehnologic de ansamblu, experiența și priceperea la locul de muncă, explică, în bună măsură, existența unui număr mare de inovații și raționalizări, ce se înscriu pe o curbă cu tendință ascendentă în perioada cercetată de noi (1965—1968). În această perioadă au fost realizate 120 de inovații și raționalizări, care au adus, prin aplicare, importante economii în producția de aluminiu. Semnalăm, în acest sens, existența frecventă a inovațiilor colective (cu doi sau mai mulți autori), în care prezența muncitorilor (cei care lucrează în „inima producției“) este permanentă, lor aparținîndu-le de multe ori ideea declanșatoare a conceperii inovațiilor. Nivelul de realizare calitativă a „exercițiului profesional“ este un indicator de bază al stabilizării și integrării industriale a forței de muncă. La realizarea acestui nivel contribuie numeroși factori de conducere ai întreprinderii (în special ne referim la

Cabinetul și Serviciul tehnic) a căror activitate poate face obiectul unui efort de perfecționare, întrucît au implicații directe în formarea profesională a forței de muncă.

e) În studiul nostru am luat în considerare și *factorii sociali* (cadrul social în care se desfășoară „exercițiul profesional“ pe care i-am privit atît prin prisma potențelor lor de structurare tipic industrială a forței de muncă, cît și prin prisma tipurilor de relații, care iau naștere și se stabilizează în spațiul industrial constituit ca atare. „Exercițiul profesional“ se desfășoară în cadrul social al *morbidității intrauzinale*. Mișcarea salariaților în raport cu locul de muncă poate constitui în anumite condiții un factor favorizant în raport cu nivelul calitativ al exercițiului profesional.

Datele noastre arată că, din punctul de vedere al mobilității intrauzinale verticale, U.A.S. se constiue ca un mediu social integrativ. Indicele de integrare absolut, calculat de noi prin raportarea celor două modificări extreme în funcție (promovări-retrogradări) este deosebit de mare, atît la salariații urbani (8,75), cît mai ales la salariații navețiști (25).

7. Considerate în totalitatea lor dinamică, datele noastre atestă faptul că „exercițiul profesional“ reprezintă una dintre căile prin care se poate obține o stabilizare industrială a forței de muncă, în acest sens contribuind — laolaltă — funcțiile sale *cognitive* (marcate prin creșterea ponderii cunoștințelor științifice ale lucrătorilor și prin lărgirea gradului de conștientizare a procesului de producție) și funcțiile sale *stimulativ-attitudinale* (reprezentate prin amplificarea participării salariaților la organizarea relațiilor intrauzinale). Subliniind funcțiile integrative ale exercițiului profesional“ avem în vedere, în același timp caracterul său *contradictoriu*, izvorit atît din faptul că adesea se desfășoară spontan și sub impulsul unor necesități economice imediate și presante, cît și din faptul că organismele tehnico-administrative ale întreprinderii nu-și armonizează întotdeauna funcțiile potrivit „presiunii profesionale“ reale, pe care o exercită forța de muncă. Rezolvarea acestei contradicții este o condiție a atingerii unui indice optim de stabilizare industrială a salariaților, atît în raport cu întreprinderea, cît și în raport cu locul de muncă propriu zis. Se impune, în urma analizei întreprinse, concluzia necesității perfecționării întregii mișcări profesionale din întreprindere, prin clarificarea unor scopuri de perspectivă, cu caracter anticipativ (în privința „cererii profesionale“ a forței de muncă) și desfășurarea diferențiată (după profilul întreprinderii și după trăsăturile socio-profesionale ale colectivității salariate) a „exercițiului profesional“. Am pus în evidență unele dintre aceste particularități, urmărind doar cîteva date concrete, potrivit unei distincții operată pe toate direcțiile cercetării din zona Slatina: aceea dintre salariații stabili urban și cei navețiști. Pot fi operate, desigur, numeroase distincții în acest sens, cea aleasă de noi fiind rezultată din necesitatea de a ne încadra în tema de ansamblu a investigațiilor din zona Slatina, aceea a procesului de urbanizare.

Distincția aceasta ne-a permis să surprindem faptul că înțelegerea industrială a forței de muncă se realizează ca un proces care cuprinde în sine în mod obiectiv, diferențe de nivel și de ritm, fiind nelinier și contradictoriu. În aceste condiții „exercițiul profesional“ ca subproces al procesului de integrare, comportă momente și laturi diferențiate de care trebuie să se țină seama în orice acțiune practică ameliorativă. Tocmai în legătură cu acest din urmă aspect se configurează concluzia după care stabilizarea și integrarea industrială este strâns legată de stabilizarea urbană a forței de muncă. Mediul industrial, prin specificul său, organizând și stabilizând forța de muncă, contribuie la generarea tendinței obiective a salariaților de a-și satisface interesele și nevoile în zona socială care i se circumscrie și care permite o rapidă și optimă satisfacere. Această zonă este efectiv cea urbană, practică larg nu numai de salariații domiciliați în oraș, ci și de cei domiciliați în mediul rural. Impunând o organizare a relațiilor dintre oameni, de tip comunitar, întreprinderea contribuie (și datele de la U.A.S. vin să confirme această idee) nu numai la crearea unei solidarități intrauzinale între salariați, legați unii de alții prin diviziunea muncii, ci și la amplificarea participării lor la încheierea unor rețele de relații în afara uzinei, cu un grad de omogenitate și de continuitate ridicat (fapt vizibil în Slatina în zona cartierului „Crișan“ în care domiciliază cei mai mulți dintre salariații U.A.S.).

Numeroși sociologi vorbesc despre creșterea în orașe, a unor „colectivități teritoriale“, a unor medii relaționale compacte, care au o forță de conservare rezistând factorilor de disociere ce pot interveni în evoluția lor. Pe linia acestei idei, Raymond Ledrut scrie, de pildă, într-o lucrare recentă, că „a impune existența unei singure unități urbane într-o zonă în curs de etalare rapidă, sau a decide favorizarea unei constelații de unități urbane, impune întotdeauna a organiza în mod colectiv spațiul“¹⁾.

Organizarea spațiului urban, care este solicitată de nașterea unor colectivități dense și compusă din indivizi care se află în strânse relații, își găsește premisele în organizarea specifică a relațiilor dintre oameni în mediul industrial, implicit prin factorul coeziv al profesionalizării și exersării profesionale neîntrerupte.

Iată de ce noi socotim că putem vorbi despre o integrare industrial-urbană, care ni se prezintă ca un *continuu procesional* pornit dinspre mediul industrial și prelungit spre mediul urban. La realizarea în fapt a acestui continuum contribuie, alături de alți factori, și „exercițiul profesional“, ca factor care are implicații dintre cele mai evidente în stabilizarea industrial-urbană a forței de muncă.

¹⁾ Raymond Ledrut — *L'espace social de la ville. Problèmes de sociologie appliquée à l'aménagement urbain*, Paris, Edition Anthropos, 1969, pag. 15.

R É S U M É

Cette étude contient les résultats d'une investigation effectuée entre 1967 et 1969, dans une entreprise d'intérêt républicain, Les Usines d'aluminium de Slatina. L'investigation fait partie des amplex recherches réalisées par la chaire de sociologie et les étudiants en sociologie de Bucarest, dans la zone de Slatina, visant le processus d'urbanisation de cette zone.

Nous nous sommes proposé de traiter un aspect du processus de l'integration industrielle urbaine, celui qui regarde „l'exercice professionnel“, dans lequel est incluse la main d'oeuvre déclassée vers l'espace de l'activité industrielle au cours de la manifestation de la tendance de son adaptation et son integration urbaine. On peut constater que le degré de qualification et d'information technique est un facteur d'atenuation de la fluctuation des travailleurs par rapport avec leur lieu de travail et-par transfert-un facteur de stabilisation de ceux-ci par rapport avec le milieu social-urbain. En ce sens, les résultats de l'investigation on conduit à la conclusion que les Usines d'aluminium de Slatina constitue un milieu intégratif de la main d'oeuvre.

ASPECTE SOCIOLOGICE ALE PROCESULUI „DEȘTĂRĂNIZĂRII” ÎN CONDIȚIILE INDUSTRIALIZĂRII

FLORIN L. CIOTEA, absolvent

Schimbările de natură economică, tehnică, demografică determinate de procesul intens de industrializare socialistă, ca urmare a penetrației industriei în zone prin excelență rurale antrenează în egală măsură modificări sociologice.

Crearea unor întreprinderi industriale în intimitatea structurilor rurale provoacă mutații deosebit de importante în conținutul acestora, în statusul și rolul social al indivizilor. De asemenea valori social-economice noi trec pe prim plan în atitudinea și mentalitatea oamenilor prinși în aceste situații. Dimensiunile și măsura prestigiului social al individului cunosc schimbări profunde. Dar procesul care circumscrie cel mai bine aceste schimbări și care de altfel este și o cauză a lor este acela al deștărănizării. Alături de acest proces și în bună parte ca o consecință, asistăm în zona pe care am investigat-o (schela de extracție Ciurăști-Olt) la un proces mai amplu de „deruralizare”.

Înainte de a prezenta sumar concluziile cercetării efectuate și care din motive lesne de înțeles nu putem s-o facem aici considerăm necesară o distincție între termenii de țăran și rural. Aceasta se impune ca o necesitate metodologică și operațională deosebită.

În limbajul comun atunci când vorbim de rural înțelegem prin acest termen cel de țăran, tinzând evident să-l reducem la acesta. Istoric identificarea este justificată datorită faptului că indivizi sau grupele de indivizi non-țărănești cuprinse în universul rural aveau o pondere nesemnificativă în trecut în raport cu țărani. În contextul schimbărilor actuale nu mai putem rămâne la acest nivel al identității (nu numai de sferă ci și de conținut). Tendința actuală caracterizată prin creșterea permanentă a ponderii grupurilor sociale ne-țărănești în sfera universului rural obligă sociologul la revizuirea lor. Mai mult decît atît apariția unor grupe intermediare (țăran-muncitor etc.) impun cu necesitate stabilirea unor coordonate caracteristice fiecărui concept pentru a se da o valoare operațională eficientă.

Pornind de la aceste sumare considerații credem că distincția rural-țăran se bazează pe două considerente logico-sociologice fundamentale: una ce ține de sfera conceptului și alta de conținutul sau specificitatea lui.

Din punct de vedere al sferei, termenul de rural este mult mai larg incluzând alături de țărani și elemente nețăărănești.

„Țăranii“ sînt grupuri sociale încadrate alături de altele în sfera ruralului. Prezența altor elemente ca „ingineri, cadre didactice, etc.“, în universul rural alături de țărani justifică relativitatea identității.

Termenul esențial în relativizarea treptată a coincidenței tradiționale este determinată de procesul de pierdere a ocupației de țăran de mase mari de oameni și de profesionalizare autentică în munca industrială sau qvasiindustrială. Acest fenomen amplu și de durată îl numim proces de deșțăărănizare. Din punct de vedere al conținutului (rural-țăran) apar deosebiți în specificitatea pe care o au.

Termenul de „țăran“ (în accepțiune sociologică) cred că vizează în primul rînd aspectul ocupațional (îndeletnicire, preocupare cotidiană, cultura pămîntului) pe cînd cel de rural circumscrie în esență structurile rurale în ansamblul lor (tipul aparte al acestora în raport cu urbanul). Se pare deci că termenul de rural are un conținut mult mai profund decît cel de țăran care desemnînd o ocupație are mai mult o valoare funcțională în ansamblul sturcturilor rurale. În prezent și în viitor tendința este de restrîngere permanentă a elementelor țărănești de tip tradițional în sfera largă a universului rural — tinzîndu-se la o pondere din ce în ce mai mare a non-țăranilor. De asemenea profesionalizarea indivizilor ce desfășoară ca activitate esențială munca agricolă pare să modifice datul problemei.

Legat de aceasta este cert faptul că „muncitorul“ zootehnist, grădinarul, legumicultorul din C.A.P. nu mai este tipic tradițional de țăran. Imaginea pe care ne-am creat-o pînă acum și care era mai mult sau mai puțin adecvată în legătură cu ocupația de țăran ne obligă la o reevaluare. Pe scară mai largă fenomenul trecerii a mase mari de oameni de la ocupația de țăran la cea de muncitor industrial sparge structurile rurale tradiționale generînd alături de alți factori procesul deruralizării.

„Deruralizarea“ prin care înțelegem o restructurare permanentă, o mutație sau un ansamblu de mutații economice, tehnice, demografice și culturale dublate de modificări sociopsihologice fundamentale pare să prezinte mai bine stadiul structurilor rurale în plină evoluție decît conceptul cunoscut de urbanizare. Oricum valoarea sa operațională printr-o mai sigură adecvare la realitate este mai mare. Aceasta nu înseamnă însă negarea oricăror tendințe de urbanizare a mediului rural.

Încercînd să surprindem modificările produse de fenomenul deșțăărănizării în zona rural-industrială a Ciurăștilor am efectuat (împreună cu un grup de colegi) în 1967 și apoi personal în acest an o investigație la Schela din Icoana.

Cercetările efectuate au pornit de la premiza că aceste mutații fundamentale (verticale) sub impulsul industrializării trebuie să aibă cores-

pondente adecvate în planul sociologic. Ele (schimbările) creează un nou tip de muncitor industrial de proveniență țărănească și cu rezidență rurală. Această situație aparte îi conferă un status ocupațional și comportamentul dublu. Persistența unei ambiguități în statusul și rolul indivizilor în aprecierea unor valori sociale, dualități și indefiniri la nivelul mentalității a constituit o altă ipoteză a investigațiilor. În anul 1967 investigația s-a realizat pe un număr de 152 subiecți iar acum pe un lot de 70 muncitori din 140 ciți lucrează efectiv la grupul din comuna Icoana. Pentru realizarea investigației am utilizat următoarele tehnici sociologice : chestionarul, observația, convorbirile adâncite cu un număr restrâns de muncitori.

În urma cercetării s-au evidențiat următoarele :

1. amplasarea în zona respectivă a unor obiective industriale legate de extracția petrolului a determinat creerea unei arii de convergență a forței de muncă din comune învecinate.

2. grație acestei situații un mare număr de muncitori sînt de proveniență (ocupațională) țărănească, care prin cursuri de calificare sau alte forme au intrat în procesul profesionalizării industriale.

3. această situație introduce salariul ca formă de câștig sistematică și permanentă drept o coordonată fundamentală a statusului lor social. Interesul bănesc, dorința salariului capătă o importanță deosebită.

4. muncitorii de acest tip ies din structurile rurale unde erau „ocupați“ și trec în cadrele și structurile muncii industriale. Rezidența rămîne însă rurală. Timpul social precum și spațiul social se divid. Naveta și în genere navetismul (ca proces) este un mijloc extrem de frecvent de menținere a legăturii lor de muncă și domiciliu.

5. această separare și menținere a dualității cadrelor sociale (temporale și spațiale) determină statusuri sociale duble. Aspectul dualității ocupaționale (muncitor în industrie — țaran în sat) evidențiază aceasta.

6. atitudinea față de anumite valori sociale se modifică și ea. Dacă în trecut prestigiul insului era dat de averea sa, de zestre (pămînt, utilaje, etc., azi în mentalitatea muncitorului de aici ele fie că încetează fie că nu mai constituie o veritabilă măsură a prestigiului lor sau familiei. Alte elemente măsoară acum locul său în comunitatea sătească. Elementul valoric fundamental este cel bănesc (salariul). Desigur că și altele cum sînt : meseria pe care o are, știința de carte constituie componente valorice importante în măsura prestigiului individului în plan sociologic.

La toate acestea se mai adaugă ca esențiale și schimbările profunde pe care le introduc industria petrolieră în satele vecine : șosele, case noi, construcții socio-culturale etc. Interesant este faptul că aceste schimbări sînt reflectate și în conștiința subiecților. Majoritatea chestionaților vedeau în angajarea în întreprindere un fapt pozitiv pentru el ca individ, pentru

familia și satul său. Comportamentul însă și mentalitățile sînt mai greu de sesizat în schimbarea lor. Aceasta cu atît mai mult cu cît distanța mare a întreprinderii față de un nucleu urban îngreunează contactul lor cu modul de viață urban. Rămîne însă incontestabil faptul că un nou mod de viață prinde a se constitui sub impulsul schimbărilor introduse de industrie și de cooperativizarea satului.

Integrarea treptată a muncitorului supus anchetei în cadrul muncii industriale nu este nici ea un lucru ușor. Dacă ne gîndim la faptul că în trecut (înainte de cooperativizare) țăranul decidea cînd, cum și cît să muncească, că orarul sau ziua de lucru ținea de propria sa decizie sau de o anumită tradiție — reiese în evidență o dificultate de integrare. Munca în industrie, lucru știut de altfel, anihilează în bună parte decizia singulară a insului subordonîndu-l pe acesta unor coman d a m e n t e decizionale dictate de specificul muncii. Orarul de muncă nu este funcție de dorința insului sau de acțiunea unor factori naturali (favorabili sau nu) ca în agricultură. El capătă o fixitate obligînu-l pe țăranul de odinioară să se supună unor norme mult mai rigide și convenționale. Apoi, munca are în întreprindere prin excelență un caracter de grup care nu vizează aspecte de rudenie, vecinătate etc. Aceste condiții întîlnesc în mod firesc o tentație a subiecților de refuzare (cel puțin interioară) a „rigidității“ muncii industriale în comparație cu situația lor din trecut cînd își patronau și organizau propria familie ca „întreprindere economică“. Toate acestea determină în unele situații (e adevărat din ce în ce mai puține și nesemnificative) conduite care uneori depășesc un model de comportare adecvat. La schela investigată am întîlnit unele stări psihologice care culminează cu: discuții, absențe. Ele nu caracterizează însă masa mare de muncitori care în măsură evidentă s-au integrat muncii industriale. Procesul de integrare este favorizat în bună parte și de faptul că proveniența imediată a muncitorilor de aici este aceea de ță r a n c o o p e r a t o r. Munca în C.A.P. are un caracter organizat, formal și instituționalizat ceea ce în mare se apropie de cea industrială. Aceasta a permis indivizilor un contact prealabil cu un nou mod de muncă, ceea ce facilitează integrarea.

În încheierea acestui sumar studiu putem afirma cu certitudine că procesul desțăranizării în aria rurală — industrială din zona Ciurăștilor accelerează modificarea structurilor rurale, a grupurilor sociale din mediul rural favorizînd în esență procesul mai amplu al „deruralizării“ pregătind alături de alți factori condiții temeinice ale unei veritabile urbanizări.

A B S T R A C T

The present study is an attempt to expose some sociological problems raised by the ample phenomenon of the passage of a large masse of men from the traditional occupation of peasant to that of industrial workers. Here, we don't expose but a few sociological co-ordinates, as they are largely analysed in the licence paper.

The modification of rural structures, their restructuration under the impulse of industrialization as well as the change in the appreciation of social values constitute essential co-ordinates of a deeper process of deruralization. Deruralisation and urbanization have visible effects also in the change of the contents of social status and role as well as of the social prestige. Both processes are conditions which precede the urbanization of the rural structures which appear under the conditions of the investigated rural area (Unity of extraction Ciurești-Olt) in the form of more or less evident tendencies.

PROCESUL DE MODERNIZARE AL UNOR LOCALITĂȚI RURALE DIN JUDEȚUL OLT

MARIA GHITĂ, absolventă

Urbanizarea este un proces de trecere de la societatea de tip tradițional, rural, spre o societate de tip industrial, orășenesc, proces care se află în strinsă legătură cu industrializarea.

Pe plan economic urbanizarea se manifestă printr-o creștere a populației ocupate în sectorul neagricol față de populația ocupată în agricultură. Urbanizarea presupune o deplasare a populației rurale spre oraș. Sub aspect spațial și social, urbanizarea implică transformarea mediului locativ după modelul orășenesc și însușirea felului de viață orășenesc de către populația rurală care s-a stabilit în mediul urban.

Placide Ramaud spune : „Noi propunem să numim urbanizare — nu singura acțiune a orașului asupra campaniei, nici creșterea orașelor prin venirea ruralilor, ci inventarea unui mod de viață într-o devenire universală și realizarea unității sociale a omului.“¹⁾

Și în continuare, în mod just P. Ramaud arată că „acest mod de viață nu poate fi redus la comportamentul actual al orașelor“.

„Agenții acestei transformări sînt tot atît de bine rurali și citadini.“

Urbanizarea avînd o capacitate de extindere universală „pune orașul și satul nu ca două realități, ci ca proiectare deosebită a unei societăți unice, în continuă inventare a ei însăși.“²⁾

Desvoltarea industrială a orașelor exercită influență și asupra mediului rural apropiat, mediu ce cunoaște un proces de modernizare, în curs de urbanizare.

Asupra acestui aspect extrem de important din viața țării noastre, ne-am oprit în studiul de față. Studiul nostru are la bază o cercetare largă întreprinsă de Catedra de Sociologie a Universității București în zona Slatina în vara anilor 1968 și 1969.

Procesul acesta de modernizare al satelor are desigur o serie de indicatori ce-l caracterizează, dar aici ne vom limita numai la cîțiva din ei, ceilalți, extrem de importanți, formînd de altfel obiectul de cercetare al altor studii.

¹⁾ P. Ramaud : „Société rurale et urbanisation“. Introduction pg. 9.

²⁾ P. Ramaud, *ibidem*, pg. 9.

Nu este cazul aici să insistăm asupra cauzelor care au determinat alegerea acestei zone pentru cercetarea procesului de urbanizare. Amintim numai că județul Olt cunoaște profunde prefaceri.

Obiectivele industriale create în ultimii ani (în special construirea U.A.S.) au deschis noi perspective de dezvoltare economică a județului, care implicit se integrează în contextul general al dezvoltării patriei.

Accentuarea procesului de urbanizare ca o consecință a creării de zone industriale în jurul orașelor Slatina, Balș, Caracal și Corabia, a făcut să fie atrasă o parte însemnată din populația rurală din aceste zone — provocând modificări în structura populației.

Pentru a ilustra aceste schimbări în structura populației, am comparat în cifre absolute și în procente populația județului în anii 1948, 1960, 1965 și 1968 (vezi tabelul următor :)

	Cifre absol. 1948	%	Cifre absol. 1960	% 1960 1948	Cifre absol. 1965	% 1965 1948	Cifre absol. 1968	% 1968 1948
Total populație	442442	100,0	474735	107,3	482626	109,1	488938	110,5
%	100,0	X	100,0	X	100,2	X	100,0	X
Pop. urbană	47928	100,0	55115	115,0	59750	124,7	94132	196,1
% față de total	10,8	X	11,6	X	12,4	X	19,2	X
Pop. rurală	395514	100,0	419620	166,4	422786	107,2	394906	100,1
% față de total	89,2	X	88,4	D	87,6	X	80,8	X

Se remarcă modificările substanțiale ce survin din acest punct de vedere în perioada 1965—1968, ca urmare a accentuării ritmului de industrializare, fenomen care este demonstrat și de creșterea numărului de salariați în industrie.

Dacă în 1966 proporția populației urbane în totalul populației era de 14,2% în 1968 aceasta ajunge la 19,2% și are vădite tendințe de creștere.¹⁾

Cu toată această creștere, proporția populației urbane a județului Olt este cu mult sub nivelul altor județe ale țării, procentul de 19,2% fiind pe jumătatea celui care reprezintă populația urbană a țării în anul 1967 (38,7%).

Având în vedere dezvoltarea orașului Slatina, am emis ipoteza următoare: satele din jurul orașului sînt influențate în dezvoltarea lor de centrul urban Slatina.

Ideea de bază pe care o vom urmări în acest studiu este aceea a existenței unui proces de modernizare a satelor supuse studiului. Ne-am propus de asemenea să urmărim care este ponderea orașului Slatina în acest proces de modernizare. Am analizat două zone pe care convențional le vom numi S și S'. Analiza primei zone ne va duce implicit la urmărirea influenței Slatinei asupra mediului rural înconjurător.

¹⁾ Direcția județeană de Statistică Olt.

Zona S este formată din comunele aflate în imediata vecinătate a Slatinei (Curtișoara, Slătioara, Valea Mare, Milcov, Găneasa, Teslui, Priseaca).

Zona S' cuprinde comunele Scornicești și Potcoava aflate la o distanță apreciabilă de centrul urban Slatina.

În studiul de față ne limităm la prezentarea unui singur indicator al procesului de modernizare a satelor, *electrificarea*.

ELECTRIFICAREA

— indicator al procesului de modernizare a vieții satului.

Una din premisele procesului de modernizare, de pătrundere a cuceririlor tehnicii moderne în viața familiei țărănești, este fără îndoială, electrificarea satelor.

Am cercetat această problemă comparativ pe cele două zone S și S'.

În zona S electrificarea a început în 1959, în satul Curtișoara, în 35 gospodării dintr-un total de 283. Anul 1968 este cel în care s-a trecut la electrificarea satelor Ulmi și Milcov din Vale din com. Milcov și satul Oltișoru din comuna Găneasa. Este interesant de urmărit dinamica procesului de electrificare în această zonă S, în perioada dintre cei doi ani de limită. Astfel în comuna Curtișoara situația este următoarea :

A n u l	1960	1965	1966	1967	1968
Total gospodării	284	1325	1398	1401	1404
Gospodării electrif.	35	174	219	397	514
%	12,7	13,1	15,2	26,2	37,0

Se remarcă în această comună o creștere relativ lentă a procentului gospodăriilor electrificate, însă așa cum reiese și din tabelul de mai sus, aceasta are loc ca urmare a unei creșteri substanțiale a numărului de gospodării (locuințe) din această comună. Astfel în anul 1965 numărul gospodăriilor a crescut cu 40% față de cel din 1960. În cadrul aceleiași comune, situația diferă de la sat la sat. Interesantă este situația satului Raițiu din comuna Curtișoara, în care s-a introdus curent electric în anul 1967 și care deși are un număr mic de gospodării (94) prezintă un procent de 67% gospodării electrificate.

Credem că în afară de avantajele luminii electrice, o cauză a electrificării rapide a acestui sat, a constituit-o puterea exemplului vecinilor. Într-un sat ca acesta, unde casele puține la număr sînt și foarte apropiate, este așteptată o astfel de influență pozitivă.

Desigur, introducerea curentului electric nu a adus încă, după sine, electrificarea întregilor gospodării țărănești. De exemplu în comuna Valea Mare, a fost introdus curentul electric în 1967, în 10 gospodării și în prezent (1969) sînt electrificate 78 gospodării. Deci sîntem departe de a putea afirma comuna Valea Mare a realizat procesul de electrificare, atîta timp cît numai 5% din gospodăriile satului beneficiază de avantajele iluminatului electric.

În comuna Milcov, deși s-a introdus curentul electric în 1965, în 1966 abia 15% din totalul locuințelor s-au electrificat.

O situația asemănătoare prezintă și comuna Găneasa, care într-un interval de 5 ani, 1964—1969, a reușit să electrifice 14% din locuințele comunei

Cu totul alta este situația comunei Teslui în care avem un procent de 48% gospodării electrificate în 1968 și 51% în 1969.

Procentele și cifrele acestea în sine, nu spun mare lucru, dar dacă ținem seama de anul în care s-a început electrificarea în aceste sate, de numărul total de gospodării și urmărim dinamica procesului de electrificare, căpătăm o altă optică cu privire la procesul complex de modernizare a familiilor rurale.

În cazul zonei S' introducerea curentului electric s-a făcut în 1955 în comuna Scornicești și un an mai tîrziu în Potcoava.

Comuna Scornicești a înregistrat următoarea evoluție în electrificarea satelor sale :

A n u l	1960	1965	1966	1967	1968
Total gospodării	289	1554	2181	2189	2285
Gospodării electrif.	38	334	505	471	629
%	13,2	21,1	21,4	21,5	27

Este interesant că în această comună între anii 1965—1967, s-a înregistrat un procent constant al caselor electrificate față de totalul locuințelor din comună — fapt care se explică prin creșterea numărului gospodăriilor de la 1554 la 2.189.

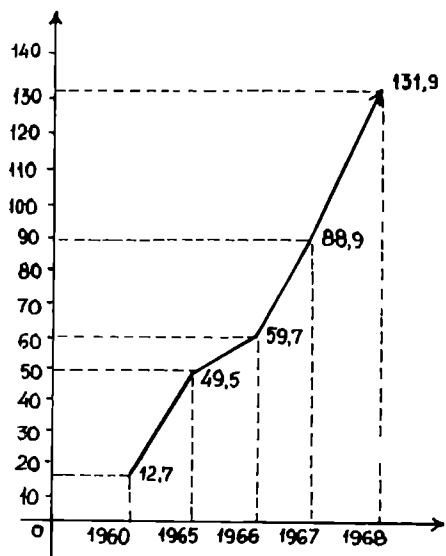
În anul 1968 se remarcă o creștere evidentă a gospodăriilor care introduc curentul electric, creștere care se exprimă într-un procent de 27%.

În comuna Potcoava în 1968 erau 30% case electrificate. Întîlnim și în această zonă S', case în care s-a introdus curentul electric tîrziu (1968) Trufinești-Potcoava și Chițeasca-Scornicești. Spre deosebire de cele din zona S unde procentul gospodăriilor electrificate tîrziu varia

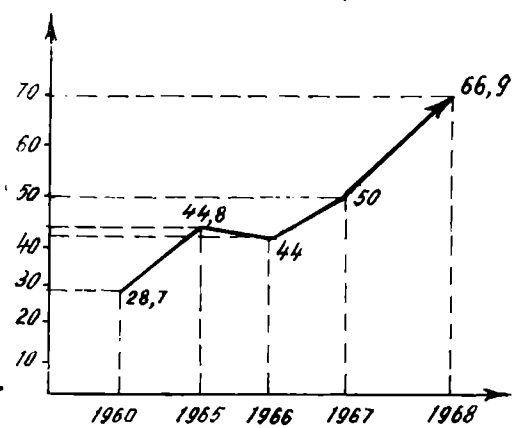
de la 2% (la Ulmi) la 10% (Milcov Vale) în Trufinești (Potcoava) avem un procent de 80% case electrificate și în Chițeasca 49%.

Reprezentarea grafică a procesului de electrificare în dinamica lui evidențiază diferențe de la zona S la zona S'.

Astfel în zona S se remarcă o creștere vertiginoasă de la anul 1966 la 1967 și mai ales de la 1967 la 1968.

Pentru zona S' se remarcă o ușoară creștere în 1966 față de 1965, urmată de o lentă creștere în 1967 și 1968.

Remarcăm deci că procesul electrificării — care constituie un factor esențial al modernizării satelor, nu a fost definitiv înfăptuit în zona studiată de noi. Acest lucru trebuie să-l aibă în vedere organele conducătoare ale județului care au menirea să asigure procesul de electrificare totală a satelor.

Evoluția numărului de locuințe care consumă curent electric în ambele zone este următoarea :

A n u l	1960	1965	1966	1967	1968	1969
S	35	358	556	940	1430	1979
S'	214	711	973	987	1334	1537

Un indicator important al ridicării nivelului de viață în mediu rural îl constituie consumul de energie electrică.

Acest consum de energie electrică în kwh a fost la sfârșitul anului 1969 în zonele studiate de noi următorul :

	Zona S	Zona S'
consum casnic	560.887	438.720
consum public	119.900	91.040
Total	676.787	529.760

Având numărul total al locuințelor, precum și consumul de curent electric pentru nevoi casnice, am calculat *media consumului* casnic anual pe locuință. În felul acesta am obținut pentru prima zonă 283 kwh și pentru zona S', 285 kwh.

Consumul casnic variază de la comună la comună. Ast-

fel în Curtișoara și Teslui media este de 293 și respectiv de 295 kwh, pe cînd în Priseaca ea este de 94 kwh pe locuință.

De asemenea în zona S', ponderea o deține comuna Scornicești care are media consumului casnic de energie pe cap de familie, de 291 kwh.

Consumul de energie electrică pentru utilizări casnice pe ansamblul țării este de 2279 milioane kwh. ¹⁾

Consumul zonei S reprezintă față de acesta 4‰, iar al zonei S' 5‰.

„Industrializarea satelor, autorizată astăzi de capacitatea aparent nelimitată de difuzare a resurselor energetice, se prezintă drept promisiunea unei mai bune coeziuni sociale, a unei utilizări judicioase a spațiului național...“ ²⁾.

R É S U M É

L'étude se propose de suivre le niveau de développement atteint dans quelques villages du département d'Olt, du point de vue de l'électrification, de la modernisation des demeures, du réseau culturel, sanitaire, commercial et du point de vue des changements intervenus dans la vie familiale et dans la mentalité des gens à la suite de la modernisation générale qui a lieu dans nos villages.

¹⁾ „Anuarul Statistic al R.S.S.“ 1969.

²⁾ Jean Labasse : „L'organisation de L'espace“. Elements de geographie volontaire. Herman, Paris 1966, pg. 452.

DEPLASAREA FORȚEI DE MUNCĂ PRIN MIJLOACELE DE TRANSPORT ÎN COMUN

ION MIHĂILESCU, student

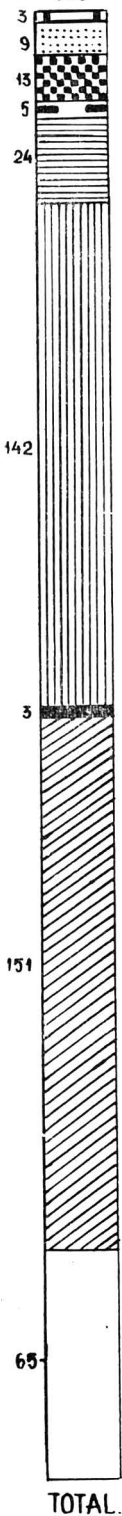
Industrializarea orașului Slatina necesită o cantitate sporită de forță de muncă care nu e dată decît în parte de oraș. O altă parte provine din localitățile rurale sau din celelalte orașe din județ (mai puțin din afara județului). Problema care se pune aici este de a determina volumul și structura acestei mase de oameni care se deplasează spre oraș. Lucru destul de dificil dat fiind că nu există evidențe statistice precise. De aceea am apelat la unele evidențe cu caracter mai sigur. Am determinat volumul populației care se deplasează prin mijloacele de transport în comun pe baza abonamentelor de călătorie eliberate de întreprinderile de transport IRTA și CFR. Desigur că acest volum nu este acoperitor pentru întreg volumul de forță de muncă care vine la Slatina, deplasările nu se fac numai prin mijloacele de transport în comun pe bază de abonamente, ci și fără abonamente, cît și prin alte mijloace de transport sau pe jos. Chiar dacă nu e acoperitor e un volum determinat sigur. Gradul de siguranță e mai mare deoarece avem de a face cu evidențe contabile, cu eliberarea unor acte pe bază de documente și contra plată, posibilitățile de eroare fiind mult mai mici. Am procedat la compilarea evidențelor de la autobază și de la gară¹⁾ pentru a determina zonele de proveniență a forței de muncă, distanțele de deplasare, volumul forței de muncă, structura profesională a acestui volum. Deplasările după profesii și locul de muncă au pus în evidență care sînt profesiile cele mai solicitate, care sînt obiectivele care atrag cel mai mult forța de muncă. Prin volumul deplasărilor am stabilit zonele de aprovizionare masivă cu forță de muncă și totodată gradul de raționalitate și eficiența schimbului de forță de muncă.

Volumul deplasărilor pe distanțe și profesii

A fost calculat atît volumul total al deplasărilor cît și, detaliat, deplasările zilnice prin IRTA, deplasările săptămînale prin IRTA, deplasările prin CFR, deplasările cu mijloacele de transport ale Uzinei de Aluminiiu.

¹⁾ Cercetarea a fost făcută în luna iulie 1969. O cercetare asemănătoare a fost făcută și în luna iulie 1968.

LEGENDA.

- INGINERI.
- MEDICI.
- TEHNICIENI.
- CADRE DIDACTICE.
- ELEVII.
- FUNCȚIONARI.
- LUCRĂTORI ÎN COMERT.
- MUNCITORI CALIFICAȚI.
- MUNCITORI NECALIFICAȚI.

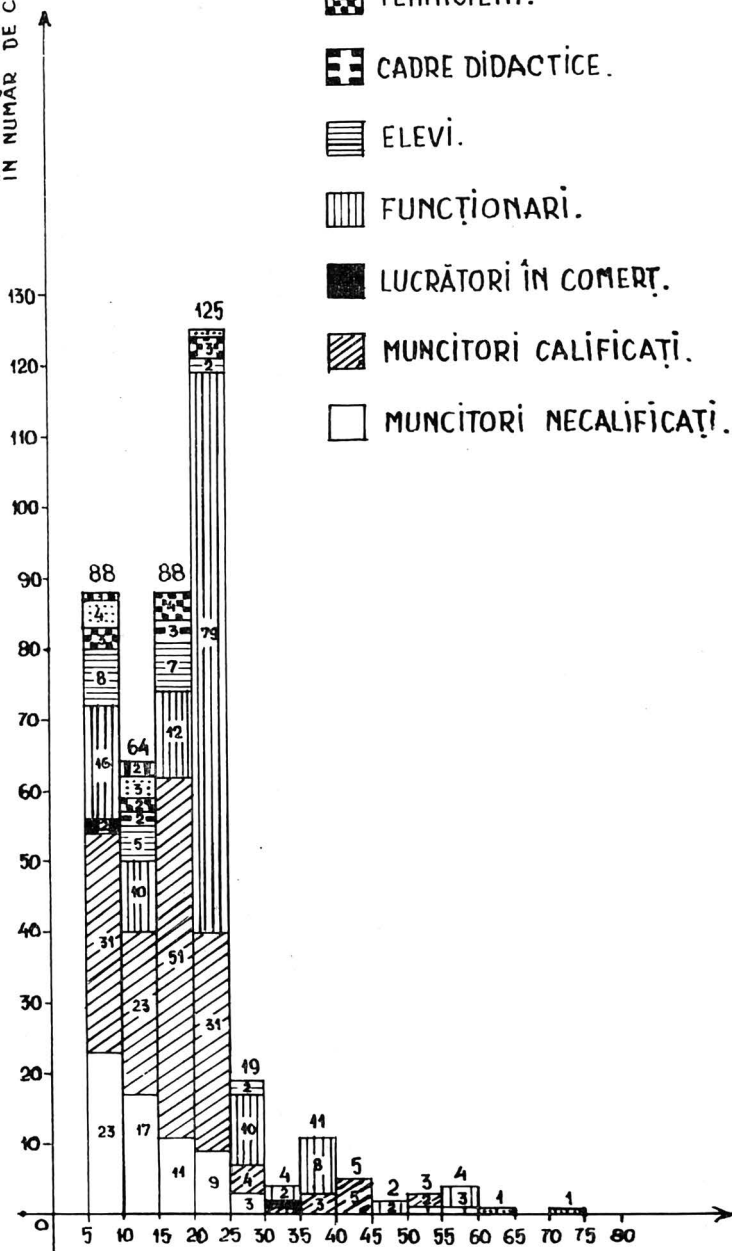

Fig. 1 — Volumul deplasărilor zilnice prin I.R.T.A. pe profesii și distanțe spre Slatina
<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://unibuc.ro>

a) *Deplasări zilnice prin IRTA.* (vezi fig. 1 de la pag. 66)

Volumul deplasărilor zilnice prin IRTA este de 415 călători, în care ponderea cea mai mare este deținută de muncitorii calificați: 151 și funcționari: 142, urmînd muncitorii necalificați: 65, elevi: 24, tehnicieni: 13, medici: 9, cadre didactice: 5, lucrători în comerț: 3, ingineri: 3. Majoritatea provin din zona 6-25 km. (365 din 415). Muncitorii calificați se distribuie aproape proporțional pe întreaga zonă de 6-25 km., pe cînd funcționarii provin în cea mai mare parte din zona 21-25 km., pentru că în această zonă e situat orașul Balș care furnizează Slatinei numărul cel mai mare de funcționari. Numărul muncitorilor necalificați scade pe măsură ce crește distanța, pentru că neavînd o calificare, individul se simte mai puțin atras de oraș și atunci cînd distanța este mare el preferă să rămînă să lucreze în sat. Pentru muncitorul calificat restricția distanței se pune mai puțin. Avînd o calificare și cunoscînd avantajele muncii în industrie el își caută de lucru chiar dacă este nevoit să străbată distanțe mari de la domiciliu la locul de muncă. Așa se explică de ce numărul muncitorilor calificați e mai mare decît al muncitorilor necalificați și uneori se menține chiar dacă distanța domiciliu loc de muncă crește. Deplasarea în număr mare

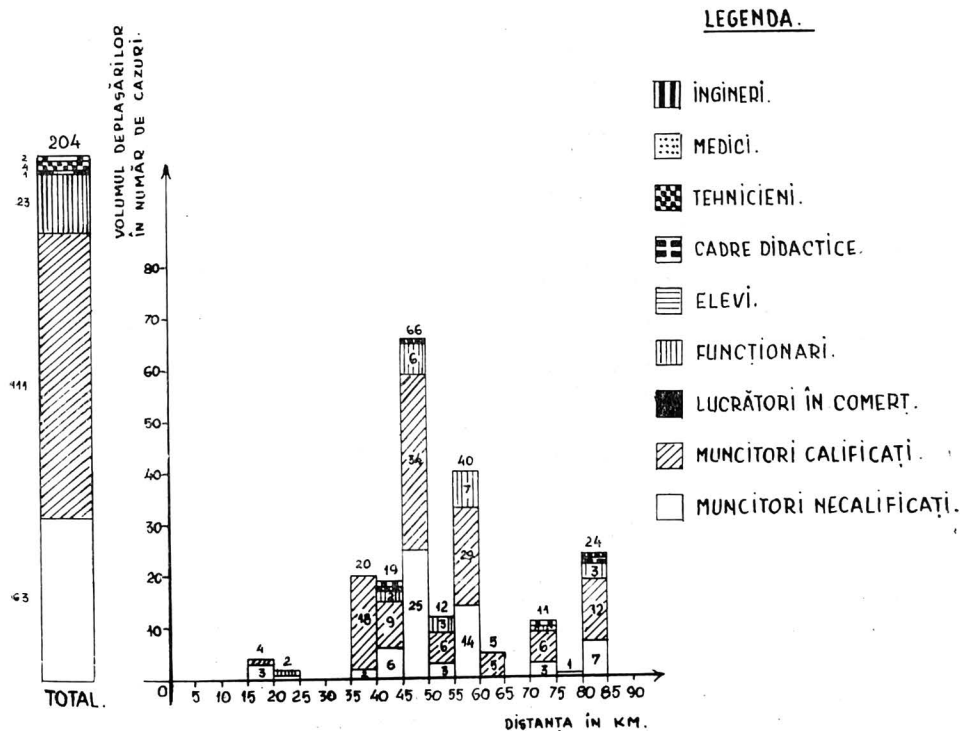

Fig. 2 — Volumul deplasărilor săptămânale prin I.R.T.A. pe profesii și distanțe spre Slatina

a funcționarilor credem că e o situație momentană. Ea e rezultatul introducerii noii împărțiri administrativ-teritoriale. Desființarea unor instituții din Balș și mutarea lor în Slatina a obligat la navetă pe angajații acestora. Avînd în vedere că în 1968 numărul lor era mult mai mare decît în 1969 putem spune că el va scădea în următorii ani fie printr-o recalificare, prin pensionare sau prin găsirea unor locuri de muncă în localitate. Pentru celelalte categorii : elevii sînt în mare parte de la liceul din Slatina și neavînd gazdă sau internat sînt nevoiți să facă zilnic naveta, în special din zona 6—20 km. ; inginerii, tehnicienii, medicii, lucrătorii în comerț provin în mare parte tot din zona 6—25 km., deși întîlnim cazuri de deplasare de la 75 km.

b) *Deplasări săptămînale prin I.R.T.A.* (vezi fig. 2 de la pag. 67)

Numărul celor care se deplasează săptămînal prin IRTA este de 204 (deci de 2 ori mai mic decît în deplasările zilnice). Mai mult de jumătate din aceștia : 111 sînt muncitori calificați, 63 sînt muncitori necalificați, 23 funcționari, 1 cadru didactic, 4 tehnicieni, 2 ingineri. Majoritatea deplasărilor se fac din zona 36—60 km. (157 din 204). Menținerea numărului mare de muncitori calificați, confirmă cele spuse anterior, și anume că pentru forța de muncă calificată distanța mare de la domiciliu la locul de muncă nu este o piedică absolută. Pentru funcționari numărul relativ mare se explică prin situația creată de noua împărțire administrativă de care am amintit.

c) *Deplasări prin C.F.R.* (vezi fig. 3 de la pag. 69)

În cazul deplasărilor prin CFR nu a fost posibil să facem delimitarea între deplasările zilnice și deplasările săptămînale și de aceea le vom trata global. Județul Olt este străbătut de căi ferate importante care se întîlnesc în două noduri : Piatra Olt și Caracal. Cu excepția părții nordice se poate ajunge prin CFR la Slatina din orice parte a județului. Localitățile din care se fac deplasările prin CFR sînt de-a lungul căilor ferate, în apropierea orașului Slatina. Întrucît spre Slatina converg mai multe linii ferate am calculat gradul de încărcare al fiecărei rute : pe ruta Craiova-P. Olt se îmbarcă pentru Slatina 22 călători, pe ruta Rm. Vilcea-P. Olt 23, Corabia-P. Olt 95, pe ruta P. Olt-Slatina 13 ; de la P. Olt la Slatina călătoresc deci în total 153. Pe ruta București-Pitești-Slatina se îmbarcă 460 de călători. Cea mai încărcată rută este cea din urmă, mai ales în porțiunea Potcoava-Slatina, unde pe o distanță doar de 21 km. se îmbarcă 397 călători. Numărul total de deplasări prin CFR este de 581. Din acest volum 396 sînt muncitori ; 131 funcționari, 38 cadre didactice și elevi, 6 medici, 10 tehnicieni și ingineri. Deplasările prezintă un volum mai mare în zonele 6—15 km., 21—35 km., 46—50 km. Ponderea cea mai mare o dețin muncitorii deoarece transportul prin CFR e mai rapid și mai ieftin. Deplasările muncitorilor au

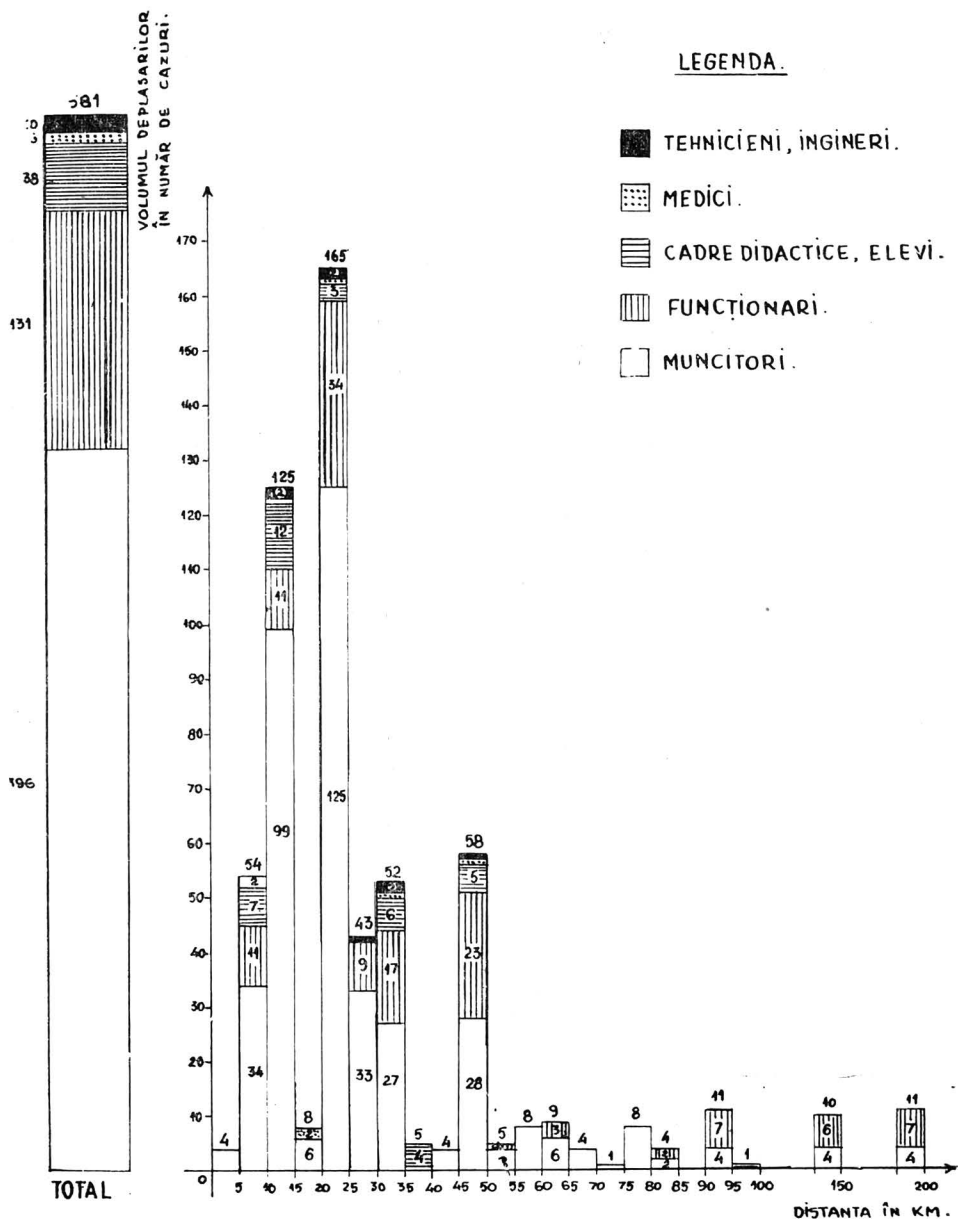

Fig. 3 — Volumul deplasărilor prin C.F.R. pe distanțe și profesii spre Slatina

loc spre șantier (168), industrie locală (106), servicii publice (61) și Uzina de Aluminu (67). Funcționarii, ca și în cazurile anterioare se deplasează de la distanțe mici. Întîlnim însă și deplasări de la distanțe

mari și foarte mari : 150—200 km. Cei care se deplasează pe asemenea distanțe, sînt de obicei cu o calificare superioară și dețin funcții importante în industria locală, pe șantiere sau în instituții.

d) *Deplasări cu mașinile Uzinei de Aluminiu.*

Mașinile Uzinei de Aluminiu deserveșc cinci rute : Slatina-Pleșciu (92 călători), Slatina-Curtișoara-Cherlești (162 călători), Slatina-Valea Mare (222 călători), Slatina-Perieți (79 călători) și Slatina-Coteana (138 călători). Distanțele pe care se circulă sînt mici (6—25 km.), localitățile fiind situate în apropierea orașului Slatina. Aceste localități asigură numărul cel mai mare de muncitori pentru Uzina de Aluminiu (688) din care 343 muncitori calificați și 345 muncitori necalificați.

e) *Volumul total al deplasărilor forței de muncă spre Slatina.*

(vezi fig. 4 de la pag. 71)

În orașul Slatina sosesc 1888 de salariați din care mai mult de jumătate sînt muncitori (1477), apoi funcționari 296, elevi și cadre didactice 68, ingineri și tehnicieni 32, medici 15. În cea mai mare parte (1299) deplasarea se face din zona 6—25 km. Volumul deplasărilor scade odată cu creșterea distanței, excepție făcînd zonele 46—50 km., 56—60 km. Pe profesii situația se prezintă astfel : muncitorii provin mai ales din zona 6—25 km., cu toate că deplasarea lor continuă pînă din zone foarte depărtate. Comparînd gradul de stabilitate a deplasărilor pe profesii am putut constata că muncitorii, mai ales cei care lucrează pe șantiere și la Uzina de Aluminiu, prezintă mari fluctuații în ce privește locul de muncă. Funcționarii provin din zona 21—25 km. unde după cum spuneam e plasat orașul Balș care furnizează numărul cel mai mare de funcționari. Cu cît crește calificarea de la muncitori la funcționari, la cadre didactice, la ingineri, distanța de la care se face deplasarea scade. Explicația constă în următoarele :

— calificarea tehnicienilor, funcționarilor, medicilor, inginerilor e mai veche și deci s-a avut posibilitatea de apropiere a domiciliului de locul de muncă sau invers.

— munca lor fiind de calificare mai mare decît a muncitorilor au prioritate în rezolvarea cererilor de locuință.

— întrucît majoritatea au absolvit un institut de învățămînt superior sau mediu, distribuirea lor pe teritoriu s-a făcut ținîndu-se seama de anumite criterii : posibilitatea de practicare a profesiei, apropierea locului de muncă de domiciliu. E normal ca tehnicienii, funcționarii, medicii, inginerii să fie repartizați în orașe unde au posibilitatea practicării profesiei în care au fost calificați.

— Influența procesului de urbanizare scade pe măsura depărtării de oraș. Localitățile depărtate de oraș sînt mai izolate, iar mutațiile profesionale sînt reduse.

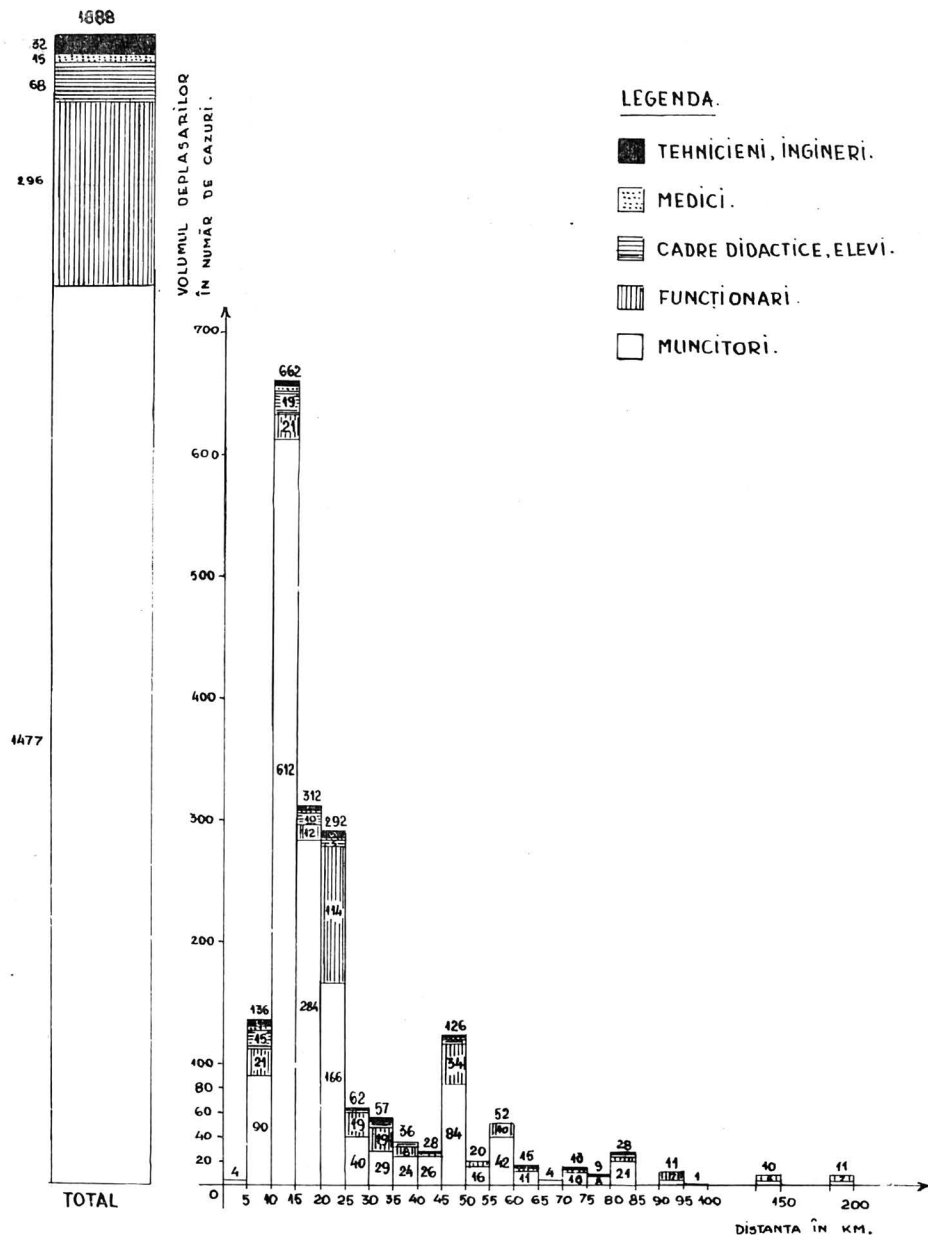

Fig. 4 — Volumul total al forței de muncă care se deplasează spre Slatina prin I.R.T.A., C.F.R. și auto (U.A.)

Întîlnim și excepții cînd indivizii cu o calificare înaltă se deplasează de la distanțe mari. E cazul celor care dețin funcții importante și nu renunță la ele chiar dacă pentru a se deplasa la locul de muncă depun un efort mare. Între efort mic și un venit mic și un efort mare și un venit mare se alege ultima alternativă.

* * *

Pe lingă volumul și structura forței de muncă în cercetarea făcută au mai fost stabilite și alte aspecte pe care doar le enunțăm :

— zonele de proveniență a forței de muncă (hărți)

— direcții de deplasare (diagrame). În județul Olt există cîteva puncte de convergență a forței de muncă din care cel mai important este orașul Slatina. Dar în același timp aceste centre nu numai că primesc forță de muncă dar și trimit. Se face astfel un schimb. De multe ori acest schimb este cu forță de muncă de calificare diferită. Sînt însă și cazuri cînd un anumit număr de lucrători de o anumită calificare pleacă dintr-o localitate în alta în timp ce un număr aproape egal de lucrători de aceeași calificare pleacă din a doua localitate spre prima. Evident că avem de a face aici cu un schimb nerațional care trebuie lichidat prin măsuri corespunzătoare.

— consumul de timp pe rute și consumul de timp pe individ.

A B S T R A C T

The industrialization of the town of Slatina demands a larger quantity of labour force, which comes in a considerable proportion from other localities. For the determination of the volume of labour force commuting towards Slatina we started from a minimal but certain number — the volume of commuting with the aid of common means of transport. We proceeded to the compilation of the evidences we found in the enterprinses for transport I.R.T.A., C.F.R. and the auto — basis of the aluminium plant of Slatina.

On the grounds of these evidences we determined: the volume of commuting concerning localities, distances and vocations. The largest ratio of commuting in related to persons without qualification or a reduced qualification. The level of qualification and the distance of movement vary in an inversely proportional way:

— zones supplying labour force to the town of Slatina (due to the volume of movements)

— commuting rhythm

— time consumption, for routes of travellers and for individuals.

ASPECTE FUNCȚIONALE ALE TELEVIZIUNII

DOREL ABRAHAM, absolvent

Lumea cunoaște astăzi un fenomen nou și mult discutat : dezvoltarea și răspîndirea rapidă a televiziunii. Cu posibilitățile sale de extindere și pătrundere în mase, virtual nelimitate, televiziunea acaparează un public tot mai mare. După statisticile UNESCO existau în lume în 1967 circa 200.000.000 receptoare Tv. ¹⁾

La noi, ritmul de dezvoltare al televiziunii este foarte rapid ; deși apărută relativ recent ea a făcut ca numărul abonamentelor să ajungă în martie 1970 la peste 1,3 milioane. Ca mass-media ea are anumite scopuri și funcții generale și specifice, precum și o mare varietate de efecte. Cercetările pe astfel de probleme dau răspunsuri foarte diferite și uneori chiar contradictorii. Dar sînt unanime în aprecierea că pentru a dirija și controla acest fenomen trebuie să se pornească de la cunoașterea funcțiilor și efectelor sale. Faptul că la noi televiziunea răspunde altor necesități culturale, sociale și politice decît în Occident — fiind un instrument al Partidului Comunist de transformare a societății, a conștiinței oamenilor și în același timp o importantă instituție de cultură și artă, — presupune, pentru optimizarea activității sale cu atît mai mult un studiu funcțional. Ce înseamnă televiziunea pentru telespectatori ? Este o întrebare la care se poate răspunde prin studiul funcționalității Tv.

În cercetarea care stă la baza acestei lucrări, realizată de autor prin investigarea unui eșantion de 60 de ingineri între 23—65 ani de la uzina „Vulcan“ București în perioada 25 ianuarie — 1 martie 1970 pe baza unui chestionar, adîncit prin discuții non-directive, s-a încercat surprinderea unor aspecte funcționale ale televiziunii noastre. S-a pornit de la studiul consumatorilor de emisiuni televizate, îndreptîndu-ne atenția spre două probleme : 1) analiza exigențelor funcționale ale telespectatorilor din eșantionul nostru — exigențe înțelese ca „reacția“ oamenilor, „răspunsul“, motivațiile lor față de televiziune și 2) analiza unor efecte, înrîuri produse de Tv. asupra subiecților investigați în sensul de restructurare a activităților de petrecere a timpului și de modificare a orientării lor spre alte mass-media. Folosim termenii de „funcție“ și „funcțional“ în lucrarea noastră în sensul specific pe care acești termeni îl au în socio-

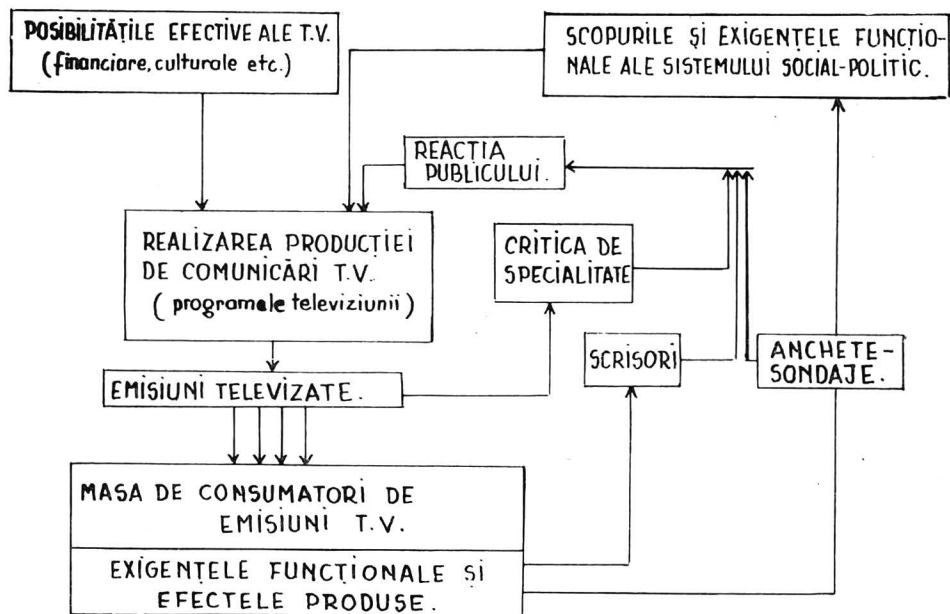
¹⁾ H. Dona „Presă și Societate“ în „Psihosociologia culturii de masă“. Ed. științifică — București 1968 — p. 127.

logie ¹⁾, plecînd de la posibilitatea folosirii cu succes sub raport metodologic a metodei funcționale de cercetare ²⁾, la care încercăm să adăugăm acolo unde se poate și o explicație cauzală.

* * *

Funcționalitatea televiziunii este produsul unui complex de raporturi dintre diferite elemente care concură la producția de comunicări televizate.

În acest sens, dr. Pavel Câmpeanu, stabilește 10 categorii de raporturi ce se pot stabili între astfel de elemente lăsînd lista deschisă ³⁾. O schemă posibilă a acestor raporturi care să cuprindă principalele elemente ce concură la funcționalitatea televiziunii ar fi după părerea noastră următoarea :

Schema nu se pretinde completă, se pot adăuga și alți factori.

¹⁾ Robert Merton — „Elemente de t'heorie et de methode sociologique“ Librairie Plon 1965 p. 75, definește funcțiile drept „consecințe ale fenomenelor sociale pentru structurile mai vaste în care ele sint implicate“.

Gerhardt Maletzke „Psihosociologia comunicației de masă — teorie și sistematizare“ Hamburg 1963 „Funcțional = însemnătatea specifică a unui obiect, a unei sfere de probleme sau a unei întâmplări pentru omul ca subiect de acțiune și de trăire emoțională“.

²⁾ Stela Cernea — „Structuralismul funcționalist în sociologia americană“ — Ed. științifică București, 1969, p. 152.

³⁾ Dr. Pavel Câmpeanu — „Exigențele funcționale ale telespectatorilor — o aplicație a analizei funcționale“, București, 1969.

În căutarea unei soluții funcționale optime pentru Tv. credem că s-ar putea porni de la studiul oricăruia dintre elementele susmenționate. Gerhardt Maletzke arăta în lucrarea citată că „pentru a surprinde și analiza în mod corect funcțiile unor lucruri trebuie să fie abordate numai cu referire și pornind de la om, de la impulsurile, necesitățile și speranțele lui“.

În paginile de față, ne propunem să urmărim pe scurt doar exigențele funcționale ale persoanelor din eșantion față de televiziune.

Robert Merton (aceeași lucrare) arăta în paradigma pe care o propune pentru analiza funcțională că „la un anumit nivel, analiza funcțională presupune invariabil sau folosește explicit o concepție de motivații individuale“ (p. 101). Aceste motivații individuale se manifestă ca exigențe funcționale care interesează sistemul (în cazul nostru ca exigențe ce interesează realizarea programelor Tv.). Necunoscând aceste exigențe funcționale, relația emițător-receptor riscă să devină unilaterală „să aibă un singur sens, de „monolog“, deoarece feed-backul natural care se stabilește, prin scrisorile transmise televiziunii de către telespectatori sau prin critica de specialitate, este foarte slab și reprezintă doar o parte și un anumit public. Pornind de la analiza consumatorilor de emisiuni televizate analizăm exigențele funcționale prin următoarele căi :

1. atitudinea față de televiziune ;
2. aprecierea programelor Tv. în răstimpul de cînd au cumpărat televizor ; preferințe ;
3. unele necesități culturale pe care telespectatorii așteaptă să le satisfacă Tv-ul ;
4. urmărirea emisiunilor Tv. pe timp de o săptămînă (în durată și pe emisiuni) ;
5. modul cum sînt urmărite : selectiv sau non-selectiv ;
6. aprecierea unor emisiuni după mai multe caracteristici.

Toate acestea sînt urmărite în legătură unele cu altele. Am pornit în studiul problemelor amintite de la ipoteza : — întrucît se oferă telespectatorilor o mare varietate de emisiuni Tv-ul ar avea pentru ei un caracter multifuncțional (atitudini, aprecieri, comportament pe emisiuni, „așteptări“, etc. foarte variate).

Prima problemă a fost aceea de a urmări atitudinea subiecților din eșantion față de Tv. Am presupus că există o atitudine favorabilă față de televiziune datorită faptului că subiecții posedă aparat Tv. și urmăresc emisiuni de acest gen. Acest lucru constituie o manifestare non-verbală a atitudinii. Vom surprinde această atitudine prin opiniile exprimate de persoanele anchetate, fapt care ne dă posibilitatea să observăm și intensitatea ei ¹⁾. S-a procedat pentru aceasta astfel : s-a întrebat subiectul — „Acum dacă un prieten sau o rudă apropiată v-ar întreba : față de programele pe care le prezintă televiziunea merită să-ți cumperi televizor ?, dv. ce răspuns i-ați da ?“. Ceea ce am obținut la această întrebare vine să

¹⁾ Pol Debatty „La mesure des attitudes“ Paris 1967 — p. 15, arată că opinia simbolizează o atitudine fiind expresia verbală a acesteia.

lămurească ce proporție din eșantionul nostru aderă la o anumită opinie față de televiziune. Observăm ceea ce specialiștii numesc „direcția atitudinii“. Analiza răspunsurilor obținute au dus la o singură variantă de exprimare: „să-și cumpere“. Însă prin aceasta am spus foarte puțin despre atitudinea subiecților cercetați, am folosit doar metoda cea mai simplă pentru a sonda o opinie nesurprinzând limitele și intensitatea ei. Ca să vedem cât de „favorabilă“ este această opinie, am folosit o altă întrebare, prin care cerem subiecților să motiveze acest sfat. De preferat ar fi fost să punem subiectul să-și evalueze singur atitudinea pe o scară dinaintea stabilită. Cum însă treptele scării nu trebuie realizate subiectiv de către cercetători, ci realizarea lor este rodul unor cercetări anterioare în care, pe baza volumului de opinii exprimate să se formeze o scară, și cum nu aveam la îndemână o astfel de scară ne-am mulțumit să obținem o varietate de opinii care ar putea eventual fi folosite ca biți necesari de informație în stabilirea unei scări de măsurare a atitudinilor de acest gen. Se poate observa totuși că intensitatea atitudinii variază, deși nici din aceste răspunsuri nu reiese o atitudine de repulsie față de televiziune. Toate răspunsurile sînt situate, sau posibil de a fi situate pe un continuu al atitudinii mai mult sau mai puțin favorabile față de televiziune. Nu consemnăm aici întreaga gamă de opinii exprimate. Multe însă se grupează chiar prin formularea lor de subiecți, lucru pentru care ne-am permis să le grupăm în citeva trepte de la cele mai puțin favorabile la cele foarte favorabile. Obținem astfel grupe ca „să-și cumpere pentru că este bun cînd nu ai altceva de făcut“ (S.I. — 29 ani); „să-și cumpere, dar să nu devină robul lui“ (B.E. — 41 ani); „să-și cumpere, este plăcut (util), dar nu suficient“ (nenominalizat — 39 ani); „să-și cumpere, pentru că un om civilizată nu poate trăi fără Tv.“ (M.A. — 46 ani). Credem că aceste opinii ar putea fi utilizate în construirea unei scări eventual de tip Likert, la care ar trebui să se adauge și alte elemente; opinii defavorabile obținute în special de la persoane care nu posedă și nu urmăresc Tv, care apoi să fie grupate în cinci trepte (grade) necesare pentru scalare.

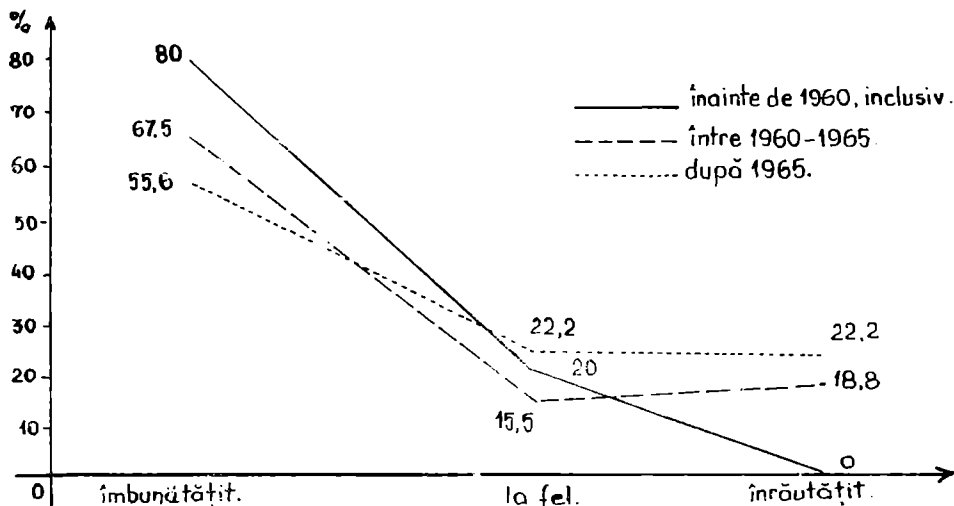
Pînă aici am urmărit atitudinea față de televiziune în general. Este interesant de știut însă cum se „concretizează“ această atitudine pe programele Tv., fapt pentru care am rugat subiecții să aprecieze aceste programe pentru a vedea dacă în răstimpul de cînd au Tv. ei apreciază că s-au îmbogățit, s-au înrăutățit, sau au rămas la fel, pretinzîndu-le apoi și motivațiile răspunsurilor. Iată care este dinamica grafică a frecvențelor aprecierii programelor Tv. după anul cumpărării televizorului:

(vezi schema de la pag. 77)

Se observă că majoritatea apreciază că programele televiziunii s-au îmbunătățit în răstimpul respectiv. Cei mai bine le apreciază cei care au televizor dinaintea de 1960. Aprecierea pozitivă a programelor este invers proporțională cu achiziționarea Tv-ului. Cei care au tv. după 1965 apreciază mai puțin că s-au îmbunătățit programele. Motivațiile acestor apre-

³ Ibidem. vorbind despre calitatea atitudinilor prezintă citeva rubrici operaționale: „direcția atitudinii“, „intensitatea atitudinii“, „dimensiunile atitudinii“.

cieri sînt explicate astfel : că sînt emisiuni mai variate și de mai bună calitate pentru cei care răspund că s-au îmbunătățit, că sînt emisiuni mai multe, dar nu de calitate, sau chiar plictisitoare pentru cei care răspund că au rămas la fel, ori s-au înrăutățit. Explicația faptului că cei care susțin că s-au îmbunătățit sînt în număr mai mare la subiecții care au Tv. înainte de 1960 credem că este evidentă și în aceea că televiziunea noastră și-a îmbunătățit mult programele față de începuturile sale. O corelație asemănătoare se poate face și după vîrstă și aprecierea programelor (cei mai în

vîrstă, posedînd și Tv. înainte de 1960 fiind cam aceleași persoane). Explicația dată nu exclude însă posibilitatea că această apreciere să fie condiționată și de altceva, de exemplu de preferințele sau spiritul critic al diferitelor categorii de vîrstă. De aceea este cît se poate de logic să ne întrebăm ce dorințe, preferințe au subiecții cercetați față de programele Tv. ? Răspunsul îl găsim în opiniile exprimate la întrebarea : ce-ați dori să se transmită mai mult și ce nu ? Iată cum se grupează dorințele exprimate față de programele Tv. :

	la % față de total subiecți
1. să se transmită mai multe filme seriale, de aventuri, sport, muzică ușoară, varietăți — deci emisiuni cu caracter distractiv	51,7
2. mai multe filme artistice și spectacole de teatru — deci emisiuni cultural-artistice	33,3
3. mai multe emisiuni de știință și tehnică	15
Pentru ce ar dori să se transmită mai puțin, avem următoarea variantă de răspunsuri :	
— mai puține emisiuni de știință și tehnico-economice	60%

Față de restul emisiunilor nu se pronunță, ceea ce înseamnă că sînt fie mulțumiți de felul cum se transmit, fie că nu-i interesează. După vîrstă s-a constatat că se doresc mai multe emisiuni cu caracter distractiv (în special de cei sub 29 ani -- 65,20%), cei de peste 40 de ani doresc mai multe emisiuni cultural-artistice și de știință. Care este însă cauza faptului că 60% din subiecți doresc mai puține emisiuni de știință, economice și tehnică? Iată motivațiile exprimate :

	% față de total subiecți nemulțumiți
— sînt plictisitoare	36,1
— sînt nerealizate — obositoare	41,7
— sînt neînțelese	22,2

Pentru emisiunile tehnice și economice se argumentează că „ori se cunosc lucrurile, ori ceea ce se spune nu interesează“ sau că „vorbit despre producție, plan, realizări la serviciu, acasă vrem să ne destindem“ (M.G. — 41 ani), iar pentru emisiunile de știință pentru că „specialiștii cunosc această problemă, iar nespecialiștii n-au accesibilitate“. (V.I.—32 ani). Din preferințele și motivațiile obținute se desprinde concluzia că emisiunile de știință, tehnică și economie nu sînt „captivante“ pentru peste jumătate din telespectatorii eșantionului nostru. Ne permitem să sugerăm că ar fi bine : a) să se cunoască ce anume din aceste domenii interesează consumatorii de emisiuni televizate și b) este poate necesară o tehnică pe care am numi-o „de redare“ sau prezentare a acestor emisiuni pentru a atrage mai mult telespectatorii.

Ce așteaptă telespectatorul de la televiziune? Care sînt funcțiile Tv.-ului privite din punctul lui de vedere? Sînt întrebările care ni le-am pus atunci cînd am cerut subiecților să ne spună primele două lucruri pe care le așteaptă de la Tv. Iată rezultatele :

să mă distreze	să mă țină la curent cu evenimentele	să-mi ofere valori cultural-artistice	să-mi îmbogățească cunoștințele, documentare	pentru familie, odihnă, prieteni
76,6%	50%	16,4%	10,3%	46,7

Se observă că există o varietate de lucruri, de necesități culturale și de timp liber pe care telespectatorii așteaptă să le satisfacă Tv-ul. Principalele lucruri așteptate, (funcții) sînt : cele de distracție și de informare. Se observă însă că se așteaptă și o serie de lucruri care afectează mai puțin planul conștiinței și care sînt, se pare, mai puțin cunoscute. Să fie vorba despre acele funcții „latente“ (ascunse) despre care vorbea Merton și care pot fi surprinse doar prin analiza funcțională? Credem că este o problemă pe care cercetătorii din acest domeniu trebuie să și-o pună atunci cînd se analizează funcțiile și însemnătatea Tv.-ului pentru om. Pentru a vedea cum sînt dispuse efectiv aceste „așteptări“ în atitudinea omului față de televiziune am urmărit comportamentul telespectatorilor investigați în timp și pe emisiuni pe o perioadă de o săptămînă. Ne-am

folosit pentru aceasta de progremele radio-Tv .din acea perioadă. Am observat că zilnic programul Tv. (peste 10 ore pe săptămână) este urmărit de 30% din subiecți, iar 2 ore și sub, de 16,7% din ei. Dar pentru a vedea cum se repartizează frecvențele în durată și pe emisiuni în urmărirea televizorului pe timp de o săptămână, dăm următorul tabel :

Emisiuni- durată	I	II	III	IV	Total
	Seriale, Teleenciclopedia, filme	Coloana I plus : telejurnal, muzică ușoară, sport	Coloana II plus : emisiuni de știință, politică, eco- nomice sociale, teatru, muzică diversă	zilnic (aproape de toate)	
Vîrsta	pină la 24 h. incl.	24-6 h.	6-10 h.	peste 10 h.	
pînă la 29	9	9	3	2	23
30-39	1	10	4	9	24
40 și peste	—	2	4	7	13
Total	10 (16,7%)	21 (35%)	11 (18,3%)	18 30%	60 (100%)

Se observă din tabel că urmărirea televizorului (în timp și pe emisiuni) se realizează foarte variat și în dependență de vîrstă. Peste jumătate (51,7%) urmăresc emisiunile Tv. pînă la 6 ore inclusiv, pe săptămână. Din emisiunile urmărite de aceștia observăm că ele au un caracter distractiv și informativ. Cei care urmăresc peste 6 ore pe săptămână pe lîngă aceste emisiuni urmăresc și emisiuni cu alt caracter (științific, social-politic etc.). De aici am putea desprinde două tendințe : unii care urmăresc televizorul în special pentru divertisment, și alții pentru care televiziunea este multifuncțională într-un grad mai mare. Din prima categorie fac parte în special cei din vîrstele pînă la 29 ani, iar din a doua cei peste 40 de ani. Deosebirile după vîrstă în urmărirea emisiunilor și în timpul acordat sînt semnificative. Grupînd coloanele obținem : X^2 calculat = 11,2 care corespunde pentru $p. < .01$ Asta înseamnă că legătura între vîrstă și urmărirea emisiunilor în sensul arătat este puternic semnificativă.

Cum sînt urmărite aceste emisiuni ? Într-o întrebare așezată în chestionar ceva mai la început, s-a întreat și dacă subiecții cunosc ce emisiuni se transmite de obicei. Am obținut situația următoare :

— nu cunosc ce emisiuni se transmit de obicei	8,4%
— știu ce emisiuni se transmit de obicei luna, miercurea și sîmbăta	50 %
— cunosc ce se transmite de obicei zilnic	41,6%

Rezultă că majoritatea urmăresc „selectiv” emisiunile Tv. Sînt foarte puțini, 8,4% care deschid televizorul întîmplător. Emisiunile cel mai mult cunoscute (și cel mai mult urmărite) sînt cele cu caracter distractiv și informativ.

În concluzie observăm că formarea exigențelor funcționale ale telespectatorilor este condiționată în acest sens de urmărirea selectivă a emisiunilor. Dar această urmărire selectivă, cadrul ei este determinat de programele Tv. Raporturile care se stabilesc între elementele acestui cadru depind în primul rînd de telespectator. Capitolul exigențelor funcționale l-am încheiat cu urmărirea aprecierilor cîtorva emisiuni după mai multe criterii. Am considerat că dincolo de aprecierea generală — foarte bună, bună, potrivită, slabă, este interesant să se știe pentru ce anume se obține o astfel de apreciere. Am urmărit deci aprecierea unor emisiuni atît după caracteristicile generale, cît și după alte caracteristici care le-ar explica pe primele (amuzantă, instructivă, odihnitoare, plictisitoare). Rezultatele vor fi cuprinse într-o analiză mai amplă. Aici ne-am mulțumit să arătăm doar principalele elemente după care am încercat să analizăm exigențele funcționale ale consumatorilor de emisiuni televizate. Acestea urmează să fie studiate în legătură cu efectele, înfriuririle, produse de televiziune asupra unor activități de timp liber, precum și programele televiziunii noastre, într-o lucrare elaborată de autor pentru examenul de diplomă.

R E S U M É

On considère la fonctionnalité de la T.V. comme un complexe de rapports qui s'établit entre les éléments qui concurent à la production de communications télévisées. De travail commence avec l'étude sur consommateurs des émissions télévisées, suivant, sur un échantillon de 60 ingénieurs, deux problèmes : 1) les exigences fonctionnelles de ceux-ci, interprétées comme réaction, „réponse“, „motivations“ individuelles illustrées par l'intermède des leurs attitudes, appréciations, préférences, attentes le comportement, envers le programme T.V. 2). quelques influences exercitées par la T.V. sur quelques activités de loisir.

R a m u r i

CÎTEVA CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA RAPORTUL ȘEF — SUBORDONAT ÎN ÎNTEPRINDEREA INDUSTRIALĂ PRIN PRISMA PRINCIPIULUI DELEGĂRII AUTORITĂȚII ȘI A OPTIMIZĂRII INFORMAȚIEI

MARGARETA SECĂREȘ-TISMĂNARU, absolventă

O caracteristică fundamentală a întreprinderii industriale este aceea de a constitui o ierarhie — conducere, executanți dotați cu competențe necesare. Engels arată că activitatea în comun a oamenilor, legată de diviziunea muncii — producția socială — presupune organizarea. Dar această organizare nu se poate realiza fără autoritate. Marea industrie impune autoritatea. O anumită autoritate și o anumită subordonare, independent de organizarea socială, se impun odată cu condițiile materiale în care are loc producția¹⁾

Funcționarea întreprinderii în vederea realizării obiectivelor de perspectivă stabilite, precum și în vederea realizării sarcinilor curente, pe o perioadă de timp mai scurtă presupune existența unui „centru de impulsuni”. Acesta nu e altceva decât nivelul superior al ierarhiei, al autorității care trebuie să reprezinte interesele ansamblului, „să salveze” unitatea materială și psihologică a întreprinderii anihilînd tendințele de degradare a sistemului²⁾. În noile condiții ale organizării întreprinderilor din țara noastră această funcție e exercitată de comitetul de direcție.

Desigur că nu trebuie absolutizat faptul existenței unui singur centru de impulsuni. De la virful ierarhiei — comitetul de direcție și pînă la ultimul nivel există conducători și subordonați, ceea ce face ca ansamblul întreprinderii să fie o largă rețea de raporturi șef-subaltern. Aceste raporturi constituie un factor esențial pentru desfășurarea activității întreprinderii. De modul cum sînt ele înțelese, fundamentate, depinde de multe ori succesul sau insuccesul întreprinderii. Dar, nu totdeauna relația șef-subordonat răspunde cerințelor moderne ale organizării și conducerii, așa încît uneori apare necesitatea remodelării ei. Considerăm că această acțiune trebuie să privească relația ierarhică din mai multe puncte de vedere. Este vorba în primul rînd de eficiența relației pentru activitatea întreprinderii și în al doilea rînd de defășurarea ei democratică (în sensul larg al termenului, sens folosit în literatura de specialitate) de creare a unui climat de largă adeziune la activitatea întreprinderii, de satisfacții din partea celor ce activează în cadrul ei.

¹⁾ Marx Engels, Opere alese, vol. 1, „Despre autoritate”. Ed. politică, București, 1966, pag. 579—583.

²⁾ Jardillier, Organisation humaine des entreprises. Cap. Structura întreprinderii, Paris, P.U.F., 1965.

Nu trebuie să minimalizăm nici unul din aceste elemente ; e necesară abordarea problemei în totalitatea aspectelor ei. Prin una din direcțiile ei de cercetare, sociologia industrială va trebui să se ocupe de aceste fenomene. Numai o cercetare specializată, dar care să integreze toate aspectele amintite va putea da soluțiile cele mai bune, corespunzătoare desfășurării unei activități optime.

Necesitățile speciale, modul propriu de funcționare a întreprinderii duc, printr-un fenomen specific de diferențiere, la elaborarea formelor distincte de autoritate; înțelegem prin autoritate „dreptul de a comanda, adică de a decide, de a ordona și de a controla executarea ordinelor.“ (P. J. Simeray, „La structure de l'entreprise“ 1966 p. 25).

E indiscutabil că astăzi conducerea unei întreprinderi nu se mai poate exercita de un singur om, ci de către un colectiv de conducere, care, la rândul său trebuie să delege o parte din autoritate, corespunzător domeniului de activitate al fiecărui membru al colectivului de conducere. Coborînd pe linia ierarhică fiecare șef va încredința o parte a autorității sale unui anumit număr de colaboratori, care la rândul lor vor proceda la fel față de subordonații lor.

Desigură că delegarea autorității nu se va face în mod necesar la fiecare treaptă ierarhică ci numai unde este nevoie, unde numai șeful singur nu poate face față tuturor problemelor.

Delegarea autorității presupune de fapt precizarea atribuțiilor avînd în vedere fixarea responsabilităților și a prerogativelor delegatului. Este necesară o delimitare clară a domeniului unde delegatul — el este un subordonat — își va exercita autoritatea încredințată și în același timp e necesară o determinare precisă a tipului de decizie pe care delegatul are voie și competența de a o lua.

În orice întreprindere poate fi delegată autoritatea ierarhică și autoritatea funcțională. Autoritatea delegată asupra persoanelor e autoritatea ierarhică și ea este încredințată șefilor de organisme care sînt alcătuite din salariați. În acest sens se poate vorbi de autoritate ierarhică asupra unui compartiment. Dacă un anumit compartiment este prea mare șeful acestuia va delega o parte din autoritatea sa, responsabililor compartimentelor ce depind de el, și așa mai departe din aproape în aproape pînă la șefii organismelor de bază, dacă e nevoie, bineînțeles.

Autoritatea ierarhică delegată are totuși o sferă de acțiune limitată pînă la faptul că autoritatea superioară care delegă — șeful—, introduce anumite restricții de care delegații — subalternii—, trebuie să țină seama în activitatea lor; dar mai este limitată și de acțiunea unor servicii funcționale care dau anumite reglementări care deasemenea trebuie avute în vedere.

Legat de aceste servicii se poate vorbi de autoritate funcțională, care se delegă asupra activităților; ea se exercită în domeniul modalităților de acțiune. În raport cu autoritatea funcțională, autoritatea ierarhică este prioritară.

Delegarea autorității e un proces dificil; adevărata delegare trebuie să se mențină pe o cale de mijloc, între două erori ce pot fi săvîrșite :

croarea de teleghidare, care face din delegat un automat fără inițiativă, ceea ce nu descarcă în mod real întrebuințarea timpului conducătorului; și eroarea de abdicare prin care conducătorul abandonează orice control asupra activității delegate.

Fiecare conducător trebuie să aibă în vedere anumite principii în funcție de care va delega: principiul limitelor de control, în conformitate cu care conducătorul delegă în măsura în care consideră că e capabil să controleze activitatea delegaților, principiul autorității unice după care subordonatul — delegatul — nu trebuie să răspundă în fața a doi superiori pentru aceeași problemă, deoarece astfel el nu va cunoaște rolul său, prioritatea în îndeplinirea sarcinilor și nici chiar propria poziție.

O problemă deosebită se pune în ceea ce privește raportul dintre șefii și subordonații ultimului nivel ierarhic. Aceștia din urmă sînt numai executanți; la acest nivel gradul de delegare este zero, lor nu li se mai delegă autoritate. Aceasta nu înseamnă însă că ei pot fi considerați niște anexe ale mașinilor, ci dimpotrivă trebuie compensată această situația printr-o serie de măsuri: consultarea subordonaților, informarea lor, în legătură cu problemele importante ale întreprinderii, recompensarea conform cu rezultatele activității desfășurate, încurajare, etc.

Șeful trebuie să ceară sugestii subordonaților pentru a compensa — cum am mai spus — sentimentul neparticipării la sistemul autorității. Totodată se impune acordarea unei largi libertăți în aplicarea practică a deciziilor, desigur în limitele permise ale competenței și ale procesului de producție. Informarea în ambele sensuri, climatul de încredere și apropierea executanților de înțelegerea scopurilor majore ale activității lor, au o importanță deosebită în realizarea normală a raporturilor șef — subordonat și de aici în îndeplinirea sarcinilor întreprinderii.

Delegarea și într-un plan mai larg, raportul șef — subordonat, presupune în mod necesar un circuit informațional adaptat cerințelor întreprinderii, se bazează în ultimă instanță pe anumite reglementări ale informației. Trebuie ca între conducere și nivelele ultime ale ierarhiei, între șefi și subordonați să existe un permanent flux informațional, o vie informație bilaterală.

Desigur acesta nu se poate realiza direct ci prin intermediul unor relee a căror valoare depinde nu numai de valoarea indivizilor implicați, ci și de o serie de caracteristici suprapersonale, ce țin de organizarea în ansamblul sistemului informațional și a întreprinderii însăși.

De aceea, considerăm necesar în primul rînd ca întreprinderea să aibă o organizare umană corespunzătoare, fără tensiuni, conflicte, rivalități între șefi-subordonați, între diferitele nivele ierarhice.

Numai în cadrul relațional normal bazat pe comprehensiune, pe satisfacerea așteptărilor reciproce în care șefii au în vedere în coordonarea activității, aspirațiile, proiectele de viitor ale subordonaților, dîndu-le posibilitatea afirmării, promovării pe scara ierarhiei și au o atitudine receptivă față de sugestiile și propunerile lor, deci numai un astfel de cadru poate asigura o transmitere liberă și nealterată a informației în toată structura întreprinderii.

Spunem aceste lucruri, deoarece se poate constata în unele din întreprinderile noastre, o fracționare a sistemului informațional, o închidere a canalelor, pentru anumite informații, fapt ilustrat, credem destul de bine de formula : „am arătat de atâtea ori situația x dar nu s-a auzit“. Generalizarea acestei formule anunță intrarea sistemului informațional, a ansamblului întreprinderii într-o fază de instabilitate, de oscilații perturbatoare. Dereglarea, în sens informațional, a relațiilor ierarhice poate fi descoperită în multe cazuri drept cauză a insuccesului.

Relativ la cadrul general al informației trebuie avute în vedere și unele probleme ce țin de tehnica informării, de însuși modul de a informa. Insuficient difuzată, informația își pierde finalitatea sa. Dacă se inițiază o acțiune la care vor participa executanți incomplet informați, acțiunea va eșua. Dimpotrivă o informație exagerat difuzată îngreunează rețeaua de comunicații prin faptul că necesită o „oprire“ inutilă asupra informației a unui număr mare de oameni. Fiecare din ei va trebui să-și aleagă informația necesară lui, din mulțimea informațiilor transmise, ceea ce înseamnă o irosire inutilă de timp necesar pentru efectuarea altor activități¹⁾.

În general orice informație trebuie să fie obiectivă, clară, simplă referitoare la fapte concrete și nu generale, adaptate specificului fiecărui compartiment unde sînt trimise.

De asemenea este necesar ca informațiile să urmeze ierarhica care e de obicei canalul de comunicație, să nu o scurtcircuiteze. Spre exemplu trebuie informat șeful unui compartiment înaintea subordonaților lui, altfel se nasc discuții cu privire la competența lui.

Artera vitală a sistemului informațional o constituie informația de tip descendent și ascendent.

Comunicațiile descendente sînt acelea care se stabilesc între două sau mai multe nivele ierarhice în ordinea descreșterii nivelului ierarhic, astfel se pot stabili comunicații descendente între directorul general și diferiți directori pe funcții, între acestea șefii unor compartimente și tot așa pînă la ultimul nivel.

Deși informația descendentă apare ca un fenomen unitar pe întreaga structură a întreprinderii, considerăm că nu trebuie privită numai din acest punct de vedere ci trebuie relevată specificația raportului informațional la diferite nivele ale ierarhiei. Tratarea globală împiedică emiterea de soluții adecvate în cazul unor perturbații ale sistemului informațional. Nu aceleași caracteristici și nu aceleași probleme²⁾ pune transmiterea informației de la directorul general la directorii pe funcții, sau de la șeful de birou la subalternii lui ori de la șeful de echipă la muncitori. Cercetarea sociologică din întreprindere trebuie să stabilească diferențierile existente și să elaboreze modele specifice diverselor nivele caracterizînd, evident, și respectivele disfuncții.

Informația descendentă are o puternică încărcătură de autoritate, apare ca o formă de manifestare a autorității. Deaceia ni se pare evidentă

¹⁾ Vezi Jardillier, op. citată, capitolul „Informația și comunicația“.

²⁾ Deși există trăsături comune.

importanța „mînuirii“ acestei informații pentru obținerea prestigiului, pentru afirmarea competenței și rolului conducătorului, pentru realizarea deplină a funcției de conducere. Autoritatea și prestigiul sînt elementele componente ale raportului social șef-subordonat. Autoritatea șefului constituie garanția îndeplinirii ordinelor date de el, a respectării de către subordonați a concluziilor formulate de el.

Prima informație pe care ansamblul funcțiilor de conducere trebuie să o dea tuturor salariaților întreprinderii este aceea de a spune fiecăruia ce trebuie să facă într-un timp util și cu maximum de eficiență. (P. Jardillier, Organisation humaine des entreprises). Dar nu întotdeauna aceasta înseamnă un lucru foarte simplu. Și aici se impun o serie de exigențe psihologice de care orice conducător trebuie să țină seama. Cel ce informează nu-și va „sîcii“ subordonații cu aceleași informații, controlul lui nu va deveni tutelare mărunță agasantă.

Desconsiderarea subordonaților în ceea ce privește capacitățile lor profesionale nu a dus niciodată la rezultate bune; mai mult, conducătorul va deveni insuportabil pentru ei, va pierde treptat prestigiul. E necesar ca șeful să aibă o atitudine condescendentă față de subordonați și nu o atitudine orgolioasă bazată pe o supralicitate a poziției în ierarhia întreprinderii. Informația descendentă poate suferi modificări prin faptul că cei ce primesc informația de la nivelul de conducere superior, în îndeplinirea sarcinii de a o transmite mai departe subordonaților, pot de multe ori afișa o atitudine de superioritate. Sub pretextul de a da subordonaților informații pe care ei sînt capabili să le înțeleagă, acordîndu-le puțin credit în această privință, unii șefi merg pînă acolo încît deformează în bună parte informația conducerii. Aceasta duce la o înțelegere necorespunzătoare a informației de către subordonați, pentru că informația ajunsă la ei e cu totul alta decît cea care a fost transmisă. Conducătorii respectivi procedează așa pentru a-și cîștiga „prestigiul“ față de subordonați și față de superiorii lor; față de subordonați datorită faptului că ei dispun de o informație trunchiată, incompletă, iar față de superiorii lor prin faptul că aceștia au convingerea că ei au transmis informația în mod corespunzător, dar n-au înțeles subordonații.

În cadrul informației descendente putem vorbi și de o informație provocată (vezi Jardillier). Într-o anumită problemă un șef poate proceda la rezolvarea ei așa cum crede de cuviință sau poate cere părerea superiorului său care va adopta o anumită hotărîre care îi va fi comunicată sub forma informației descendente. Prezența informației provocate este un indiciu că întreprinderea nu e bine organizată sau are o organizare centralizată. Putem conchide referitor la informația provocată că pentru a o înlătura este necesară o bună descentralizare, este necesar ca decizia să fie luată la cel mai de jos nivel posibil, e necesară o bună pregătire a șefilor de la diferitele nivele ierarhice precum și o independență de gîndire tot mai mare.

¹⁾ Deși există și trăsături comune.

Ne vom referi pe scurt și la informația de motivație ca fiind aceea care-l face pe lucrător să muncească mai bine, care are un puternic rol de integrare a individului în colectivitate. E necesar ca salariații să fie informați asupra mersului întreprinderii, asupra scopurilor activității ei, asupra proiectelor de perspectivă. Se impune ca explicațiile conducătorilor asupra sarcinilor de îndeplinit să fie oportune; să se dea explicații la întrebările subordonaților. Dacă explicația ajunge târziu acolo unde este necesară va exista pericolul să fie interpretată de cei ce au nevoie de ea ca un semn de teamă sau de justificare. De aceea informația de motivație e în mare parte descendentă.

Informațiile descendente, pot avea un caracter imperativ sau non-imperativ, după cum ele obligă la acțiune, fixînd reguli pentru acțiunile de întreprins sau „luminează“ o acțiune fără a constrînge riguros la a ține cont de datele comunicate (sfaturi, avize). Astfel, comunicația unei informații imperative stabilește o legătură de autoritate, pe cînd comunicarea informației neimperative stabilește o legătură de cooperare.

În întreprinderea modernă se manifestă tendința creșterii volumului informației descendente, datorită măririi continue a volumului de indicații ce trebuie transmis, în legătură cu diferitele aspecte ale muncii industriale, în dauna celei ascendente; aceasta din urmă apare tot mai mult ca o lacună, ca un punct nevralgic în organizarea circuitului informațional.

Informația ascendentă este informația ce trebuie să plece de la bază la vîrf unde se iau decizii corespunzătoare. Ea permite conducătorilor să cunoască situația din întreprindere, de la nivelele inferioare, și este un mijloc de a reduce distanța între punctul de vedere al direcțiunii și al executanților înșiși.

Acest tip de informații are o deosebită importanță psihologică prin crearea atmosferei de participare la viața întreprinderii. Oamenii au ideile lor asupra funcționării întreprinderii și sînt satisfăcuți dacă informează nivelele superioare în această direcție. De obicei informația ascendentă nu satisface necesitățile conducerii datorită blocajului, al „mistificării“ informației, etc. Există pericolul ca în linia ierarhică de la executanți pînă la director, unii șefi să oprească anumite informații chiar la sursă, sau de a nu transmite spre șefii superiori decît informații pozitive care arată numai partea bună și admisibilă a adevărului, blocînd reclamațiile, sugestiile. În felul acesta superiorii sînt privați de o informare obiectivă, loială, pe baza căreia să poată lua deciziile cele mai bune. Șefii care au blocat informația ascendentă, la un moment dat vor continua această acțiune pentru a-și menține poziția cucerită, pentru că dacă o singură dată nu vor mai putea opri informațiile, acestea vor ajunge la conducere care-și va da seama de „scrupulozitatea“ lor și va acționa în consecință. Chiar dacă informația are sens ascendent nu înseamnă că șefii, conducătorii trebuie să aibă o atitudine pasivă, doar de a primi informația; aceștia trebuie să găsească diferite metode pentru a impulsiona informația. Astfel, prezența permanentă a șefilor printre subordonați, realizată prin vizite neoficiale, este bine venită, deoarece dă

satisfacții subordonaților, întărește conștiința importanței muncii lor, iar pe de altă parte șeful are posibilitatea de a lua cunoștință cu propunerile și sugestiile în ceea ce privește munca subordonaților, sau în general activitatea întreprinderii. „Nimic nu e mai nefast decât o direcțiune invizibilă“ (Court traité de psychosociologie des entreprises, Andre le Gal, pag. 235).

O altă modalitate de aflare a opiniilor acestora este întâlnirea directă a șefului cu subalternii săi, sau reuniunea non-directivă care pune pe toți interlocutorii pe același plan permițând un larg schimb de idei și o bună și completă informare a conducătorilor.

Problemele tratate sînt deosebit de dificile și rezolvarea lor necesită o analiză concretă a situației fiecărei întreprinderi. Aceasta impune o dată mai mult prezența sociologului în activitatea de modernizare a organizării și conducerii, în aceste „unități de bază ale întregii economii naționale“. În cele arătate am căutat să evidențiem cîteva aspecte definitorii pentru optima funcțiune a sistemului de relații ierarhice și care nu se află întotdeauna — după cum am putut constata din observațiile efectuate într-o serie de întreprinderi din orașele Brașov și Bacău — în atenția expresă a cadrelor de conducere ale întreprinderilor.

R É S U M É

Dans l'entreprise se pose le problème des remodelages du rapport chef-subalterne.

A déléguer l'autorité — c'est de préciser des attributs, de fixer les responsabilités du „délégué“, d'accorder une large autonomie dans l'application pratique des décisions en les limites de la compétence et de la production.

Le rapport chef-subalterne se base aussi sur certains reglements de l'information, qui suit aux demandes psycho-sociologique sorties du cadre relationnel de l'entreprise.

La sociologie industrielle s'occupe de ces problèmes.

UNELE ASPECTE PRIVIND DECIZIA ȘI ACTIVITATEA DECIZIONALĂ ÎN RELAȚIILE AGRICOLE

MARIUS MIRCEA BUNEA, student

Nivelul atins în prezent de dezvoltarea disciplinelor gândirii și a celor experimentale impune printre altele și o remaniere a activității decizionale clasice bazate pe experiență, intuiție, bun simț, logică naturală. Ca și în alte sectoare de activitate unde noul se impune și este impus și în tehnica deciziei caracterul științific devine preponderent. Evident, nu este vorba de o restrângere a sferei lor de aplicare. Noile metode și tehnici de decizie bazate pe informatică și cercetare operațională suferă dimpotrivă o evoluție ascendentă, impunându-se și tinzând să înlăture tehnicile și metodele vechi, care nu mai corespund întrutotul dezideratelor actuale.

Complexitatea procesului de decizie și, simultan, importanța lui a avut ca urmare — în condițiile introducerii pe scară largă a programării — dezvoltarea unei teorii a deciziei, constituirea unei discipline a deciziilor corecte. Ca orice disciplină nou apărută a căutat să-și delimiteze aria de aplicație, să-și adecveze termenii, conceptele și se pare că în ultima perioadă a reușit acest lucru. Există în această disciplină relativ tânără un fond conceptual ce întrunește consensul unanim. Există concomitent cercetători care discută încă ceea ce înseamnă sau ce ar trebui să însemne „decizia”. Situația ni se pare normală într-o știință care nu a ajuns încă la un verb propriu.

Aici și în continuare vom înțelege prin decizie acea relație socială în consonanță cu o variabilă de funcții multiple, relație care presupune optimizarea — pe baza unor criterii subiective — a unui câmp de variabile cu funcționalitate probabilistă. Definiția aceasta ni se pare a fi satisfăcătoare sub incidență sociologică.

Matematicienii, economiștii, cihneticienii, psihosociologii, sociologii, toți cei care sub o formă sau alta s-au ocupat de activitatea decizională au tratat „decizia” de pe pozițiile științelor ale căror purtători de cuvânt se făceau.

Definiția propusă de noi ni se pare a răspunde și dezideratelor programării în condiții de totală incertitudine, adică exact situațiilor ce pot fi întâlnite în cadrul relațiilor agricole. Ceea ce nu trebuie scăpat din vedere — cel puțin de sociolog — este că indiferent de aportul computerilor, numai OMUL ÎN RELAȚIE CU OMUL constituie coloana vertebrală

a activității decizionale și aceasta mai ales acum, când relațiile din agricultură nu pot fi încă comparate cu relațiile mult mai bine cristalizate ale structurilor industriale. În acest context apare necesară analiza cu prioritate a valorii factorului OM în ecuația deciziei desemnată de relația :

$$D = f (F_i, F_n, V, M)^1)$$

în care :

D — decizia de luat

F_i — factori care pot fi influențați

F_n — factori care nu pot fi influențați, dar a căror probabilitate și sens de apariție se cunosc

V — valoarea elementului uman

M — motivarea

Componenta V — valoarea elementului uman — poate fi redată de relația :

$$V = f_1 (C, Q)^2)$$

în care C — cunoștințele profesionale și experiența persoanei respective și

Q — capacitatea de adaptabilitate la transformările permanente.

Sîntem conștienți că prezentarea deciziei sub o astfel de formă implică pericolul schematizării relației primordiale OM-OM, lipsind-o de elemente viabile care, într-o situație sau alta, ar putea avea influențe hotărîtoare. Mai mult, în relațiile agricole — ca să luăm numai un exemplu — elementul C nu mai reprezintă cunoștințele profesionale și experiența unei singure persoane, ci reprezintă un sumum de experiențe și cunoștințe concretizate în cazul I.A.S. în consiliile de administrație, iar în cazul C.A.P. în consiliile de conducere. Și mai mult, trebuie ținut seama de faptul că, cel puțin în prezent, în cadrul relațiilor agricole mai accentuat decît în alte sectoare, paralel cu spotul informativ-decizional constituit oficial și care alcătuiește relațiile formale, există totdeauna legături reprezentînd relații directe, neoficiale, mai ales între țărani cooperatori, alcătuind relațiile informale.

Dacă un economist ar putea escamota situația descrisă, un sociolog va trebui inexorabil să semnaleze și să analizeze sistemul informal apărut, întrucît un sistem formal defectuos contribuie la amplificarea sistemului informal care se dezvoltă paralel și în dauna celui dintîi. Acesta este și motivul pentru care în viitor va trebui ca oricărei relații decizionale sociologul să-i prescrie și indicele global de centralitate calculat pe baza relației lui Bavelas³⁾ și, eventual, să aplice membrilor ce compun forurile de decizie și un test sociometric. Presupunînd că în cadrul unui

¹⁾ M. Dumitrescu și Dragoș Cigusievici : „Metode utilizate în conducerea întreprinderilor și procesul luării deciziilor în „Conducerea științifică a întreprinderilor“. Editura politică, București, 1970.

²⁾ Ibidem.

³⁾ Vezi și Gh. Boldur : „Procese informaționale și de decizie“, Editura Științifică, 1969.

consiliu de administrație al I.A.S. sau consiliu de conducere C.A.P. indicele de centralitate „împune“ structuri ca cele de mai jos, se poate afirma cu certitudine că nivelul de organizare informațional-decizională este mai înalt în fig 1 α , urmînd o scădere pînă la rețeaua 1 δ care are nivelul cel mai scăzut.

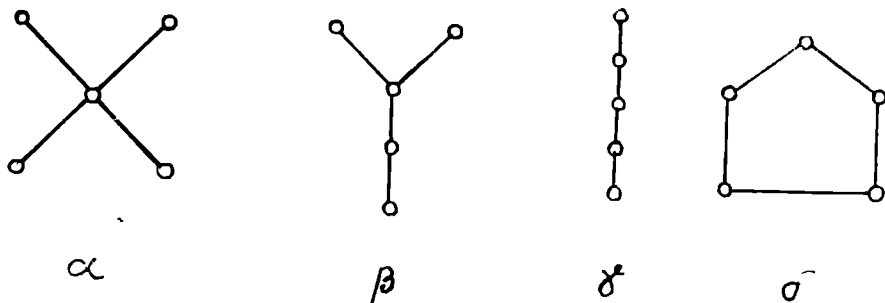

Fig. 1

Prin natura ei, orice decizie declanșează o acțiune, una singură dintr-o pluralitate posibilă, cu escamotarea celorlalte, încît ea implică o mare responsabilitate. Dacă alegerea s-a făcut în favoarea variantei optime, decizia este bună; dacă nu, avem de-a face cu o decizie carentată care poate prezenta diferite grade de insuficiență pînă la treapta cea mai de jos a celei mai rele soluții posibile.

În unele probleme din cadrul larg al relațiilor agricole, decizia este luată anterior prin legi, regulamente, procedee și reguli tradiționale de producție, dispoziții superioare etc., adică prin acțiuni prescrise care se aplică la situația concretă de la caz la caz.

Cum este și firesc deciziile care se elaborează în cadrul întreprinderilor agricole sunt subordonate obiectivelor acestora. Hotărîrea Consiliului de Miniștri privind organizarea și funcționarea întreprinderilor agricole de stat, din decembrie 1967, precizează că: „întreprinderile agricole de stat sînt organizații economice de interes republican, care funcționează pe principiul gestiunii economice proprii și au ca obiectiv producerea, industrializarea, livrarea și desfacerea produselor agro-zootehnice“. Aceiași hotărîre arată că și conducerea întreprinderilor agricole de stat se realizează de către un consiliu de administrație format din directorul întreprinderii, tehnologul șef, economistul șef și șefii fermelor agricole de producție și ai sectoarelor de deservire și că rolul acestui consiliu de administrație este acela de a „funcționa ca organ deliberativ, își desfășoară activitatea pe baza principiului muncii colective și ia decizii în toate problemele privind activitatea întreprinderii agricole de stat“.

Obiectivele politicii social-economice din agricultură declanșează o reacție în lanț, în care decizia se realizează pe diferite trepte pînă la

nivelul individului. Desigur că nu este posibilă o detașare apodictică între decizie și acțiune. Ele apar ca o mixtură proteică orientată pe o generatoare continuă. O decizie provoacă o acțiune care va implica noi decizii. Iată de altfel cum apare fluxul decizional pe latura cooperatistă a relațiilor agricole ¹⁾.

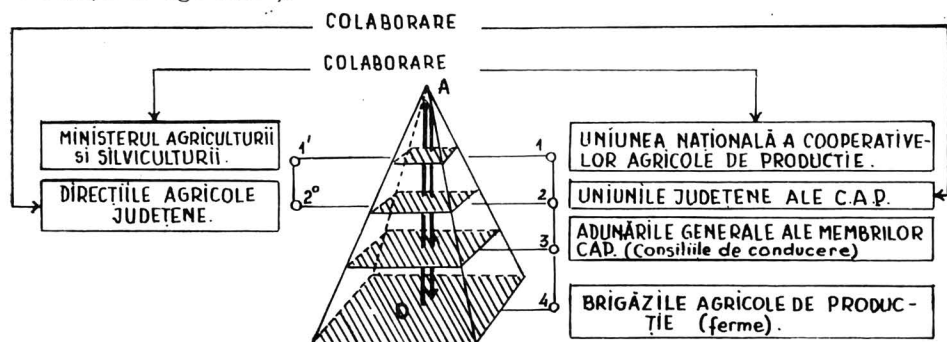
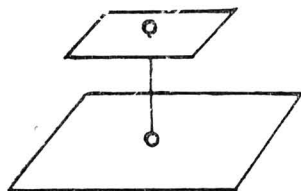

Fig. 2

Pot fi observate cele 4 nivele de elaborare a deciziilor, care corespund de fapt nivelelor de conducere existente. Conform principiului ierarhic, circulația deciziilor pe înălțimea H se produce gravitațional din A (punct de origine) către O (punct de aplicație), acesta fiind reprezentat de ferma sau brigada agricolă de producție. Dacă nivelele 1 și 2 sînt situate în afara C.A.P., nivelele 3 și 4 sînt în cadrul cooperativei. Deci, în interiorul C.A.P. se delimitează două nivele de elaborare a deciziilor.

NIVELUL I. : ADUNAREA GENERALĂ A MEMBRILOR C.A.P. (Consiliul de conducere)

NIVELUL II. : BRIGĂZI DE PRODUCȚIE, FERME

Fig. 3

Din observarea piramidei decizionale se degajă faptul că emiterea deciziilor are loc într-un sens macroscopic, adică încorporînd un volum din ce în ce mai mare de sus în jos. Informațiile necesare elaborării acestor decizii parcurg sensul invers.

Deciziile emise de către un nivel ierarhic superior, în momentul impactului cu forul de decizie inferior, provoacă elaborarea altor decizii, care sînt trimise mai departe, proces ce amintește mersul razelor de lumină într-un periscop. Are loc o cascadare de la un for decizional la

¹⁾ A se vedea și A. Găburici : „Probleme privind fundamentarea științifică a deciziilor în întreprinderile agricole de stat” în „Organizarea conducerii, producției și muncii”. Editura Tehnică, București, 1969.

altul, iar elaborarea deciziei concrete are loc în fața obiectului muncii. În raport cu fiecare for de elaborare, deciziile prezintă două aspecte : unul de factură exogenă, reprezentată de imixtiunea coordonatoare a forului superior și unul de factură endogenă, reprezentată de contribuția succesivă la decizia inițială, supusă unei ameliorări, unei adaptări la condițiile locale.

Marea varietate a condițiilor în care sînt plasate I.A.S.-urile și C.A.P.-urile pe teritoriul țării (pedologice, pluviometrice, termale, altitudinale etc.), face ca aspectul endogen să capete o semnificație majoră. Adăugînd la aceasta faptul că în luarea deciziei trebuie considerați și factori politici, economici, sociali, psihologi, tehnici, tehnologici — centrali și locali — ne vom face o imagine despre ceea ce este numită complexitatea deciziei.

În activitatea decizională din agricultură se întîlnesc frecvent două tipuri de instanțe de decizie : unele de tip curent, de aplicare a unor formule bine cunoscute la nivelul specialității respective, fixate anterior și intrate în practică, altele de tip excepțional, de elaborare a unor formule noi pentru a face față unor împrejurări inedite. În primul caz instanța de decizie operează în sens adaptativ, ea aplică o regulă știută la o problemă concretă, făcînd corecțiile necesare, pe cînd în al doilea caz ea operează în sens creator pentru că trebuie să inventeze sau să fixeze o soluție nouă pentru probleme ivite prima oară. Cele două operații sînt atît de diferite încît ele revin, de regulă, unor nivele distincte de decizie. Operațiile creatoare cad în sarcina nivelelor de vîrf (nivelul 1 și 2) pe cînd cele adaptative cad în sarcina nivelelor de execuție (nivelele 3 și 4).

Decizia își găsește aplicabilitatea totală și eficientă în măsura în care se bazează pe cunoașterea reală a faptelor și este rezultatul unei profunde analize, iar în conținutul său sînt stabilite clar și precis : obiectivul principal, obiectivele secundare, mijloacele și căile de realizare în funcție de restricțiile impuse.

În proiectarea sistemelor de producție agricolă (I.A.S. și C.A.P.), operație la care trebuie să participe și sociologii, trebuie ținut cont în primul rînd de complexitatea precum și de diferitele grade de perfecționare a sistemelor dorite. Aceasta înseamnă că și deciziile care va fi necesar să fie luate trebuie subordonate unei anumite ierarhii. Dar cum, pe ce bază ?

Teoria deciziei nu a ajuns încă la o convență în ce privește stabilirea nivelelor ei ¹⁾. În ce ne privește ne raliem clasificării elaborate de prof. Elmaghraby de la universitatea Yale, Connecticut, care arată că în general „deciziile pot fi luate la 3 nivele :

- strategice, adică din cele care stabilesc obiective,
- tactice, adică din cele ce determină politica ce trebuie aplicată,
- tehnice, adică funcționale“.

¹⁾ A se vedea și „Théorie du management“ par T. T. Paterson — traduit et adapté de l'anglais par Roland Caude. Paris, Gauthier-Villars, 1969, și Dr. S. Elmaghraby : „Proiectarea sistemelor de producție“. Trad. din engleză. Ed. Tehnică, 1968.

Sociologul trebuie să accentueze faptul că proiectarea oricărui sistem agricol cere decizii din toate cele 3 nivele, indiferent de dimensiunile întreprinderii agricole sau cooperativei.

O decizie strategică fixează obiectivele și determină scopurile ce trebuie realizate. Obiectivele urmărite de întreprinderea sau cooperativa agricolă se exprimă, de regulă, sub forma unui anumit volum și a unei anumite structuri a producției, a nivelului prețului de cost, a mărimii acumulării, beneficiilor etc. Atingerea acestor obiective necesită folosirea mijloacelor de producție (mașini și unelte agricole, materii prime, materiale) și a forței de muncă de o anumită calificare. În practică resursele de mijloace și de forță de muncă sînt întotdeauna limitate și în afară de acesta, funcțiile de condițiile existente, ele pot fi folosite în mod diferit pentru realizarea unor obiective diferite.

Din punct de vedere al realizării unei sarcini economice unele moduri de folosire a mijloacelor sînt mai bune, iar altele mai puțin bune. Acestea sînt decizii tactice, adică menite să determine cursul acțiunii în vederea optimizării performanțelor.

Al treilea nivel include decizii tehnice, adică decizii care fac să demareze sistemul și îl mențin în stare de funcționare.

Considerarea pluralității factorilor care intervin în procesul decizional, cuantificarea influențelor lor reciproce, elaborarea soluțiilor posibile în funcție de restricțiile impuse și alegerea soluției optime în funcție de obiectivul propus ridică probleme deosebit de importante și complicate a căror rezolvare necesită metode de calcul matematic.

Nu face obiectul acestei încercări de a le trata aici. Ne vom mulțumi doar să enumerăm principalele metode folosite și să le explicăm succint.

Una dintre metodele aplicate în studiul criteriilor pentru alegerea deciziilor este aceea care face distincție între deciziile riscante și cele incerte ¹⁾.

Prima categorie presupune cunoașterea funcției de distribuire a probabilității variabilei sau variabilelor implicate, în timp ce a doua presupune o ignorare completă a probabilităților.

O altă metodă consistă în adoptarea unei decizii în condiții de totală incertitudine, metodă care poate fi prezentată ca un tip de joc strategic; ea atare se poate încerca determinarea unui program optim pe baza teoriei jocurilor ²⁾.

La un asemenea joc participă doi parteneri: A și B. Unul dintre ei este omul, celălalt este „natura“, care întruchipează fenomenele naturale ce influențează rezultatele activității omului (inundații, secete, modificări ale situației de pe piață etc.) și care nu depind de voința sa. În acest caz avem un joc al omului contra naturii. Omul A „jucînd contra naturii“

¹⁾ A se vedea și „Proiectarea sistemelor de producție“. Trad. din limba engleză — S.U.A. — a prof. dr. S. Elmaghraby de la univ. Yale, New Haven, Connecticut. Ed. Tehnică, 1968.

²⁾ A se vedea și Oskar Lange — „Decizii optime“ — trad. din limba polonă. Ed. Științifică, 1970.

se străduiește să acționeze cât se poate mai prudent, adică căutînd ca dintre toate situațiile neavantajoase posibile pentru sine să aleagă acea situație care i-ar pricinui cea mai mică pagubă în activitatea sa. Cel de al doilea partener B — „natura“ — acționează cu totul întîmplător, însă astfel încît fenomenele „naturii“ nu li se pot aplica principiile teoriei probabilității.

În literatura actuală strategia pe care o poate alege un om care joacă cu natura este desemnată prin termenul „decizie“ (A_1, A_2, \dots, A_n) iar strategia naturii prin termenul de „stări ale naturii“ (B_1, B_2, \dots, B_m). Dacă elementele matricei acestui joc corespund veniturilor ce pot fi obținute ca urmare al luării de către om a unei decizii sau alteia, el acționează după principiul maxim. Aceasta se explică prin faptul că din prudență se pornește de la premisa că natura va alege situația cea mai rea pentru om (adică în orice împrejurare omul va trebui să se mulțumească cu un venit minim); de aceea omul adoptă o decizie căreia îi corespunde cel mai mare dintre veniturile minime.

Activitatea decizională centralizată, gîndită după metodele expuse mai sus, are două consecințe profunde.

În primul rînd permite studierea în ansamblu a unui sistem de producție agricol, lucru foarte important pentru sociolog, comparînd cu practica precedentă a studiului fragmentat al unor activități compartimentate în mod artificial. În al doilea rînd aceasta înseamnă că implicațiile deciziilor luate de conducere sînt mai importante. În consecință ar trebui să se ajunge la hotărîri raționale ori de cîte ori datele existente permit acest lucru.

În asemenea circumstanțe responsabilitatea conducătorului crește, ca și nevoia lui de mijloace mai perfecționate pentru a lua deciziile respective. În concluzie trebuie arătat că, performanțele conducătorului sînt apreciate mai curînd după rezultatul pe care îl obține decît după tipul de decizii pe care le ia sau după metoda folosită. Din acest punct de vedere conducerea în agricultură nu diferă de alte domenii: eleganța rezolvării matematice a unei probleme de decizie pe care a realizat-o un consiliu de administrație sau consiliu de conducere nu este semnificativă dacă recolta este compromisă, sau fondul de acumulare este în descreștere. Conducătorul, forul de decizie de la oricare nivel, nu se poate adăposti în spatele justificărilor deciziei pe care a luat-o, deci pentru el orice ajutor este binevenit în luarea unor asemenea decizii.

R É S U M É

En définissant la décision comme la relation sociale laquelle en consonance avec une variable de fonctions sociales multiples, présuppose l'optimisation — en vertu de certains critères subjectifs — d'un champ de variables, avec une fonctionnalité probabiliste, l'étude cherche à adapter quelques concepts de l'informatique de la recherche opérationnelle et de la théorie des jeux à l'incidence sociologique.

En même temps, sur la base de reconnaissance du processus de décision et de son importance, surtout dans les conditions de la programmation, l'étude propose certaines méthodes mathématiques dans le processus de la sélection des décisions. On souligne **simultanément** que, indifférent de l'apport des oridateurs, ce qui ne doit pas être **escamoté**, au moins par les sociologues, c'est le fait que **l'homme en relation avec l'homme** constitue l'axe de l'activité décisionnelle.

CÎTEVA CONSIDERAȚII PRIVIND VALOAREA EDUCATIVĂ A MEDIULUI SOCIAL URBAN

MARIOARA SÎRBU, studentă

Problemele legate de influența mediului au intrat în circuitul gândirii științifice de multă vreme. Încercările mai recente se axează în mare măsură pe perspectiva valorificării potențelor educative ale mediului. Pentru a vorbi de *valoarea educativă a mediului* — realizată prin componentele sale — este necesară o anumită explicare a acestuia.

Noțiunea de *mediu* s-a constituit pe linia a două sensuri : a) sensul matematic — mediul considerat ca intermediar între două corpuri și b) sensul biologic — mediul socotit ca ambianță care influențează ființele și este influențată întrucîtva de ele. Unul din cele optsprezece sensuri amintite în „Le Littré“ preciza : „mediul desemnează tot ceea ce înconjoară un corp, un organism, sau o ființă“. În consens cu afirmația lui Makarenko („nu se poate reprezenta evoluția unei ființe izolate, nu se poate reprezenta decît evoluția raporturilor“), M. Debesse definește mediul astfel : „un mediu este un sistem de raporturi în două sensuri, între ființă și ceea ce o înconjoară“. Deci acest sistem de raporturi apare ca o realitate totodată „centripetă și centrifugă“¹⁾.

Mediul social este contextul social, societatea însăși cu diversele sale dimensiuni, în măsura în care ele constituie terenul integrării²⁾ personalității sociale. În acest sens mediul este societatea locuită, ca „habitat social“, care permite exercitarea vieții sociale de către fiecare persoană. Mediul social este mediul fizic umanizat. El este și un mediu psihic în măsura în care orice element care îl compune are o anumită semnificație pentru om. Din punct de vedere sociologic este important a nu considera mediul ca o singură variabilă, ci a-i descifra principalele componente, ierarhizarea lor, semnificația fiecăreia pentru diferitele perioade ale dezvoltării personalității³⁾.

În cadrul mediului care exercită o influență complexă asupra omului încă de la naștere (familie, lărgită apoi prin influențele străzii, cartierului...) se poate descifra existența mediului apropiat și celui social (ca mediu în sens larg), care deși se întrepătrund nu sînt identice. În mediul apropiat distingem cîteva componente practice predominante la nivelul

1) „Bulletin de psychologie“, nr. 4, 1963 — M. Debesse „Le milieu et l'enfant“, p. 54.

2) Integrarea considerată ca adaptare activă la mediu.

3) Vezi și M. Ch. De Lauwe, „Psychopathologie sociale de l'enfant inadapte“, Paris, 1959.

adolescenței : colectivele în care este sau trebuie să fie integrat tînărul (familie, școală, vecinătate, diferite grupuri spontane), care îl influențează direct și nuanțat, cu diferențe care se reflectă specific în dezvoltarea personalității sale. Mediul apropiat este integrat într-o unitate socială mai largă, cu caracteristici sociale locale regionale, naționale, extinse pînă la cele de sistem social, a cărui natură este dată în primul rînd de tipul de orînduire. Diferențierilor de orînduire, de naționalitate, de regiune li se adaugă tipologic cele ale mediului de tip urban și de tip rural. Se poartă variate discuții în ceea ce privește definirea acestor două tipuri de mediu. Cert este că, din punct de vedere al structurilor ocupaționale și al concentrării populației, diferențele sînt clare. Cel puțin operațional considerăm acceptabilă aprecierea lui Norbert Schmidt-Relemborg după care „cea mai importantă proprietate structurală care determină orașul în general o constituie structura profesională, adică faptul că predomină activități profesionale non-agricole, din sistemul secundar, acel al producției industriale și din sectorul terțiar, al administrației și prestării de servicii“¹⁾).

* * *

Indiferent de particularitățile mediului în care se dezvoltă adolescentul²⁾ devine necesară o acțiune de valorificare a mediului ca mediu educativ. Aceasta înseamnă a crea condiții optime ca fiecare componentă, fiecare factor al mediului să actualizeze potențele formative ce-i sînt specifice. Mediul educativ se impune prin prezența cîtorva elemente care au funcții educative, între acestea rolul primordial revenind școlii ca formă instituțională. Conturînd ideea că tînărul nu vine în contact cu un mediu social global, ci cu factori variabili ai acestuia, putem distinge factorii educativi potrivit cuantumului de experiență generalizată pe care îl transmit. Pe lîngă factorul principal — școala — se asociază factorul secundar — familia și organizațiile de tineret și factorul terțiar — mediul social compus din instituții extrașcolare, opinia educațională (ca parte a opiniei publice), grupările spontane de tineri și altele.

* * *

În încercarea de explicare a omului de pe pozițiile unor criterii obiective, Marx dă o fundamentare metodologică deosebit de importantă : „esența umană nu este o abstracție inerentă individului izolat. În realitatea ei ea este ansamblul relațiilor sociale“³⁾. Bogăția relațiilor omului cu lumea înconjurătoare, conținutul și caracterul acestei interacțiuni cu natura și cu alți oameni, determină bogăția sa spirituală.

¹⁾ Norbert Schmit-Relemborg „Soziologie und Städteban“ Verlag, Stuttgart/Bern, 1968, p. 98.

²⁾ Ne preocupă în special raporturile mediu-individ în procesul formării personalității, la nivelul adolescenței, în mediul social urban.

³⁾ Karl Marx, F. Engels, „Opere“, Vol. 3, Ed. II. Edit. Pol. 1962, pag. 6.

La confluența influențelor mediului (noțiune larg folosită în psihologie și pedagogie) cu capacitățile native sau dobândite ale omului se generează personalitatea. Există o aparență a desăvârșirii devenirii omului ca personalitate. În realitate această devenire nu poate avea decât forme provizorii. Personalitatea se manifestă întotdeauna prin atitudini ce au la bază convingeri formate pe fondul unei anumite concepții despre lume și viață. Prin funcția sa de influențare mediul își dovedește valoarea educativă în măsura în care componentele sale dobândesc funcțiuni care au sensuri convergente cu cele ale progresului social.

Influențele formative sînt emise, în general, de fenomenele care intervin într-o direcție sau alta în evoluția omului. Aceasta la modul absolut, pentru că în raport cu scopul ele pot fi și deformative. În cadrul influențelor formative se disting un grup de influențe formative conștiente și un grup de influențe formative inconștiente¹⁾. Influențele formative pot fi înțelese în două feluri: conștiente de existența lor ca fenomene formative (pentru sine) cele din urmă alcătuiesc fenomenele educative.

Acțiunea fenomenelor educative are ca rezultat omul format în sensul existenței consolidate a concepției sale despre lume și viață, cînd normele umane sociale devin propriile sale principii fără a-i îngădi însă originalitatea manifestărilor. Astfel educația se detașează de informare-formare prin aceea că ea (educația) este o formare a omului total, este „reacția unui sistem total“ (omul), față de „alt sistem total“ (universul)²⁾.

În analiza mediului social ca mediu educativ un aspect cu profunde rezonanțe la nivelul fiecărui individ și de aici repercutîndu-se la nivelul întregii societăți este acela al educației tinerei generații, care condiționează integrarea tineretului în viața socială. Adolescența este în cea mai mare parte o perioadă de școlaritate, societatea investind în ea „fonduri actuale în vederea unei recuperări viitoare“, reprezentînd o treaptă în dezvoltarea personalității „prin care societatea se regenerează pe sine, pregătind pentru integrarea în circuitul muncii noile generații“³⁾. Pe adolescent îl caracterizează o deosebită receptivitate la influențele exercitate asupra lui, de aceea educabilitatea sa este încă foarte mare, deși influențele educative sînt filtrate mai critic decît în perioadele anterioare. Pornirea de investigare mai largă a vieții sociale manifestată de adolescenți i-a făcut pe unii psihologi și sociologi să considere că adolescentul este înclinat spre o conduită dezordonată, este un fel de „candidat la delincvență“. Extindere nepermisă, întrucît dezvoltarea unei concepții sănătoase despre lume și viață, a sentimentelor de respect pentru muncă, de datorie și responsabilitate, modestie constituie trăsăturile morale ale majorității tineretului.

¹⁾ Revista de Pedagogie nr. 4/1967 — vezi art. semnat de Constantin Rusu.

²⁾ Vezi și „Formare și informare la tineret“ de Constantin Cuciuc în „Tineretul obiect de cercetare științifică“, Buc. 1969, p. 371.

³⁾ A. Cazacu „Sociologia mediului educativ“ în „Sociologie generală“, Ed. Șt., București, 1968, p. 226—227.

Integrarea tineretului în mediul social este un proces extrem de complex. Analizând funcția formativă a relațiilor sociale în marile ansambluri, edificatoare este constatarea că „ele sînt făcute pentru o viață colectivă fără ca această viață să fie organizată“¹⁾. Ansamblurile urbane datorită super-tehnicizării, care impune folosirea socială rapidă și complexă a indivizilor, generează chiar forțe opuse procesului integrării²⁾.

Inexistența locurilor de întîlnire în timpul liber ce permit intercunoașterea, precum și concentrarea volumului de populație din orașe, face indirect și adesea inefficient controlul exercitat asupra adolescenților, înregistrîndu-se abateri de la normele de conviețuire impuse prin modelul cultural al societății. Această situație se poate transforma uneori în realitate și se poate manifesta prin afirmarea unui „spirit de elită“ al adolescenților din familii cu statut socio-economic ridicat. Indivizii ce alcătuiesc acest mediu se pot considera pe ei înșiși în afara sferei de decizie ce se iau în conformitate cu normele morale.

Subliniind că în societatea noastră asimilarea științei și culturii, deosebit de intensă și variată la adolescență se produce fără a i se opune în ultimă instanță forțe structural-economice, iar efortul școlii se îndreaptă spre optimizarea procesului educativ pregătind integrarea socială, nu înseamnă că se exclude existența unor stări conflictuale, care trebuie remediate prin studii concrete, ample și solid fundamentate științific, acestea trebuind să ducă la o bună cunoaștere a preocupărilor, intereselor tinerilor din zona, orașul sau cartierul X, urmărind cum condițiile de mediu (factor obiectiv), vin în întîmpinarea dorințelor tinerilor (factor subiectiv) satisfăcînd „cum“ și „cît“ trebuințele culturale și intelectuale ale acestora.

Progresul tehnic industrial contemporan apropie caracteristicile profilului uman din mediul rural și urban, influențînd complex asupra capacităților și gîndirii tineretului, deși se mențin încă anumite diferențe. Cei din rural veniți recent în mediul urban, își păstrează o vreme modalitățile vechi de comportament. Adaptarea rapidă și facilă la mediul urbane este condiționată și de posibilitățile pe care acesta le oferă. O exemplificare a specificului de influență a mediului urban asupra formării adolescenților ne oferă cîteva din conchiderile asupra prelucrării „Fișei locatarului“³⁾ folosită în cercetarea întreprinsă de Catedra de Sociologie a Universității București în orașul Slatina, în anii 1968—1969, vara.

¹⁾ Vezi vol. „Images de la culture“, Paris, Editions ouvrieres, 1966, p. 38.

²⁾ Aș aminti printre studiile recente din Occident care privesc fenomenul inadap-tării sociale a tinerei generații „Psychopathologie sociale de l'enfant inadapté“ (de M. J. Chombart de Lauwe), „Enfants Sans air“ (Paris, edit. Fleurs, 1959, de A. M. de Casabianca).

³⁾ Prin folosirea formularului „FIȘA LOCATARULUI“, elaborat de Catedra de Sociologie, aparținîndu-ne numai prelucrarea și tabelele de corelații din anexă — s-a urmărit, pe lîngă alte aspecte, surprinderea „Stării educaționale“ și a modalităților de pe trecere a timpului liber de către copiii salariaților ce locuiesc într-un cartier nou de blocuri. Au fost anchetate 111 familii.

Pe scara socio-profesională categoria muncitorilor este mai puțin dotată cu mijloace de informație (aparate de radio, televizoare). Peste 3/5 din numărul total al muncitorilor posedă aparate de radio și aproape 3/5 au televizoare. Această situație se datorește și faptului că majoritatea muncitorilor vin direct din rural. Peste 4/5 din numărul total al tehnicienilor sînt înzestrați cu aparate de radio și aproximativ 4/5 cu televizoare. La categoriile „funcționari” și „intelectuali” toți salariații sînt posesori de aparate de radio (5/5 și aproximativ 4/5 au televizoare). (Vezi tabelul nr. 1 din anexă).

Salariații veniți direct din mediul rural au mijloace de informare mai puține, ceea ce îngreunează procesul adaptării lor și a copiilor. Lucru explicabil prin presiunea exercitată de aceștia, în principal, asupra spațiului rezidențial, satisfăcîndu-și ulterior necesitățile de dotare. Altfel spus, este un alt gen de adaptare în comparația cu celelalte categorii socio-profesionale (vezi tabelul nr. 2 din anexă).

Famiiliile cu copii sub 13 ani, mai numeroase decît cele care au adolescenți, posedînd în proporție mai mică mijloace de informare (3/5 au aparate de radio și aproape 3/5 au televizoare, față de 4/5 cu aparate de radio și 3/5 cu televizoare din famiiliile cu adolescenți) se integrează mai dificil. (Vezi tabelele 5—6).

Semnificativ este și faptul că familia consolidată are o rută urbană mai complexă (vezi tabelul nr. 6), spre deosebire de familia tînără la care pendularea urban-rural-urban este absentă (tabel 4).

În lipsa dotărilor urbane pentru exersarea formării personalității, adolescenții își prelungesc copilăria prin predominanța jocului în timpul liber. O pondere ridicată au și activitățile statice (lectura) alături de cele gospodărești. Se evidențiază dificultățile de adaptare a familiilor venite din rural în satisfacerea activităților economice de tip casnic, părinții apelînd la copii. Activități specific urbane (contacte, vizite) sînt puține, ca și acțiunile colective (excursii). Adolescenții familiilor cu ruta rural-urban suplinesc lipsa canalelor informaționale prin lectură, iar pe măsura avansării în urbanizare (ruta urban-urban) crește ponderea acesteia. Pericolul sedentarismului, cvasiabsența timpului liber organizat sînt în atenția organelor administrative locale, preocupate de înzestrarea orașului cu echipamente culturale de tip urban¹⁾.

* * *

Mediul social își afirmă valoarea educativă avînd nu doar simpla semnificație de mediu de existență, ci de mediu formativ. Mediul influențează formativ și prin aceea că dă tînărului posibilitatea să evalueze propriul său mediu social și prin aceasta să se integreze, să se adapteze activ la mediu, apreciînd și utilizînd valorile cu care vin în contact potrivit propriilor interese și aspirații. La adolescenți actul apreciativ este pu-

¹⁾ Vezi ziarul „Scinteia” din 14 aprilie 1970, articolul „Slatina” — Peisaj urban” de Aurel Popa.

ternic legat de alcătuirea unui model privit ca „rezultat al îmbinării elementelor evaluative ale experienței sale de viață“¹⁾. Cu atât mai mult cu cât în sistemul de educație acordăm un loc important exercițiului social al celui educat, sporirii experienței sale de viață în funcție de particularitățile realității sociale. În societatea noastră mediul trebuie să-și afirme valoarea educativă pregătind copiii pentru muncă, făcând din ea pivotul central al educației, pentru că prin ea se transmite, în principal, experiența de viață de la o generație la alta.

Sporirea valorii educative a mediului social este condiționată și de înțelegerea locului și rolului timpului liber în procesul constituirii personalității. Adolescenții trebuie îndrumați spre aprecierea preferențială a organizării timpului liber în mod variat și rațional, valorificându-l mai mult instructiv decât delectiv, neconstituind o ruptură de muncă, ci o complementaritate a acestuia. Semnalăm aici un aspect de natură axiologică reflectat în trecerea de la judecata critică în sine, la judecata de valoare, trecere pe care o realizează adolescența.

Problema care se pune și este în mare măsură rezolvabilă în condițiile societății noastre este aceea a unei asemenea orientări a adolescentului, încât să se integreze în acele relații ale mediului său de viață, care sînt conforme cu esența mediului educativ socialist. Printre acestea evidențiem cîteva :

1. În principal este vorba de însușirea normelor sancționate pozitiv de colectivul căruia îi aparține tînărul. Aceasta duce la formarea unor convingeri, deprinderi și atitudini care să-i permită individului să aparțină unui colectiv, ca individ integrat.

2. Vom avea de-a face cu un mediu omogen, numai dacă există interrelație organică între situațiile de viață în care se află adolescentul. Aflîndu-se în situații diferite, nu trebuie ca prin aceasta ele să fie și divergente. Un aspect esențial este înlăturarea pînă la dispariție a discrepanțelor dintre statute și roluri sau satisfacerea în bune condiții a rolurilor corespunzătoare mai multor statute.

3. Un factor de bază al integrării sociale îl constituie asimilarea principalelor valori spirituale ale omenirii, cu atât mai important pentru adolescenți, cu cât ei sînt tentați să știe cît mai mult și mai multe. Mediul trebuie să le dirijeze activitatea spre formarea capacității de selectare a adevăratelor valori în virtutea propriilor interese, încît pentru satisfacerea lor să fie folosite cele mai autentice creații.

4. Necesitatea de comunicare a adolescenței se realizează prin integrarea în diferite grupuri al căror liant îl constituie anumite afinități ale celor ce compun fiecare grup. Una din problemele căreia nu i s-a acordat importanța cuvenită este aceea că tînărul făcînd parte din mai multe grupuri, trebuie ca acestea să poată intercomunica. Se impune analiza măsurii în care mediul permite această intercomunicare, deoarece cu cît ea este mai mare, mediul este mai omogen.

¹⁾ A. Cazacu „Sociologia mediului educativ“.

Total salariați eșantion

Tabel nr. 1

Ocupanții	Total salariați	D O T Ă R I							
		Ap. radio	Televizor	Mș. ap. rufe	Aspirator	Frigider	Aragaz	Biciclete	Motociclete
Muncitor	66	46	43	7	6	25	59	16	2
Tehnician	26	21	20	11	11	20	26	2	1
Funcționar	5	5	3	4	4	5	5	2	—
Intelectual	9	9	6	4	4	7	8	—	—
Alte	5	3	2	2	2	2	5	1	1
Total	111	83	75	28	27	58	103	23	4

Tabelul nr. 2

Ruta urbană	Total salariați	Ocupații					Dotări							
		Muncit.	Tehnic.	Funcțion.	Intelect.	Alte	Ap. radio	Televiz.	Mș. sp. rufe	Aspirat.	Frigider	Aragaz	Biciclete	Motociclete
Rural-urban	73	49	14	1	5	4	50	46	14	15	36	69	15	2
Urban-rural-urban	3	1	1	—	1	—	3	3	2	2	3	3	—	—
Urban-urban	27	13	8	3	2	1	23	19	8	8	14	23	5	2
Intraurban	8	3	3	1	1	—	7	7	4	2	6	8	1	—
Total	67	26	5	9	5	8	3	75	28	27	59	105	21	4

Tabelul nr. 3

Ocupații	Total salariați	D O T Ă R I							
		Ap. radio	Televizor	Mș. ap. rufe	Aspirator	Frigider	Aragaz	Biciclete	Motociclete
Muncitor	45	30	28	4	5	18	41	9	2
Tehnician	20	15	15	7	7	15	20	2	1
Funcționar	2	2	1	2	2	2	2	2	—
Intelectual	4	4	3	1	1	4	3	—	—
Alte	2	2	2	2	2	2	2	—	—
Total	73	53	49	16	17	41	68	13	3

Tabelul nr. 4

Ruta urbană	Total salariați	Ocupații					Dotări							
		Muncit.	Tehnic.	Funcțion.	Intelec.	Alte	Ap. radio	Televiz.	Mș. sp. rufe	Aspirat.	Frigider	Aragaz	Biciclete	Motociclete
Rural-urban	49	34	10	1	2	2	32	32	10	11	26	48	10	2
Urban-rural-urban	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Urban-urban	17	9	7	—	1	—	15	11	3	4	10	13	2	1
Intraurban	7	2	3	1	1	—	6	6	3	2	5	7	1	—
Total	73	45	20	2	4	2	53	49	16	17	41	68	13	3

Familii cu adolescenți

Tabelul nr. 5

Ocupații	Total salariați	D O T Ă R I							
		Ap. radio	Televizor	Mș. ap. rufe	Aspirator	Frigider	Aragaz	Biciclete	Motoci- clete
Muncitor	21	15	15	3	1	7	10	7	—
Tehnician	6	6	5	4	4	5	6	—	—
Funcționar	3	3	2	2	2	3	3	—	—
Intellectual	5	4	4	3	3	3	5	—	—
Alte	3	1	—	—	—	—	3	1	1
Total	38	30	26	12	10	18	35	8	1

Tabelul nr. 6

Ruta urbană	Total salariați	Ocupații					Dotări							
		Muncit.	Tehnic.	Funcțion.	Intelect.	Alte	Ap. radio	Televiz.	Mș. sp. rufe	Aspirat.	Frigider	Aragaz	Biciclete	Motoci- clete
Rural-urban	24	15	4	—	3	2	18	14	4	4	10	21	5	—
Urban-rural-urban	3	1	1	—	1	—	3	3	2	2	3	3	—	—
Urban-urban	10	4	1	3	1	1	8	8	5	4	4	10	3	1
Intraurban	1	1	—	—	—	—	1	1	1	—	1	1	—	—
Total	38	21	6	3	5	3	30	26	12	10	18	35	8	1

Tabelul nr. 7

Ruta urbană	Total salariați	Modalități de petrecere a timpului liber									
		Joc	Emisiune TV	Cinema	Plimbări	Lectură	Activit. gospod.	Timp liber org.	Întâlniri, discuții cu coleg.	Vizite	Excursii
Rural-urban	24	12	6	9	7	12	10	2	2	6	2
Urban-rural-urban	3	2	2	1	1	2	—	—	—	—	1
Urban-urban	10	6	3	1	3	8	3	3	2	—	3
Intraurban	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Total	38	20	12	11	11	22	13	5	4	6	6

A B S T R A C T

The paper proposes for discussion an aspect which was less approached till now, especially in sociology: the valorification of educational potentialities of the social environment. For the beginning one attempts an explanation of the environment determining thus framework for the proposed problem. Then, one stresses the importance of a concrete knowledge about the influences of the environment by its component parts, upon the formation of personality, at the level of adolescence. For this aim one has used some conclusions which have resulted from a research in the town of Slatina.

There have been outlined the ideas that: the social environment asserts its educational value by the exercise of its functions of formative influence; in the urban environment, due to the concentration of population, the control effectuated upon adolescents is indirect and often insufficient, fact which explains the possibility of the existence of conflictual states. But it is important that in the socialist society of the problem is that of the convergence of the formative influences of the social environment, according to the educational exigencies of the socialist environment offering an optimal integration of the adolescent in the environment he lives.

PREMISE ALE UNUI STUDIU SOCIO-ECONOMIC ASUPRA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI

lector univ. doctorand **EMIL PĂUN**

Bogată în idei și puncte de vedere inedite în toate domeniile de activitate, perioada contemporană poate fi caracterizată la fel și în ceea ce privește învățămîntul. Căutarea unor noi soluții de modernizare, încercări spectaculoase și originale cu rezultate surprinzătoare uneori, toate vizînd un scop unic — optimizarea actului educațional — iată prin ce se caracterizează peisajul învățămîntului și al științei educației contemporane.

Eforturile de renovare și de mai mare adecvare a învățămîntului la necesitățile stringente ale contemporaneității pot fi apreciate și din următorul punct de vedere : măsura în care ele se înscriu în cadrul deja conturat de tradiție sau, dimpotrivă, introduc realmente o optică nouă și plină de semnificație. Fără a le considera inutile pe cele dintii, credem că astăzi se impune luarea în seamă a necesității de lărgire a studiului proceselor educaționale, dîndu-i o orientare interdisciplinară, care s-a dovedit deosebit de productivă în toate domeniile.

O astfel de orientare a permis, de pildă, în perioada ultimelor două decenii mai ales, conturarea unei noi perspective asupra educației, surprinzător de fertilă și de bogată în noi și interesante aspecte. E vorba de *perspectiva economică* care și-a propus inițial să dezvăluie în ce constă și care sînt căile de a mări contribuția educației la creșterea economică. Cercetările ulterioare lărgesc considerabil acest cadru, părăsind opica pur economică spre conturarea uneia mai largi, socio-economică.

Vom încerca, în continuare, să răspundem la următoarele întrebări :
a) Dacă se justifică o astfel de orientare și b) Cum poate fi ea realizată.

a) În ciuda faptului că uneori întîmpină rezistență din partea celor ce vîd în ea o impuritate pe terenul pedagogiei, noua orientare și-a cîștigat adepți nu numai în rîndul economiștilor, dar și al pedagogilor și sociologilor. Ea și-a dovedit, de asemenea, valabilitatea în cercetarea unor aspecte ale învățămîntului, de regulă neabordate. De aceea, a refuza un asemenea studiu asupra educației înseamnă a o scoate din circuitul social-economic, a-i lua atribute pe care în mod practic le are și le realizează. Iată numai cîteva argumente în favoarea unui răspuns pozitiv la întrebarea noastră :

— S-a remarcat impresionanta dezvoltare a științei și marele său rol ca „forță de producție“. Dar s-a subliniat mai puțin că aportul științei

la dezvoltarea social-economică nu depinde doar de volumul cunoștințelor acumulate la un moment dat în societate, ci și de *sistemul de producere și de difuzare a cunoștințelor* și, evident, de gradul său de perfecționare. Aceste aspecte vizează, în primul rând, învățământul care este, după părerea noastră, *sistemul fundamental de producere și de difuzare a cunoștințelor*. Accetuiăm pe ideea că el nu mai poate fi considerat doar ca modalitate de difuzare, ci și de producere a științei. (Și aceasta pe două căi: contribuția activă a celor angajați aici în ce privește formarea la tineret a gustului și capacităților intelectuale necesare viitorului om de știință, dar și prin contribuția directă la dezvoltarea diferitelor domenii ale științei). Responsabilitățile învățământului sînt deosebit de mari și pe linia grăbirii actului de difuzare a cunoștințelor și de prevenire (prin modalități formative) a fenomenului de uzură accelerată a cunoștințelor.

Revoluția tehnico-științifică produce importante modificări și în privința agenților și factorilor dezvoltării. Astăzi dezvoltarea (centrată pe elementul dinamic al schimbării și transformării), nu mai poate fi realizată doar prin entități pasive (resurse naturale, capital fizic) ci cu precădere prin agenți activi, fapt care-l proiectează pe om în primul plan al factorilor dezvoltării economico-sociale. Ceea ce impune considerarea educației din perspectiva contribuției sale la formarea și perfecționarea resurselor umane ca factor decisiv al creșterii economice. În fond, putem spune că dezvoltarea resurselor umane constituie astăzi cel mai important indicator al nivelului general de modernizare a unei societăți. Orice eroare în acest domeniu poate fi plătită printr-o perioadă de stagnare. Învățământul devine astfel, dintr-un factor de conservare un factor de mutație cu largi implicații în viața socială. Cine înțelege mai repede și mai bine acest lucru va avea un loc de frunte în cursa spre progres. (Și, trebuie să arătăm că această înțelegere constituie unul din obiectivele prioritare ale orientării învățământului din țara noastră).

Pornind de la considerentele de mai sus credem că astăzi este absolut necesar să inserăm printre funcțiile (cunoscute și recunoscute) ale educației și pe cea *economică*. *Ne aflăm într-un moment cînd trebuie să avem ca premisă utilizarea deliberată a învățământului ca instrument al dezvoltării economice și sociale*. Motiv pentru care el a devenit, în ultimul timp, obiect de reflecție și de analiză economică, fiind asimilat unei investiții cu efecte nemijlocite asupra dezvoltării.

Iată premise ce stau la baza conturării și dezvoltării treptate a unui nou domeniu de investigație, a unei noi discipline științifice denumită „*Economia învățământului*“, domeniu interdisciplinar care nu s-a constituit ad-hoc și temporar, ci dimpotrivă, ca unul care elaborîndu-și treptat o metodologie proprie și delimitîndu-și din ce în ce mai bine obiectul de cercetare își va ocupa locul în rîndul celorlalte științe. Prin analiza cîtorva din aspectele problematicei sale, vom putea răspunde și la întrebarea a doua.

b) Numele său, dat probabil prin analogie cu alte ramuri ale științei economice, vrea să sugerăm, în primul rînd, orientarea esențială a investigației — cea economică. Trebuie să remarcăm însă că o asemenea

orientare e pîndită de pericolul unei îngustări a cîmpului său de cercetare. De fapt, problemele pe care urmează a le studia sînt mult mai complexe decît cele strict economice. Noua disciplină ne apare mai degrabă ca un domeniu de cercetare interdisciplinară, cuprinzînd în spațiul său de studiu o largă arie de probleme aflate la intersecția disciplinelor economice, pedagogice, sociologice și psihologice — toate în perspectiva acestui raport permanent dintre educație și societate. E dificil a spune în faza actuală dacă e vorba de o nouă ramură a științei economiei sau a științei educației. Dar deși statutul său ne apare ca al unei discipline de graniță, am înclina mai degrabă s-o alăturăm științelor educației pentru următoarele considerente :

— Integrarea ei disciplinelor economice conține riscul eliminării din aria de investigație a o serie de probleme socio-pedagogice și umane ca : dezvoltarea resurselor umane în perspectiva unui ideal de personalitate, priorități umane ale structurii educației, calitatea actului educativ ș.a.

— Terenul pe care se mișcă, domeniul său de fapte este, în primul rînd, unul educațional (omul și formarea lui prin școală în perspectiva necesităților economice și sociale). Ceea ce ne îndeamnă să credem că este vorba, mai ales, de aplicarea unei optici și a unei dimensiuni economice educației. Nu trebuie pierdut din vedere însă faptul că întreaga analiză a esenței fenomenului educativ trebuie centrată pe dimensiunea ei fundamentală și pentru educație aceasta este dimensiunea umană. Numai de pe această poziție vom putea înțelege necesitatea acută a colaborării altor științe (ca : biologia, psihologia, sociologia, demografia, economia, istoria) cu pedagogia, depășind cadrele ei clasice spre constituirea unor științe ale educației în rîndul cărora poate fi încadrată și noua orientare. Tocmai de aceea, considerăm mai corectă denumirea de „pedagogie economică“.

În acest fel s-ar putea evita și pericolul — real — al economicizării învățămîntului. Există uneori tendința de a aprecia rolul educației exclusiv din perspectiva contribuției sale economice. „Trebuie să ne ferim de a considera creșterea productivității ca unic criteriu de eficacitate a dezvoltării resurselor umane. Pe de altă parte, este tot atît de înșelător a ne situa pe o concepție exclusiv și pur umanistă“¹⁾. E aci un punct de vedere metodologic de mare importanță pentru cercetarea aspectelor economice și de randament al actului educativ. A absolutiza aceste aspecte, cum fac uneori economiștii, înseamnă a subordona scopul mijlocului. În fond, problema productivism-umanism nu e una dihotomică ci constituie două aspecte ale aceleiași chestiuni : dezvoltarea plenară a resurselor umane spre a răspunde dezideratelor sociale și individuale.

Noua disciplină se află în fața cîtorva probleme, dintre care două par esențiale : delimitarea domeniului de investigație și terminologia.

¹⁾ Fr. Harbison — Ressources humaines et développement, in Les aspects économiques et sociaux de le planification de l'éducation, Paris, Unesco, 1965.

1. — Prima dificultate e aceea a delimitării cât de cât exacte a ariei de preocupări. Fără pretenția totalității enumerăm mai jos câteva din acestea: relația dintre educație și creșterea economică (sistemul de învățământ ca subsistem în cadrul sistemului social), dimensiunea economică în raport cu celelalte dimensiuni ale educației, investiții umane și capital intelectual, eficiența (internă și externă) a educației și factorii sporirii ei, planificarea învățământului, strategia dezvoltării și orientării sale (opțiuni și priorități), calificarea forței de muncă etc. Toate acestea — și altele — abordate în perspectiva metodologiei marxiste.

2. — Foarte importantă pentru puțința de a-și exprima corect preocupările și mai ales de a se integra circuitului științific este problema terminologiei. Poate tocmai datorită fricii de a se situa la periferia științei asistăm la încercarea de rezolvare a acesteia prin transferul conceptelor economice în domeniul educației (transfer ce poate deveni, în condiții de abuz și de lipsă de selectivitate pernicios). În orice caz, în ciuda stabilirii cât de cât a unui aparat conceptual de bază, ne aflăm încă într-o fază de căutări, de imprecizii, de utilizare a unor termeni ce nu își spun integral sensul sau uneori îl denaturează. Se impun, de aceea, precizări corespunzătoare ale unora dintre conceptele utilizate, pentru a nu fi asimilate total în sensul lor strict economic. Analogia cu conceptele economice ca punct de plecare este absolut necesară, dar ea nu trebuie să depășească anumite limite.

Vom exemplifica aserțiunea noastră prin abordarea sumară a unuia dintre aceste concepte: capitalul intelectual. Semn al unei prime neșurănțe este că alături de această denumire găsim destul de frecvent și alta — capitalul uman — deși nu au sensuri identice. Pentru pedagogia economică, denumirea cea mai corectă ni se pare a fi cea de „capital intelectual”. Stabilirea riguroasă a sensului său din punct de vedere științific e un lucru încă destul de dificil. Noțiunea a căpătat sens numai în momentul când s-au evidențiat ca preponderente aspectele calitative ale forței de muncă, adică valoarea pe care o are calificarea la nivelul științei și tehnicii pentru ritmul dezvoltării economice. În momentul când personalul științific și tehnic apare ca un factor determinant al progresului tehnic, noțiunea capătă legitimitate. Dificultatea definirii sale e amplificată și de asocierea a doi termeni (capital și intelectual) ce fac în genere obiectul a discipline diferite. Tocmai de aceea, conceptul este utilizat mai mult ca „ipoteză de lucru și mai puțin ca o categorie economică, științific stabilită”¹⁾. Dar el definește o realitate de necontestat astăzi, și anume, prezența elementului uman (de cunoștințe și abilități dobândite anterior) în dezvoltarea economică.

Omul nu se prezintă sub formă de capital, decît în măsura în care este efectul unei influențe deliberate, a unei politici care să-și propună ca scop formarea și dezvoltarea întregului său potențial psiho-fizic, satisfa-

¹⁾ M. Debeauvais, La notion de capital humain, în *Revue internationale des sciences sociales* nr. 4/1962.

cerea tuturor necesităților sale materiale și spirituale, în vederea integrării sale active și conștiente în procesul construcției sociale. Este dezi-deratul suprem al societății socialiste care și-a luat ca deviză ideea lui Marx — „omul este cel mai de preț capital“. Putem spune chiar că ideea lui Marx se îmbogățește de sensuri noi, prin această perspectivă nouă asupra rolului educației în societate, iar înțelegerea reală a termenului de „capital intelectual“ nu poate fi concepută în afara acestei idei.

Capitalul intelectual este, în fond, constituit din totalitatea achizițiilor pe care le realizează individul în cadrul procesului de educație. El se prezintă sub două aspecte :

— de stoc (volum de cunoștințe și abilități) și ne relevă mai ales aspectul său static, pe secțiune orizontală. Studiul său se face în relația dintre totalitatea cunoștințelor acumulate (pe plan individual sau social) și dezvoltarea economică, valoarea sa depinzând de mărimea contribuției la această dezvoltare și de durata sa ;

— de flux, care constituie aspectul său dinamic, pe secțiune longitudinală. E vorba de eficacitatea sa în raport cu etapa de formare, distanța dintre aceasta și prezent, calitatea formării constituind parametrii acesteia.

Este foarte important însă de a cunoaște specificul capitalului intelectual în raport cu cel fizic. Aceasta și pentru un plus de precizie, dar mai ales pentru raționala lor utilizare. Specificul capitalului intelectual izvorăște, în primul rând, din caracteristicile agentului purtător, și anume, omul. Astfel, capitalul intelectual este mult mai puțin specializat, dispunând de suplețe și flexibilitate, care-i asigură posibilitatea reconversiei rapide și fără mari pierderi la noile exigențe ale științei și tehnicii. Am putea spune că e vorba de două moduri de uzură diferite : pe câtă vreme capitalul fizic vădește, de regulă, o uzură totală — ceea ce conduce la abandonarea lui, cel intelectual relevă o uzură parțială și înlăturabilă prin reciclare și educație permanentă.

Capitalul intelectual este nedisociabil de individ, și deci netransferabil juridic (ca cel fizic). El suportă însă un alt mod de transferabilitate, realizat prin intermediul educației.

O altă caracteristică este marea sa mobilitate, înțelegând prin aceasta posibilitatea de deplasare (migrare) a persoanelor instruite. Acest fenomen pune în evidență capacitatea de utilizare rapidă a capitalului intelectual în diferite locuri, de redistribuire a lui în perspectiva unor noi necesități și a unei folosiri mai raționale.

Aceste câteva teze — și altele — constituie, după opinia noastră, premise ale unei orientări corespunzătoare a investigației socio-economice asupra învățămîntului.

A B S T R A C T

The study proposes to discover the circumstances and conditions which determined education to be considered as a factor of social propulsion and acceleration of the rhythm of economic growth. Thus, one gives an answer to the question if an orientation of this kind is justified or not. Starting from the conviction that an orientation of this kind is not only justified but also absolutely necessary, the author attempts to elucidate the contents of the new orientation, which is considered more and more as an independent scientific domain, that is „the economy of education“.

The author — treating the specific nature and the difficulties of this new domain, approaches especially two problems :

- the delimitation of the area of concerns — getting to the conclusion that the most correct term would be that of „economic pedagogy“.
- problems of the terminology which is used.

*Cercetare critică
a istoriei sociologiei*

CONSTANTIN DOBROGEANU-GHEREA, FONDATOR AL SOCIOLOGIEI MARXISTE ÎN ROMÂNIA

asist. univ. doctorand **LUCIA DUMITRESCU-CODREANU**

O importanță deosebită în clarificarea problemelor sociale ale țării are activitatea teoretică desfășurată de Constantin Dobrogeanu-Gherea — una din cele mai proeminente figuri de gânditori socialiști ai țării noastre din acea vreme. Cu toate lipsurile și limitele sale, opera lui Dobrogeanu-Gherea ocupă un loc de mare însemnătate în istoria științelor sociale din România, în răspindirea ideilor marxiste, în dezvoltarea concepției revoluționare a proletariatului.

NICOLAE CEAUȘESCU

Constantin Dobrogeanu-Gherea este o personalitate plurivalentă a culturii noastre, una din acele figuri impozante în legătură cu care istoricii disciplinelor social-umaniste își dispută întâietățile pentru a o așeza la întemeierea epopeii domeniului lor. Istoria mișcării revoluționare și știința politicii îi acordă lui Gherea marea recunoaștere de merit — înțeleasă suplu, în limitele ei — de a fi un proeminent militant și teoretician marxist în mișcarea muncitorească și în gândirea social-politică marxistă din România. Critica și istoria literaturii române îl așează în sanctuarul marilor deschizători de drumuri. Estetica și-l asimilează ca pătrunzător analist marxist al fenomenului artistic, adversar al purismului estetic, partizan al tezei artei legate prin toate firele ei de viața socială. În sociologie se prelungesc aporturile lui în aceste domenii, pentru că toate gravitează în jurul *faptului social* — economic, politic, ideologic, literar, estetic ; numai că sociologia nu este doar receptacolul contribuțiilor lui Gherea la domenii specializate ale cunoașterii și practicii sociale, ci și *primitoarea unei creații sociologice originale*, care înfruntă timpul și așteaptă încă valorificarea. Creația lui sociologică poate fi stabilizată pe două paliere : al contribuției la sociologia universală și al contribuției la sociologia românească.

Reflectat din unghiul istoriei universale a sociologiei, Dobrogeanu-Gherea este un exemplu ilustrativ de negare a aceluși hiatus curios stabilit de Max Weber între omul politic și teoreticianul sociolog, clivaj pe care sociologii nemarxiști mai noi (Talcott Parsons, Raymond Aron, Daniel Bell) din motive ideologice și de clasă transparente, îl împing astăzi la limita antinomiei. Comemorarea a cincizeci de ani de la moar-

tea lui Gherea reinnoadă, prin argumentul elocvent al vieții și activității lui de sociolog, reflexia asupra futilității acestei separări. Cele două dimensiuni se dublează și se întrepătrund în personalitatea de sociolog reflex-activă a lui Gherea, înscriindu-l pe planul gândirii sociale universale în orbita gânditorilor-transformatori sociali, a căror genealogie este dominată de modelul strălucit al lui Karl Marx. Morala desprinsă din cercetarea critică a momentului Gherea în cultura românească certifică veridicitatea ideii devenită un crez al sociologilor români din mai toate generațiile, că mintea și inima sociologului trebuie să gândească și să bată în ritmul epocii lui, că sociologul trebuie să racordeze, pe baza unei adinci cunoașteri a faptelor vieții sociale, principiile teoriei la imperati-vele concrete ale devenirii sociale. Și în măsura în care acest crez, mai puternic la noi decît în sociologiile altor țări, a răzbătut în patrimoniul universal al sociologiei, Gherea însuși își găsește un loc acolo.

Reflectat din perspectiva istoriei naționale a sociologiei, cel de al doilea palier al contribuției lui, Gherea este *fondatorul sociologiei marxiste în România*. Meditația asupra operei lui Gherea își asociază ca fundal mai larg meditația asupra unei epoci. Și epoca în care a trăit și activat el — sfîrșitul secolului al nouăsprezecelea și începutul secolului al douăzecelea — este epoca afirmării clasei muncitoare pe arena istoriei românești, a maturizării ei politice în înfruntările de clasă, a maturizării ei ideologice prin însușirea marxismului și interpretarea în lumina lui a realităților sociale românești. Atașat idealurilor clasei muncitoare, ca militant socialist și ca sociolog, Gherea a răspuns nevoilor de clarificare ideologică și de cunoaștere socială ale mișcării muncitorești prin două înfăptuiri: activitatea de răspîndire a marxismului în România și activitatea de analiză a situației sociale a țării, a contradicțiilor, a raporturilor de clasă, a perspectivelor de dezvoltare, călăuzit de învățătura marxistă. Ca un amănunt interesant, această epocă a însemnat și o epocă de afirmare a sociologiei ca disciplină academică în multe țări ale lumii, și deși Gherea n-a predat cursuri de sociologie, a trezit în viața intelectuală a țării interesul pentru noua disciplină.

Pentru a aduce în conștiința muncitorului, a publicului românesc, imaginea curată a concepției sociologice marxiste, Gherea s-a străduit să o delimiteze, cu un neîntrecut har al polemicii, de concepțiile neștiințifice, idealiste, mistice, predominante în sociologia nemarxistă, și de denaturările și preconcepțiile publiciștilor români din acea vreme. Experiența lui Gherea validează o dată în plus concluzia desprinsă din istoria mișcării revoluționare în România, că ideile marxiste au putut triumfa numai printr-o luptă acerbă cu ideile nemarxiste sau antimarxiste ale vremii. În studiul „Concepția materialistă a istoriei“, Gherea trece prin focul criticii o întregă serie de sociologi care au căutat în intelect, în pasiunile omenești, în mediul extern, factorul primordial al istoriei umane. Unii au văzut în factorul politic, în instituțiile politice, elementul hotărîtor al istoriei. Pentru Comte, Mill sau Buckle, esențială este dezvoltarea intelectului, a spiritului, a cunoștințelor. Buckle, pe lângă factorul intelectual, impune și un alt factor, mediul climatic, poziția geografică.

După Spencer, factorul hotărîtor nu este intelectul, ci pornirile, sentimentele, pasiunile; după Fustel de Coulanges credințele religioase sînt cele care au preformat viața Romei antice și a societății omenestii. După Taine, mediul, rasa, caracterul fiziologic și psihologic al oamenilor dintr-o anumită societate hotărîște forma instituțiilor, credințelor, moralei, dreptului, literaturii. Iar Gumplovicz a văzut în istorie ca factor determinant lupta între grupele etnice, de rasă. Spre deosebire de toate aceste concepții sociologice, „după concepția materialistă, factorul hotărîtor în mersul omenirii n-a fost nici intelectul, nici pornirile și pasiunile omenestii, ci bazele materiale ale societății, modul de producere și împărțire a produselor trebuincioase traiului“¹⁾. Teoria lui Marx a dat omenirii explicația științifică a mersului istoriei, stabilind totodată locul particular în ansamblul structurat al vieții sociale, al acelor factori mărginiți, indeobște spirituali, pe care diferiții sociologi îi erijau în cheie explicativă a istoriei. Ea a lămurit și procesul inevitabil al trecerii societății burgheze într-o altă formă socială, superioară, societatea socialistă. Esența concepției marxiste și a ideilor marxiste despre socialism n-a fost înțeleasă sau a fost denaturată de unii ideologi burghezi liberali, conservatori, poporaniști, cu care Gherea a purtat polemici aprinse. În studiul „Karl Marx și economiștii noștri“ (1884), Gherea răspunde atacurilor profesorului Missir împotriva socialismului și prezintă limpede, documentat, ideile fundamentale din *Capitalul* lui Marx, teoria valorii, mecanismul producției capitaliste, necesitatea emergenței socialismului. Conturarea profilului societății socialiste o continuă în studiul „Ce vor socialiștii români“ (1885), devenit manifest programatic al creării primului partid politic al clasei muncitoare. În acest studiu Gherea analizează orînduirile bazate pe exploatare care s-au succedat în istorie, și anume, „era robiei“, „era servajului“, „faza salariatului“ — denumirile diferă de cele date de Marx, deși conținutul epocilor este redat fidel marxismului — și arată că „societatea viitoare“, socialismul, este cerută obiectiv de contradicțiile insolubile ale orînduirii capitaliste. Societatea capitalistă nu numai că dezvoltă înăuntrul ei o mulțime de „contraziceri“ și anomalii, care o zguduie din ce în ce mai mult, o „dizolvă“ din ce în ce mai mult, ci generează totodată și clasa care va înlocui burghezia și aceasta este proletariatul care „are chemarea istorică de a realiza forma viitoare socială, apropierea colectivă“²⁾. Ideea fundamentală pe care o argumentează și o impune sociologul marxist este că lupta proletariatului pentru emancipare este totodată lupta pentru viitorul omenirii. Dar și în aceste studii de exegeză și răspîndire a marxismului, și în *Neoibăgia* (1910), lucrarea lui capitală, lipsește ideea rolului hegemon al proletariatului. El prezintă principiile generale marxiste asupra rolului de avangardă al proletariatului. asupra menirii lui istorice, dar nu stabilește, în complexul forțelor

¹⁾ Constantin Dobrogeanu-Gherea, „Concepția materialistă a istoriei“, Editura Librăriei „Casa Poporului“, București, 1920, pg. 7.

²⁾ Constantin Dobrogeanu-Gherea, „Ce vor socialiștii“, Editura Partidului Social-Democrat, ediția a III-a, 1944, pg. 55.

motrice revoluționare din România acelei perioade, rolul hegemon al clasei muncitoare.

Gherea a urmărit cu atenție curente de idei care începeau să se închege în sociologia occidentală, și printre ele a putut să sesizeze influența ascendentă a spencerianismului. În 1886, Gherea publică în „Revista socială” studiul „Robia și socialismul”, îndreptat împotriva lui Herbert Spencer care tipărise în 1884 în „Contemporary Review” un articol intitulat „The Coming Slavery” („Sclavia viitoare”), înțelegând prin aceasta o viitoare organizare a societății pe baze raționale, colectiviste, prin eliminarea întreprinderii individuale. Spencer acredita o falsă imagine a socialismului, care eliminând individualismul, *laissez faire-ul*, ar stinjeni „dezvoltarea liberă” a individului. Studiul lui Gherea, pe lângă latura polemică, care atinge și alte cărți ale lui Spencer, *L'individu contre l'Etat, L'introduction à la science sociale* și în genere spencerianismul ca doctrină, este în același timp o prezentare entuziastă a ideii de libertate în socialism și un elogiu al ei. Contrar aserțiunilor spenceriene, Gherea, în urma unei analize pătrunzătoare a sistemului capitalist, conchide că „robie, robie și iar robie, iată la ce încheiere am ajuns analizând societatea burgheză; în cea socialistă însă găsim numai libertate”¹⁾; viitoarea societate trebuie să poarte numele de „Coming Liberty” („Libertatea viitoare”).

Neoiobăgia, lucrare apărută în 1910, a marcat un eveniment de seamă în dezvoltarea gândirii sociale în România, eveniment a cărui importanță n-a fost întodeauna estimată la dimensiunea cuvenită. Studiile anterioare ale lui Gherea reprezentau drumul pătrunderii lui în miezul gândirii marxiste, efortul de a cunoaște și a face cunoscute ideile fundamentale ale unei concepții a cărei superioritate se evidenția din ce în ce mai mult în înfruntarea cu concepțiile idealiste. Pentru personalitatea de sociolog a lui Gherea, în timp ce deceniile de la sfârșitul secolului al nouăsprezecelea au însemnat perioada însușirii temeinice, adâncite a marxismului, „*Neoiobăgia*” marchează momentul *gândirii marxiste creatoare*, încercarea de aplicare a principiilor sociologiei științifice la realitățile sociale concrete ale țării. Și de data aceasta experiența lui Gherea reiterează un argument: triumful învățaturii marxiste se poate realiza numai aplicând-o creator la condițiile particulare ale unei țări, numai descifrând cu acuratețe sensurile unei realități concrete în lumina principiilor marxiste generale. Numai astfel poate fi elaborată strategia și tactica clasei muncitoare, și tocmai această necesitate de cunoaștere și acțiune revoluționară a resimțit-o Gherea și a încercat să-i răspundă prin lucrarea lui. Viziunea dialectică prin care generalul se particularizează, se încarcă de specificitatea socialului, a unei vieți sociale cu o originalitate frapantă, chiar dacă dureroasă prin detaliile ei, domină monumentala lui lucrare. Asociată acestei viziuni este convingerea fierbinte a lui Gherea, izvorită dintr-o perspectivă deschisă și dinamică asupra dezvoltării societății

¹⁾ Constantin Dobrogeanu-Gherea, „Robia și socialismul”, Editura Partidului Social-Democrat, 1945, pg. 76,

contemporane în general și a țării noastre în particular, că în România socialismul va învinge, credință certificată din plin de evoluția și transformările ulterioare ale țării.

Neasemănător ideologilor burghezi ai epocii, care tulburați de zguduirea răscoalei țărănești din 1907, născociau soluții utopice, consumau inutil energii într-o sofistică a cauzelor, emiteau naiv sau tendențios paliative pentru ameliorarea situației maselor țărănești și muncitoare, Gherea refuză actul gratuit al plutirii într-o imaginație sociologică, sterilă și se adresează curajos realității sociale însăși. Îi pune întrebări ținând temeliile ei, neanxios asupra tragismului răspunsurilor, secționează și dezvăluie etajerea structurii și suprastrucurii societății românești, împrăstie vâlurile și parfumurile idilice cu care o gândire poporanistă exagerată, edulcorat-pastorală, la numai trei ani după răscoală, încerca să îmbălsămeze o realitate mult prea crâncenă pentru a fi uitată. Pentru climatul ideologic al vremii, tragicul 1907 a însemnat o trezire bruscă și în același timp o reactivare a tentativelor explicative ale situației existente. Gherea delimitează cu finețe curente de idei ale epocii, dezvăluind pe fundalul fiecăruia apartenența de clasă și limitele în explicarea vieții sociale. De aceea, *Neoiobăgia* nu este numai o operă de analiză profundă a societății românești de la început de veac, ci și o cronică pe atunci contemporană a ideilor, a curentelor ce se întretăiau în atmosfera epocii. Autorul sesizează pătrunzător atrofierea idealurilor și trecerea oamenilor entuziaști ai revoluției de la 1848, persistența îndirjită a conservatorismului vetust, desuet, dornic de renovare și deghizare în haine constituționale, ascensiunea poporanismului oscilând în variate forme, de la poporanismul conservator la poporanismul democrat-înaintat, nașterea curentului socialist și perspectivele înnoitoare pe care acesta le deschidea asupra evoluției societății.

Neoiobăgia este desenul fidel al unei epoci, fața neînfrumusețată a societății românești de la începutul secolului al douăzecelea, când capitalismul se afla în prima fază de dezvoltare. Relațiile capitaliste se împleteau însă cu rămășițe feudale, pe care Gherea, îngroșând oarecum contururile, le face să iasă mai proeminent în evidență. Denumirea ne „neoiobăgie” pe care o dă el regimului social existent semnifică o alcătuire hibridă, o „monstruoșitate socială” pe baza căreia „trăim de o jumătate de veac”, în care se alătură discordant, antagonic, două stări sociale: instituții politico-sociale burgheze și relații de producție semif feudale, alcătuire în care își au originea toate anomaliile dureroase și acute ale țării. Deși explicația pe care o dă el formării capitalismului în România, prin intrarea ei în orbita țărilor capitaliste înaintate și implantarea instituțiilor de tip capitalist, este ambiguă și aflată în distonanță față de capitoul de introducere, intitulat „Din evoluția societăților moderne”, în care într-o viziune marxistă larg-cuprinzătoare asupra mersului societății omenești, arată clar complexul de factori care au dus la nașterea capitalismului ca orinduire socială, *portretul social al stării de lucruri a țării poartă semnul autenticității*. În *Asupra socialismului în țările înapoiate*, studiu apărut un an mai târziu, este prezentă acea precizare necesară care lipsea în lucra-

rea premergătoare, că „pe baza acestei forme de producere și prin raporturile intime cu țările occidentale, noi am devenit de acum o țară cu tip de dezvoltare capitalist, o societate capitalistă, înapoiată încă, cu resturi medievale, dar totuși o țară cu un tip de dezvoltare capitalist“¹⁾.

Din ansamblul de relații sociale care alcătuiau structura socială a României, Gherea se oprește îndeobște asupra *relațiilor și vieții agrare*, cea mai frământată și contorsionată latură a realității sociale a epocii. Această opțiune pentru studiul preponderent al unui anumit tip de relații — explicabilă prin confruntarea cu actualitatea vieții sociale a cărei cea mai presantă fațetă era „chestiunea agrară“ — îngustează și simplifică optica sociologului, nu numai ca punere a problemei ci și ca rezolvare. Limitarea sferei de cuprindere este compensată însă printr-o adîncire a analizei structurii agrare a României, unde Gherea intuiuse îndreptățit rădăcina multor rele care cangrenau viața socială. Sorgintea formei „neobiobage“ a societății s-a produs în urma unei evoluții sinuoase a raporturilor sociale, începînd de la revoluția de la 1848, mai pronunțat de la reforma agrară din 1864, amplificîndu-și din ce în ce meandrele pînă la cumpăna anului veac, subit zguduită de încrîncenarea aceluia 1907, „din primăvară pînă în toamnă“.

Împroprietărirea de la 1864, care „purta în sînul său anul teribil 1907“, cum spune Gherea, n-a rezolvat ci a perpetuat problema agrară. S-a dat pămînt puțin țăranilor, sterp, degradat, uneori foarte depărtat de așezări, fără drumuri de acces, ceea ce împiedica deplasarea și cultivarea la timp. Nu li s-au dat și mijloace de muncă, iar foștii clăcași nu aveau posibilitatea să și le cumpere. Tendința ascunsă a acestei împroprietăriri trunchiate a ieșit curînd la iveală — să-l determine pe țăranul împroprietărit, chiar în noua situație, să ajungă să fie dependent de moșier. Marii proprietari erau interesați să-și recapete brațele de muncă ale foștilor iobagi, fără de care moșiile lor deveneau nonvalori. Aliatul moșierimii în această încercare de neobiobagizare era statul, despre care Gherea, cu un ascuțit simț critic, arată că era el însuși mare proprietar și deci avea interese absolut identice cu cele ale marii proprietăți. Neputînd să cultive pămîntul primit, țăranii au fost nevoiți să recurgă din nou la împrumuturi bănești și de pămînt de la proprietari și arendași. Formele iobăgiste ale dijmei, rușfeturilor și servituților de tot felul au fost reinviate. O premisă a legării țăranului de pămînt a fost pusă chiar de reforma agrară din 1864, care decreta inalienabilitatea pămîntului, interdicția înstrăinării lui chiar dacă că imposibil de cultivat. O serie de legi ulterioare au consfințit această abuzivă legare, împiedicînd pe țăran să caute de lucru în altă parte în afară de moșia boierului, obligîndu-l să lucreze împreună cu toată familia lui, silindu-l să iasă la muncă sub biicul logofătului și dorobanților. Era suficient contractul agricol, „acest talmud al exploatații neobiobage“, cum spune cu amară ironie Gherea, legămînt încurcat și de neînțeles, confirmare a vechilor servituți într-o formă contractuală, pe care

¹⁾ Constantin Dobrogeanu-Gherea, **Socialismul în țările înapoiate**, Editura Partidului Social-Democrat, Ediția 1945, pg. 13.

țăranul analfabet punea crucea fără să știe ce conține, pentru ca iobăgia de formă veche să îmbrace o formă nouă. Regimul acesta dublu, „capitalisto-iobăgist“, eden pentru cei bogați, infern pentru cei săraci, are din iobăgie „dulcele avantaj“ al muncii silite, fără dezavantajul vreunei obligații a proprietarului față de țăran, și din regimul capitalist absoluta libertate de exploatare a muncii, „fără să îndure dezavantajul unei muncii libere“. În schimbă, țăranimea are din iobăgie dezavantajul muncii silite, fără să aibă avantajele obligațiilor boierești față de ea, iar din regimul capitalist are dezavantajul unei libertăți nețărnumite de exploatare, fără să aibă avantajul unei libertăți a muncii. Cu alte cuvinte, în acest regim dublu, „capitalisto-iobogist“, clasa dominantă a reușit să obțină toate avantajele ambelor regimuri pentru ea și toate dezavantajele ambelor regimuri pentru țărani. „Prin acest sistem clasa noastră dominantă a reușit să realizeze ceva unic pentru ea, un regim de roze fără spini, iară spinii, numai spinii, au rămas țăranilor : împlețiți în cununi dese, de o jumătate de veac ei singurează pe fruntea țăranimii române“¹⁾.

O serie de antagonisme, de conflicte acute, de anomalii sfîșiau din adîncuri structura agrară a României. Gherea enumeră antagonismul dintre capital și muncă, ce există și la sate, întrucît în anumite perioade țăranul lucrează ca salariat, își vinde forța de muncă ; antagonisme ce decurg din semi-iobăgie, din legarea țăranului de pămînt și exploatarea nemiloasă de către proprietari și arendași ; sînt și conflicte care provin din rămășițe de relații cu caracter de-a dreptul iobăgist, cum este legea care prevede ca țăranul care fuge de pe moșie să fie adus legat la stăpîn și pedepsit aspru — un tratament inuman ce amintește de timpul sclavajului negrilor în America ; la acestea se adaugă antagonismele specifice, izvorînd din caracterul dublu al regimului neo-iobag, capitalist-iobăgist. Risipa exorbitantă a claselor avute, abuzurile birocrăției parazitare, corupte și venale, indiferența camuflată prin discursuri demagogice a cercurilor politice față de situația țăranimii, aspresc și încilcesc conflictele și anomaliiile. Reflectate în sufletul țăranului, însoțite de umilinți, de înjosiri, aceste antagonisme zămisleau lent dar adînc sentimentul de ură și revoltă împotriva împilatorilor. Departe de a se minuna de cauzele răscoalei din 1907 și de violența izbucnirii, Gherea se întreabă cum de nu a izbucnit mai devreme. Ea nu a fost decît efectul izbitor al acestei îngrămădiri de contradicții, de tensiuni mocnite, de conflicte care au măcinat temeliiile vieții sociale ale țării, îndeosebi ale vieții agrare. Și în aceste condiții de un dramatism nemaiîntîlnit, în această încleștare de forțe sociale opuse, par cu atît mai rizibile paliativele propuse de diferiți ideologi ai vremii — casa rurală, bănci populare, obști sătești — care ignorau cu o candoare premeditată și de neiertat hamletiana concluzie că „este ceva putred în Danemarca“, reliefată dur de răscoale și impusă de Gherea ca un verdict necruțător.

¹⁾ Constantin Dobrogeanu-Gherea, **Neo-iobăgia**, Studiu economico-sociologic al problemei noastre agrare, București, Editura „Viața Românească“, 1910, pg. 102—103.

Soluția propusă de Gherea, făcută să străbată cu intensitate din fiecare pagină a lucrării, este „desființarea totală, completă, neîntârziată, a acestui regim nefast, regimul neoiobag“⁴⁾. Din soluția preconizată, se observă și limitele gândirii sociologice a lui Gherea. În aprecierea stadiului dezvoltării societății omenești, făcută în urma amplei analize desfășurate în *Neoiobagia*, el pune problema sub forma disjuncției — ori revoluție burgheză, ori revoluție socialistă, afirmând că România se află în fața unei revoluții burgheze, care va desființa regimul neoiobag. În felul acesta, el a simplificat problematica și perspectiva dezvoltării sociale, pentru că România se afla în stadiul desăvârșirii revoluției burghezo-democratice. Analizând incomplet structura socială a țării, prin accentuarea asupra laturii agrare, Gherea nu a putut oferi o viziune completă asupra forțelor motrice ale revoluției din România de la sfârșitul secolului al nouăsprezecelea și începutul secolului al douăzecelea. Nu a elaborat problema alianței dintre proletariat și țărănimea muncitoare în perioada revoluției burghezo-democratice, și deși a enunțat principiile marxiste generale asupra rolului istoric al proletariatului, nu a reliefat rolul său de hegemon. Cu toate că a întrevăzut cu clarviziune necesitatea și posibilitatea victoriei socialismului în România, idee pentru care a militat întreaga lui viață, prin susținerea tezei că țările mai puțin dezvoltate economic trebuie să aștepte ca țările mai dezvoltate să treacă la socialism, a ajuns să subaprecieze unele forțe interne ale dezvoltării și revoluției în țara noastră.

La capătul incursiunii analitice pe harta socială a României vremii sale, Dobrogeanu-Gherea a tras o concluzie deosebit de importantă pentru evoluția ulterioară a societății românești: *necesitatea de a dezvolta industria, de a deveni o țară industrială*, pentru a depăși înapoierea și a învinge tot cortegiul de privațiuni legat de formula de tristă rezonanță „țară eminentemente agricolă“. Problema industrializării, spunea Gherea, reprezintă pentru țara noastră „o întrebare vitală de a fi sau a nu fi“. Nu o societate poporanistă, rustico-idilică, cu iz patriarhal, cu care se iluzionau poporanistii, reprezintă idealul țării, ci o societate cu o industrie dezvoltată, care să-și utilizeze rațional resursele, care să conducă spre o organizare socială mai înaltă în viitor, societatea socialistă. *Neoiobogia* se încheie cu o viziune epopeică emoționantă deschisă asupra orizontului apropiat al unei țări atât de zbuciumată în istoria ei: „Acolo unde fierbe viața și lupta, acolo unde strigătul strident al sirenei cheamă mulțimea muncitoare la muncă, acolo unde masele muncitoare în mine răscolesc măruntaiele pământului, unde ciocane uriașe spulberă blocuri de oțel, unde pădurea de coșuri înălțată spre cer anunță izbînda și victoria muncii omenești asupra naturii, unde vapoare uriașe spintecă oceanele, acolo unde în orașe gigantice se zbat și se izbesc pasiunile, se lovesc și se ciocnesc ideile, se plămădește cultura formidabilă de azi și cea imensă de mâine, acolo unde fierbe și spumegă lupta uriașă dintre muncă și capital, din care trebuie să nască o lume nouă ...acolo și numai acolo poate fi idealul nostru și al țării.

⁴⁾ Ibidem, pg. 375.

Toată frământarea și lupta și zbuциumul uriaș și neîncetat de acolo nu sînt durerile care vestesc apropierea morții, ci sînt frământările uriașe și durerile nașterii...

Acolo naște viitorul⁴⁾.

Se cuvine să semnalăm, ca tonus dominant al operei lui Gherea, lesne de receptat îndeosebi în analiza consacrată vieții sociale a țării noastre, vibrația umanistă, pledoaria înflăcărată pentru om, pentru afirmarea personalității umane, pentru demnitatea umană, pe care o transmite rațiunii și afectului cititorului — coparticipant retrospectiv la evenimentele și stările sociale zugrăvite. Prin definiție sociologului îi este sau ar trebui să-i fie proprie credința umanistă și umanizatoare în puterea de înălțare spre mai bine, mai frumos, mai înalt a omului. La Gherea această credință este cu atît mai puternică cu cît o face să triumfe dintr-o înfruntare cu forțe sociale potrivnice, malvolente eliberării omului, ostile luării în mîini de către omul însuși a propriului său destin. Sociologul marxist prezintă în personalitatea lui Gherea și-l aliază într-o unitate indestructibilă pe umanistul marxist, care a văzut în eliberarea societății de exploatare, prin trecerea la socialism, condiția eliberării omului ca om adevărat și a afirmării plenare a personalității lui. În profilul spiritual al poporului român, cu toată înrobirea și exploatarea îndurată, cu toate vitregiile abătute asupra-i într-o istorie frământată dar eroică, Gherea a dezvoltat virtuți și resurse psihice, morale, intelectuale și afective de o neasemuită frumusețe, a căror corolă se va desface încrezător și deplin în viitoarea societate socialistă, prielnică înfloririi și renașterii spiritual-umane.

De la Constantin Dobrogeanu-Gherca, fondator al sociologiei marxiste în țara noastră, vine către noi tradiția din ce în ce mai îmbogățită în deceniile ulterioare, a școlii marxiste de sociologie, în care au desfășurat o activitate bogată Ștefan Stîncă, Raicu Ionescu-Rion, Ecaterina Arbore, Șerban Voinea, Lucrețiu Pătrașcanu, Lotar Rădăceanu, Ștefan Voicu. Școala contemporană din sociologia românească, ce reunește reprezentanți ai citorva generații de sociologi, mai vîrstnici și mai tineri, a preluat și dezvoltat, potrivit cerințelor edificării socialismului în patria noastră și perspectivelor dezvoltării sociologiei românești, tradiția înaintată a școlii marxiste inaugurată de Gherea. Asupra activității lui Constantin Dobrogeanu-Gherca pe plan sociologic și social-politic, s-au întreprins studii în România de către Ștefan Voicu, Damian Hurezeanu, Z. Ornea. În studiul consacrat operei sociologice a lui Dobrogeanu-Gherca, Ștefan Voicu sublinia contribuția lui la afirmarea necesității și posibilității socialismului în țara noastră, vasta lui muncă teoretică de cercetare și examinare a realității social-economice din țara noastră, în lumina materialismului istoric. „Gherca are marele merit de a fi fost primul care a întreprins o asemenea analiză, înfruntînd imense dificultăți rezultate din însăși împrejurarea că era primul care avea să aplice, într-o lucrare teoretică de mari proporții, legile generale ale marxismului la condițiile concrete ale societății româ-

⁴⁾ Ibidem, pg. 498.

nești" ¹⁾. Damian Hurezeanu pune în lumină ecoul internațional și contribuția la gândirea universală a operei lui Gherea : „Activitatea teoretică a lui Dobrogeanu-Gherea s-a afirmat și în circuitul mai larg al gândirii socialiste europene ;... opera lui Gherea a fost receptată în cercurile care au cunoscut-o, la dimensiunile realizărilor reprezentative de acest fel pe plan european" ²⁾.

Conștientizând, în urma unei aprecieri științifice, limitele lui Gherea, limite istorice și personale, trebuie să subliniem încă o dată marele său merit de a fi primul sociolog marxist român, care a desfășurat o activitate neobosită de răspândire a marxismului și de aplicare creatoare a lui în România, pe baza unei analize aprofundate, temeinice, a vieții sociale a țării ³⁾.

A B S T R A C T

This study presents the personality of Constantin Dobrogeanu-Gherea (1855—1920), the founder of Marxist sociology in Rumania. The author presents the contributions of Constantin Dobrogeanu-Gherea to the universal sociology and to Rumanian sociology. In Rumanian sociology, Gherea has a double contribution : the activity of spreading of Marxism and the activity of its creative application to the social realities of the country on the basis of a profound knowledge of Rumanian social life. The author refers to a series of Gherea's studies as „The Materialist Conception of History“, „Karl Marx and Our Economists“, in which he exposes the Marxist conception ; also she presents his monumental work „Neoibăgia“ (1910), which analyses in the light of Marxist conception the social life of Rumania, especially its agrarian structure, at the beginning of the twentieth century. Showing the limits of Gherea's activity as sociologist, this study emphasizes his great merit to be the founder of Marxist sociology in Rumania.

¹⁾ Ștefan Voicu, „Introducere la valorificarea operei sociologice a lui Dobrogeanu-Gherea“, **Lupta de clasă** nr. 3, 1968, p. 68.

²⁾ Damian Hurezeanu, Studiu introductiv la volumul C. Dobrogeanu-Gherea, **Scrieri social-politice**, Editura Politică, București, 1968, p. 6.

³⁾ Autoarea dorește să exprime mulțumiri tov. prof. Miron Constantinescu pentru îndrumările științifice acordate în elaborarea studiului.

CÎTEVA IMPLICAȚII METODOLOGICE ACTUALE ALE CONCEPȚIEI LUI MAX WEBER ASUPRA «TIPULUI IDEAL»

NICOLAE GHEORGHE, student

I. — TIPUL IDEAL (GENERALITĂȚI)

Discutarea problemei expusă prin titlu, implică prezentarea unui succint rezumat al ideilor sociologului german despre „tipul ideal”¹⁾. Conceptele cu care operează științele culturii sînt, la Max Weber, construcții teoretice realizate prin „transformarea reflexivă” a datelor empirice. Inițial, operăm o „abstractizare prin izolare”: din multitudinea componentelor unui fenomen selectăm — pe baza unuia sau mai multor puncte de vedere unilateral accentuate prin gîndire — elementele ce par „semnificative” pentru înțelegerea lui. Ele sînt accentuate, amplificate conform scopurilor cercetării noastre, estompînd, astfel, influența celorlalți factori socotiți ca neimportanți²⁾. În continuare, elementele selectate sînt reunite în „imagini mentale” unitare prin construirea unor relații ce pot lipsi în contactul direct dar care apar ca „obiectiv posibil imaginei noastre”. Datelor empirice — dispersate, izolate, difuze — le substituim astfel un „tablou omogen de gîndire”³⁾, un „cosmos necontradictoriu de relații gîndite”⁴⁾. Acestea arată nu ce este fenomenul ci ce ar putea să fie dacă ar fi alcătuit exclusiv din componentele lui caracteristice și s-ar desfășura într-un cadru strict rațional. Obiectul este „modelat” conceptual în condiții de tipicitate și idealitate logică. Construcția astfel obținută este numită de Weber — tip ideal (Idealtypus).

Putem preciza acum că tipul ideal nu este un fel anumit de concept, ci denumirea dată procedurii de construcție conceptuală prin tipizare ideală, denumire ce a stîrnit suficiente suspiciuni față de legitimitatea științifică a acestui procedeu, dar despre care Weber afirma că este oricînd dispus s-o schimbe pentru o alta mai bună⁵⁾. Tipul ideal este, astfel, deopotrivă *denumire generică* a conceptelor utilizate în științele „culturii” (științele sociale) și *definire genetică* a conținutului lor. El

¹⁾ Trimiterile din text sînt făcute la ediția franceză a lucrărilor metodologice ale lui Max Weber „Essais sur la theorie de la science”, Paris, Plon, 1965.

²⁾ În construirea tipurilor ideale ale economiei, de pildă presupunem că acționează doar „interesele pur economice excluzîndu-se influența factorilor politici sau a altor factori extra-economici” Max Weber Op. cit. pag. 471.

³⁾ M. Weber. Op. cit. pag. 181.

⁴⁾ Idem pag. 180.

⁵⁾ Ibidem pag. 469.

este o „matrice concepută“ sau, parafrazănd definiția dată de Bergson inteligenței, un „instrument de a face instrumente“.

Obținut prin idealizare logică, tipul ideal este „utopie“⁶⁾ căci nu putem găsi corespondent empiric purității lui noetice, și concept — limită“⁷⁾ întrucît situația „ideală“ descrisă de el reprezintă limita rațională a fenomenelor, pe care acestea niciodată nu o pot atinge. „Tipizarea“ înseamnă în acest caz potențarea, maximizarea a ceace are fenomenul caracteristic, unic, original: tipul ideal constituie obiectul ca „individ istoric“, delimitîndu-l de contextul căruia îi aparține. Această delimitare se face genetic, urmărind fenomenul în devenirea lui și cercetînd apariția și influența fiecărui element semnificativ, înlăntuirile și regularitățile în care se încadrează. Prin acest aspect tipul ideal realizează explicarea, mai precis imputarea (atribuirea) cauzală a fenomenului, facilitînd astfel comprehensiunea semnificației lui.

Pe scurt, tipul ideal este, la Weber, o construcție teoretică *deliberat* artificială, subordonată scopurilor cunoașterii, în soluționarea cărora servește drept mijloc conceptual. În cercetare, el este un „auxiliar pur logic“¹⁾ ce fundamentează o serie de operații aplicate materialului empiric (imputare cauzală, măsurare, predicție etc.).

II. — FUNCȚIA DE MĂSURARE A TIPULUI IDEAL.

„Operaționalitatea tipului ideal este evidentă în deosebi, în funcția lui de „măsurare“ a fenomenelor empirice. Caracterul de concept-limită conferă tipului ideal rolul de „etalon“ al realității concrete pentru înțelegerea căreia a fost construit. Comparînd relațiile *gîndite* cuprinse în acest etalon cu relațiile *empirice* identificate în realitate, constatăm „în ce măsură“ acestea din urmă se apropie de primele și de situația descrisă de ele. „Măsurarea“ nu înseamnă aici numărare (înregistrare cantitativă), ci, într-un sens mai larg, *caracterizare și clasificare* a fenomenelor empirice. Tipul ideal măsoară gradul de raționalitate a fenomenelor cercetate în vederea determinării stadiului lor evolutiv și a stabilirii anumitor tendințe și regularități în desfășurarea lor.

El constituie, astfel un instrument de cercetare cu ajutorul căruia ne putem reprezenta „în mod intuitiv și comprehensibil, natura particulară a fenomenului studiat“⁸⁾. În această funcție, de măsurare, tipul ideal se prezintă sub cîteva aspecte dintre care amintim pe cele de 1) sistem de ipoteze, 2) instrument de predicție, 3) colecție de indicatori.

1. — *Tipul ideal ca „sistem de ipoteze“*. Aparent, tipul ideal nu poate servi drept ipoteză. El nu este nici inferare de la cunoscut la necunoscut, nici ratașare, prin deducție, a unui caz individual la o teorie generală. În plus, întrucît este „utopie“ el nu poate fi supus verificării experimentale. De aici, considerarea frecventă drept „ficțiune pură“

⁶⁾ Ibidem pag. 181.

⁷⁾ Ibidem pag. 185.

⁸⁾ Ibid pag. 192.

lipsită de aplicabilitate practică. Socotim, însă, că tocmai acest caracter asigură tipului ideal rolul de „ipoteză tipologică“.

Am văzut că prin construirea tipului ideal, amplificăm în funcție de scopurile cercetării, anumiți factori componenți ai realității socotind influența celorlalți ca ne semnificativă din punct de vedere rațional și deci neglijabilă.

Relațiile pe care imaginația noastră le construiește între aceste elemente sînt *presupuneri* privind desfășurarea strict rațională a situației cercetate. Cînd comparăm acest „tablou ideal“ cu fenomenele reale, acestea vor apare ca devieri, abateri de la modelul lor logic. Practic, fenomenele empirice vor infirma totdeauna tipul lor ideal deoarece, în condiționarea și desfășurarea lor concretă, intervin și alți factori decît cei importanți din punct de vedere rațional, factori ce țin de configurația originală a fenomenului și de contextul real din care face parte. Tipul ideal are așadar o „utilitate negativă“ (Becker): indicînd componentele ce disconfirmă ipoteza, orientează cercetarea spre studiul naturii particulare, specifice a fenomenului. El dobîndește astfel o pronunțată valoare *euristică* și *metodologică*, de descoperire și cercetare a condiționării cauzale concrete a fenomenelor sociale.

Iată, deci, în ce constă *ipoteza tipologică*: ea este o relație presupusă, gîndită, între două fenomene, ce urmează să fie comparate cu realitatea. Verificarea se bazează pe criteriul empiric al erorii: utilitatea ei pentru cercetare constă nu în confirmarea, ci în infirmarea de către datele empirice.

Fecunditatea științifică a tipului ideal rezidă în aceea că, fără a fi el însuși ipoteză, „încearcă să ghideze elaborarea ipotezelor“⁹⁾. Prin caracteristica lui de concept limită, tipul ideal reprezintă un fel de „experiment imaginar“, anterior celui real, al cărui principal rost este să sugereze unele ipoteze de lucru. Procedeu logic de obținerea acestora este *inducția extensivă*: pornind de la un număr limitat de elemente, extindem sfera lor de aplicare, prin cuprinderea unui număr cît mai mare de relaționări „obiectiv posibile“. Ipoteza tipologică se obține printr-un act sintetic: unim prin gîndire elementele dispartate, le conexam, le relaționăm, în vederea surprinderii unor aspecte inedite ale fenomenului studiat. Tipul ideal ghidează elaborarea ipotezelor prin construirea cadrului rațional în care are loc această relaționare.

Pe scurt, putem considera conținutul tipului ideal ca fiind alcătuit dintr-un grup de *elemente* componente și un grup de *ipoteze* care indică relațiile virtuale dintre acestea. Tipul ideal apare ca „sistem de ipoteze“ și, prin aceasta, se apropie de caracteristicile fundamentale ale „modelului“.

Ca sistem de ipoteze, tipul ideal dobîndește cîteva caracteristici, între care amintim: a) *Precizia*. Întrucît componentele tipului ideal sînt clar definite — prin amplificare, exagerare — relaționarea lor poate fi riguros controlată. Conexiunile pe care le construim între ele (ipote-

⁹⁾ Ibid pag. 180.

zele) vor fi așadar, precis determinate, fiecare explicînd un anumit aspect al fenomenului studiat.

b) *Varietatea*. Cu cît fenomenul studiat este mai complex, cu atît numărul tipurilor ideale, diferite între ele, construite pentru înțelegerea lui trebuie să fie mai mare. Urmează că și numărul ipotezelor de lucru se va mări. Cercetarea va fi ghidată de o multitudine de ipoteze variate, dar intercorelate logic, ce tind să epuizeze toate aspectele posibile ale realității investigate.

c) *Verificabilitatea*. Toate ipotezele sînt verificabile întrucît, practic, toate pot fi infirmate empiric. Ca sistem de ipoteze, tipul ideal oferă posibilitatea confruntării nemijlocite a realității concrete cu construcțiile teoretice prin care încercăm s-o explicăm. Putem astfel să determinăm adecvarea acestora la scopurile cercetării și să operăm modificările corespunzătoare.

2. — *Tipul ideal ca instrument de predicție*. Prin realizarea impușării cauzale a fenomenelor, tipul ideal sesizează uniformități și regularități specifice pe care le desprinde din contextul lor concret-istoric pentru a le generaliza, „tipiza“. El cuprinde afirmații de felul : în condițiile b_1, b_2, b_3 , lui y_1, y_2, y_3 , îi succede constant efectul X . Comparat cu fenomene similare din locuri și timpuri diferite, tipul ideal „măsoară“ conformarea acestora la regularitățile descrise, creînd premiza unei *anticipări* pe plan rațional, a desfășurării lor ulterioare. O aceeași realitate poate fi comparată cu mai multe ipuri ideale, fiecare din ele închinînd în sine o posibilitate obiectivă de constituire și manifestare a ei. Urmează că determinarea prin măsurare, a gradului de raționalitate a unui fenomen înseamnă stabilirea tipurilor ideale de care acesta este mai apropiat prin structura lui empirică și, de aici, sesizarea posibilității *reale*, cea mai probabil de urmat în manifestările lui. Putem astfel să *indicăm* căile posibile de evoluție a fenomenelor și să *prevedem* consecințele desfășurării lui pe fiecare din acestea. În acest nou aspect al funcției de măsurare, tipul ideal apare ca *instrument de predicție empirică*: date fiind condițiile b_1, b_2, b_3 lui y_1, y_2, y_3 , e *posibil* să-i urmeze efectele X_1, X_2, X_3 . Așa dar, valorii euristice a ipotezei tipologice i se adaugă valoarea *prospectivă* a idealizării logice.

Ca instrument de predicție, tipul ideal prezintă un aspect important, demn de reținut, credem, pentru metodologia unei sociologii „previziionale“: momentul previzional este *de la început* implicat în cercetare. Cercetătorul construiește o situație limită a realității studiate — și prin aceasta o posibilitate obiectivă a ei — suficient justificată imaginației lui, pe baza de *în urma* căreia constituie obiectul de studiu și formulează ipotezele de lucru. Previziunea apare aici strîns legată de observare și explicare, pe care, într-un fel le subordonează, direcționindu-le spre descoperirea relațiilor posibile ale fenomenului studiat. Cercetarea este condusă după un „model posibil al realității“ și dobîndește, prin aceasta, un pregnant caracter previzional.

Previziunea efectelor obiectiv posibile ale evoluției unui fenomen, sugerează moduri obiectiv posibile de acționare asupra desfășurării lui.

Relația de cauzalitate descrisă mai sus poate fi inversată și transformată în relația „tehnică”¹⁰⁾ de acționare, de la mijloc la scop: pentru a obține efectele X_1, X_2, X_3 , cele mai adecvate mijloace în condițiile b_1 , cu o utilitate „pozitivă”: sesizarea abaterilor, devierilor de la modelul logic se completează cu indicarea căilor posibile de *intervenție* asupra lor, în scopul orientării fenomenului în direcția urmărită de noi. Previziunea formulată prin tipul ideal este, astfel, o previziune *activă*.

III. TIPUL IDEAL — COLECȚIE DE INDICATORI.

Componentele „semnificative” reținute prin construirea tipului ideal pot fi considerate dimensiuni majore ale fenomenului cercetat¹¹⁾. Ele trebuie *regăsite* în realitatea empirică, prin identificarea elementelor și relațiilor concrete care le „aproximează”. Acestea constituie *indicatori* de studiu al fenomenului cercetat. Compararea și măsurarea pe care le efectuăm prin tipul ideal înseamnă și *observarea* comportamentului indicatorilor respectivi în funcție de dimensiunile reținute și diagnosticarea valorii lor. Obținem astfel o ordonare și clasificare a atributelor fenomenului în funcție de „măsura” în care aproximează dimensiunile cuprinse în tipul ideal.

Dimensiunile pot fi grupate diferit: pot fi construite mai multe tipuri ideale ale unui fenomen. Urmează că și indicatorii sînt corelați diferit, urmărindu-se de fiecare dată comportamentul lor empiric¹²⁾. Prin aplicarea unui grup de tipuri ideale în studierea unui fenomen realizăm: a) descrierea și măsurarea multidimensională a proprietăților lui; b) cercetarea dimensiunilor în toate intercondiționările lor posibile și, prin aceasta, intercorelarea diferiților indicatori și c) măsurarea spațiului de variație a fiecărui indicator.

Tipul ideal poate fi socotit, astfel, drept colecție sau matrice de indicatori, justificarea trecerii de la concept la indicatori rămînînd, în fiecare caz particular, o problemă deschisă¹³⁾. Cu ajutorul lui măsurăm o serie de indicatori și în același timp putem descoperi alții noi. Găsim, aici, un alt aspect al „utilității” negative a tipului ideal: infirmarea dimensiunilor propuse inițial, sugerează fie relaționarea diferită a dimensiunilor, fie introducerea altor dimensiuni și prin aceasta, a unor indicatori noi, adecvați fenomenului.

¹⁰⁾ Ibidem, pag. 473.

¹¹⁾ Aceste dimensiuni comportă atit un aspect cantitativ, intrucit pot fi precizate numeric, cit și **calitativ**, intrucit selectarea lor presupune o alegere din partea cercetătorului. Construirea mai multor tipuri ideale pentru același fenomen rezultă din „libertatea” cercetătorului de a alege, conform imaginației sale, un aspect sau altul al fenomenului.

¹²⁾ Covariația empirică a indicatorului poate fi apoi tradusă în „modele teoretice” ale fenomenului.

¹³⁾ O schemă succintă a operațiilor de trecere de la concept la indicatori expune P. Lazarsfeld în „Philosophy of Science and Social Research” in E. Nagel, P. Suppes, A. Tarski: „Logic, methodology and Philosophy of Science” Stanford University Press, 1962, pag. 467—468.

În cercetare, tipul ideal poate fi folosit ca instrument operațional, prin raportarea lui la „spațiul de atribute“ al fenomenelor investigate¹⁴). În acest caz, considerăm fiecare tip ideal ca fiind corespondentul conceptual al unei arii din spațiul de atribute. Întregului spațiu de atribute îi va corespunde deci, un sistem de tipuri ideale, logic corelate între ele cu ajutorul cărora pot fi efectuate operații concrete de ordonare, măsurare și clasificare a proprietăților unui fenomen. Unirea tipului ideal cu spațiul de atribute dă totodată posibilitatea clarificării conceptelor folosite în cercetare prin definirea notelor cuprinse în conținut — socotite drept categorii pe o dimensiune — și precizarea sferei lor de cuprindere empirică.

R E S U M É

Dans cet étude on esquisse quelques problèmes méthodologiques contemporaines dans la solution du procédé du type idéal, ainsi que le sociologue allemand Max Weber l'emploie, peut offrir des suggestions fécondes.

On y insiste sur la fonction de „mesurage“ du type idéal qui met en valeur trois aspects : la formulation des hypothèses de travail, la prédiction empirique et l'obtention des indicateurs de recherche.

¹⁴) Margaret Riley : „Sociological Research“, vol. I (A case approach), Harcourt, Brace co. World Inc., New-York and Burlingam, 1963, pag. 342—349.

REVIRIMENTUL TEORETIC ÎN SOCIOLOGIA AMERICANĂ

asist. univ. doctorand LUCIA DUMITRESCU-CODREANU

În sociologia americană, după cel de al II-lea război mondial s-a conturat un reviriment teoretic, o reinnoire a adevărului față de marea teorie. A vorbi despre un reviriment înseamnă a presupune două premise: existența unui filon de teorie care să fie negată și ea, în zilele noastre, de renașterea teoretică. Filonul teoretic nu a fost străin sociologiei americane, oricât de monopolizată de empirie s-a cristalizat imaginea ei globală, așa încât noua tendință nu înovează ci *renovează* o tradiție teoretică întreruptă. Această mutație esențială în climatul sociologic american avertizează că sociologia americană, la fel ca sociologia oricărei țări, nu poate fi privită static, sincron și însoțită pe vecie de o caracteristică unică, în acest caz empiria, ci trebuie privită *istoric*, din perspectiva evoluției ei istorice. Mai mult, în spiritul dialecticii, trebuie corelat sincronul, starea actuală a sociologiei americane cu diacronicul, cu istoria ei, cu mișcarea ei pe verticală, în timp și abia atunci elaborat un mănunchi de trăsături definitorii.

Revirimentul teoretic în sociologia americană interesează nu numai *in sine*, ca fenomen propriu al acestei sociologii ci și într-o viziune mai largă, datorită situației ei în avangarda sociologiei nemarxiste contemporane, uzurpând mai vechiul loc al sociologiei franceze durkheimiste. Așa cum, cu o perioadă înainte, orientarea americană excesivă spre empirism și concretețe manifest nemetafizică avusese ecouri adânci în Franța și Germania și chiar în conservatoarea Anglie, și acum revirimentul teoretic este resimțit prin contagiune de sociologia europeană. De aceea, punerea în discuție a cauzelor sociale și a caracteristicilor renașterii teoriei în sociologia americană, aruncă o lumină, măcar parțial, asupra cauzelor acestui fenomen în celelalte țări.

Întoarcerea binevoitoare spre teorie a sociologilor americani, cel puțin de celor mari, este actualizarea unui proces de „negare a negației” spre care a condus dezvoltarea ascendentă și cumulativă a acestei sociologii. După criteriul istorico-logic propriu istoricului marxist al sociologiei, istoria sociologiei americane se *împarte în trei etape*, străjuite, la graniță, de evenimente social-istorice deosebite pentru dezvoltarea sociologiei și a societății americane.

Prima etapă, de la încheierea războiului civil în America (1865) până la primul război mondial, a avut ca notă dominantă *afirmarea*

teoriei. Burghezia industrială din Nord, victorioasă în lupta cu plan-tatorii din Sud, avea nevoie de teorii îmbibate cu idei de progres, de reformă, despre democrație, umanitarism, ideal uman, pentru a-și justi-fica ascensiunea. Datorită istoriei recente, neavînd un arbore genealogic al ideilor din care să se nutrească, sociologia americană a împrumutat din Europa predilecția metafizică speculativă, aspirația spre mari sisteme sociale, dar sub imperiul practicizmului american, a racordat orice teorie la rezolvarea acelor arzătoare „social problems“ — neintegrarea rasială, devianța, delincvența, consecințele nefaste ale „slums-urilor“ și megalopolisului — care frămîntau societatea americană orientată spre prefaceri reformiste în interior. Spencer a avut o influență uriașă în America, mai mare decît a avut-o vreodată în Europa, pentru că teoria lui evoluționistă, individualismul și liberalismul său coincideau cu orientările burghezo-liberale ale societății americane în acel timp; organicismul spencerian slujea pentru consolidarea ideii de unitate a societății, de împăcare între clase, sugerînd ca soluție comodă nu desființarea ordinii existente (îmbi-nată și armonizată ca un organism), ci ameliorarea racilelor ei prin reformă. Influența spencerianismului s-a contopit cu cea a unui dar-winism social atenuat, care constatînd existența unor clase diferențiate pune-a accent pe împăcarea lor. Reprezentanții renumiți ai sociologiei americane în această etapă — William Graham Sumner, Lester Frank Ward, Albion Woodbury Small, Franklin H. Giddings — au vrut să fie mari teoreticieni dublați de mari reformatori, dar, cu excepția lui Ward, poate, supranumit „Aristotel al Americii“, n-au reușit să fie decît mici spencerieni. Oricît de înalt era pedestalul pe care fusese așezată teoria sociologică, realizările mediocre și hibride ale „fondatorilor“ sociologiei americane au făcut să se submineze cultul pentru metafizica socială.

Așa încît, cea de a doua perioadă a sociologiei americane lansează o puternică chemare antiteoretică, pune sub semnul *negației* idealul epocii trecute — teoria. Parsons, în celebra lui carte *Structure of Social Action* (1937) consemnează ca pe un mare eveniment „omorirea“ spen-kerianismului în cea de a doua perioadă și a filosofiei speculative de acest gen. Această perioadă nu mai imită marea teorie, rupe cu tradiția europeană și inițiază cercetări concrete adîncite ale unor fenomene sociale, mai precis ale acelorși „social problems“, perpetuate și ampli-ficate de urmările războiului și ale crizei economice. Foamea de excavare a faptelor sociale face să înflorească neopozitivismul (Lundberg, Dodd), behaviorismul (Watson), ecologia umană (Școala din Chicago), coborîrea de la macro la microstructuri în sociometrie și în microsociologie — sociologia „în adîncime“ în general. Se tindea spre alungarea din știința despre om și societate a tot ceea ce este valoric, metafizic, presupuziție filosofică; se tindea spre crearea unei sociologii după modelul științelor exacte. Sînt întreprinse cercetări concrete asupra emigrației (*The Polish Peasant in Europa and America*, a lui W. I. Thomas și Florian Zna-niecki), asupra orașelor (*Middletown*, al soților Lynd), asupra muncii industriale (*Experimentul Hawthorne*), asupra soldatului american (*The American Soldier*, studiu elaborat sub conducerea lui Samuel

Stouffer), asupra situației negrilor în societatea americană (*An American Dilemma*, a lui Gunnar Myrdal). Cele mai strălucite cercetări concrete sînt desfășurate de Școala din Chicago, în domeniul ecologiei umane, al vieții marilor orașe, al motivației acțiunilor psihologice, al interacțiunii sociale. Această perioadă, încărcată de cercetări concrete, obsedată de „micro-faptul social“, terorizată de rigurozitatea tehnicii sociologice, disprețuitoare față de teorie — deci această perioadă acurat denumită empiristă, a făcut să se vorbească despre empirismul sociologiei americane în ansamblu. Caracterizarea este valabilă în *spațiul istoric al acestei perioade*, dar se relativizează dacă o extindem și asupra perioadei imediat următoare, de după cel de al doilea război mondial.

Cea de a treia perioadă a sociologiei americane a resimțit acut toate mărginirile factologice ale perioadei de mijloc. Cu toate tehnicile îmbunătățite, cu toate procedeele complexe de testare, sociologia s-a trezit deodată în fața unui adevăr incomod : a investigat numai *fragmente de realitate, realități sociale parțiale, necorelate, disperse*, care nu împingeau cunoașterea sociologică prea departe. Excavase la temelia unor „probleme sociale“, dar rămînînd numai în orbita lor, ajunsese să dea un ocol marelui tot social, cel mult să-l descrie prin părțile lui, dar nu să-l înțeleagă. Sfredelise în abisul personalității, sub influența lui Freud, hrănindu-se parcă cu iluzia aforismului lui Kafka, că „ce e mai adînc în om, e cel mai înalt în el“. Coborîse pe ierarhia societății de la macro la micronivele sociale, la infinezimalul social, vrînd să găsească acolo cheia structurilor mari. Analizase cultura, în special cultura umanității în origini, în multiple studii de antropologie culturală, cercetare a popoarelor primitive, a omului primitiv și comportamentului primitiv. Elaborase atîtea și atîtea „tipuri umane“ particulare — și-a pus la încercare inventivitatea și observația caracterologică W. I. Thomas, F. Znaniecki, R. Park și E. V. Stonequist, W. Whyte, Paul Lazarsfeld, Vance Packard, Robert Merton, David Riesman, creînd, fiecare, tipologia sa. Numai că, la sfîrșitul tuturor acestor mari eforturi, sociologia s-a aflat din nou, cu o curiozitate mai sporită, mai intensificată, în fața veșnicelor întrebări : ce-i omul ? ce-i societatea ? ce-i cultura ? Cercetările empirice, neluminate de teorie sau abia luminate de o licărire teoretică răzleată, nu puteau răspunde acestor grave întrebări. Cecitatea de cîrțiță a factualismului devenise o maladie care amenința viitorul științei sociologice. Cantitativismul neopozitivist, devenit „cuantofrenie“, după expresia inspirată folosită de Sorokin în *Fads and Foibles in Modern Sociology and Related Sciences* (1956), deși vrusese să facă din sociologie o știință exactă, o transformase în contrariu, într-un stoc de fapte pe care nimeni nu știa cum să le folosească. În această situație se produce o reîntoarcere la teorie, o renaștere, un reviriment teoretic, care *va angaja pe toți sociologii perioadei*.

În centrul noii dezbateri teoretice se află trei probleme principale : A) lumea valorilor și normelor, a semnificațiilor și simbolurilor umane, pierdută din vedere sau alungată total din sociologie de empirism; B) tentativa de a da o explicație globală, atotcuprinzătoare, societății și istoriei

ei, umanității în ansamblu ; și C) statutul conceptelor de societate, cultură, personalitate și corelarea lor într-un *sistem*.

A) Sociologia americană desfășoară acum o adevărată *bătălie pentru valori*. Începuturile acestei bătălii se fixează chiar la mijlocul perioadei empiriste : în 1937, Talcott Parsons publică *Structure of Social Action*, în care desfășoară o imensă argumentație cu concursul lui Weber, Durkheim, Marshall, Pareto, în sprijinul conceptului de valoare și normă în viața socială. Fără simboluri și valori, omul n-ar putea comunica cu semenii lui, mai mult, n-ar putea acționa — acțiunea fiind faptul definitoriu al speciei umane, iar caracteristica ei esențială — orientarea normativă, după valori și norme. Ideea aceasta, a orientării normative a acțiunii, preluată de Parsons de la Weber, este un fir roșu al întregii sociologii americane. Așa cum Spencer fusese corifeul teoretic al primei perioade, Weber și Durkheim sînt coriferii teoretici europeni ai celei de a treia perioade, maeștrii omagiați de la care se revendică tot ceea ce este teorie în sociologia americană, și în special cel mai mare sociolog american, Talcott Parsons. Dacă s-ar întrprinde un studiu despre influența lui Weber în America, ar ajunge să fie un studiu despre întreaga sociologie americană, (nu numai despre Parsons) — care este o *sociologie weberiană*. Tot pe frontul axiologic se angajează și Pitirim Sorokin, și el tributar lui Weber, care publică între 1937—1940 o carte masivă, în patru volume, *Social and Cultural Dynamics*, și ea vestitoare a revirimentului teoretic. Sorokin pledează cu un patos extraordinar pentru recunoașterea caracterului axionormativ al lumii socialului, a însemnătății triadei semnificații-valori-norme, supraimpusă datului fizic și biologic. Tot o repunere în drepturi a imperiului valorilor și normelor face și R. K. Merton, în *Social Theory and Social Structure* (1949), fie numai pentru că analizează starea de anomie, de lipsă de legi, de norme, de valori care duce la devianță în societate.

Explicarea acestei *revitalizări axiologice* a sociologiei americane — care pînă atunci își afișase „neutralitatea axiologică“ — trebuie căutată în formarea și dezvoltarea curentului acționalist. Acționalismul a fost o tendință reactivată cu intensități inegale, în diferite decenii, proprie întregii sociologii americane. Conceptul de acțiune a fost dezbătut de toți sociologii americani — de „intemeietorii“ menționați înainte, de „sociologii intermediari“, ca W. I. Thomas, F. Znaniecki, C. H. Cooley, G. H. Mead, R. MacIver, și și-a găsit elaborarea definitivă la Talcott Parsons, teoreticianul acțiunii. Preluînd conceptul de acțiune weberian — ca act cu sens orientat după valori și norme sociale — Parsons și adepții săi au pus deodată un mare semn de întrebare asupra valorilor. Ce sînt normele și valorile după care se călăuzește omul în acțiunea lui, pe care le internalizează în sufletul său, pe care le instituționalizează în societatea din care face parte ? Cea mai răspîndită definiție a valorii, folosită de aproape toți acționaliștii, este dată de antropologul Clyde Kluckhohn : „valorile sînt concepții despre dezirabil, despre stări de lucruri ideale, dorite a fi înfăptuite“. Oricare ar fi definițiile date valorilor de acționaliști — și ele au fost numeroase — interesează însă felul în care acționalismul, altădată

o banală stare de spirit pragmatică a bunului american — și deci a bunului sociolog, a reușit să se fortifice ca un curent solid numai prin înnoirea la izvorul valorilor. Bătălia pentru valori a însemnat, de fapt, o bătălie pentru statutul axiologic al acțiunii.

B) Cea de a doua problemă a sociologiei americane în această perioadă este încercarea de a explica global societatea, de a făuri o mare teorie despre viața socială. Nevoia aceasta de explicare atotcuprinzătoare a societății nu izvorăște numai din eșecul factualismului, ci și din intenția de a opune *ceva* marxismului, ceva care să cuprindă global societatea, istoria, omul, să abordeze problema progresului, să răspundă întrebărilor majore — și anxioase pentru sociologii apuseni — asupra destinului uman și al societății contemporane. Teoria marxistă și victoria socialismului într-o serie de țări după cel de al doilea război mondial demonstrează care este mersul inevitabil al societății contemporane. Numai că această perspectivă nu convenea sociologilor burghezi. Cercetările concrete, oricât de interesante, erau parțiale și limitate și *dispersaseră* frontul sociologic. În încercarea de a rezista marxismului, frontul sociologic din țările apusene și în special din America încearcă să se reunească și să-și găsească o avangardă teoretică. Nu întâmplător teoria lui Parsons este o teorie „de echilibru“, de *menținere* a echilibrului, a status-quo-ului, de glorificare și justificare a sistemului apusean modern. Nu întâmplător ia amploare structuralism-funcționalismul în sociologia americană ca o prelungire și concretizare a teoriei mai generale a acțiunii, a cărui imagine tipică despre societate este o îmbinare perfectă a structurilor și funcțiilor sociale, pentru ca societatea, în forma actuală, să se perpetueze. Nu întâmplător teoria structural-funcțională a lui Parsons, sistematizată în *The Social System* (1951) și dezvoltată în toate lucrările ulterioare, a făcut școală în America, cu reprezentanți de seamă ca Robert K. Merton, Edward Shils, Marion Levy, Kingsley Davis, care au perfecționat la maximum conceptul de structură și funcție. Recunoașterea disfuncției de către Merton, ca produs al tensiunii, conflictului, al malfuncționării vieții sociale, al anomiei, este făcută tot în scop ameliorativ, de a face conștientă societatea de un pericol și de a oferi căi controlului societal. Nu întâmplător Sorokin, după ce constată o criză a societății apusene, aflată în „supersistemul senzitiv“ îi oferă o nouă șansă de renaștere într-un supersistem „idealist“ sau „ideațional“.

Dacă acestea sînt mobilurile care au impulsionat nevoia de explicare globală, ce forme a îmbrăcat ea? Disputele au fost numeroase, mai ales în ceea ce privește amplitudinea teoriei, îndeosebi între R. Merton — partizanul unei teorii de „rang mediu“ și T. Parsons — adeptul celei mai grandioase forme de teorie posibilă. Oricîte ironii a revărsat C. Wright Mills în *The Sociological Imagination* asupra acestei „grand theory“ de sorginte parsoniană, n-a avut tot atitea argumente ca s-o împiedice. Dar indiferent de dispute, am propune pentru noul tip de teorie experimentat în sociologia americană și în sociologia nemarxistă contemporană în general, termenul de *ontologie social-istorică*. Este o formă de filosofare socială care își ia ca obiect lumea socială ca un autentic univers, echivalînd în

grandoare cosmosul metafizicienilor de altă dată. Ea vrea să ofere o viziune globală, totală și totalizatoare, asupra societății, încercând să unească într-o îmbinare indisolubilă trei forme, trei ipostaze : 1) o teorie a societății — apologetică la adresa sistemului capitalist ; 2) o teorie a istoriei (o filosofie a istoriei) ; și 3) o istorie a sociologiei, o rememorare, a recuprindere a istoriei gândirii sociale din perspectiva teoriei social-istorice elaborate. Ontologia social-istorică este noua manieră teoretică a celor mai mari sociologi din sociologia burgheză contemporană : Arnold Toynbee — filosof și istoric englez, autorul monumentalului studiu în unsprezece volume *A Study of History*, a sociologului francez Georges Gurvitch, a sociologilor americani Pitirim Sorokin, Talcott Parsons, Robert Merton. Pitirim Sorokin a „refăcut“ toată istoria umană ca o succesiune a trei mari supersisteme : ideational, idealist și senzitiv, a creat o structură a societății, punând la baza ei fenomenul socio-cultural, și a elaborat toată istoria sociologiei — mărturie stă ultima și erudita lui carte *Sociological Theories of Today*, prin prisma teoriei sale social-istorice. Talcott Parsons, după ce a încadrat toată istoria umană și toată istoria gândirii sociale în tiparul acțiunii, aplică schema generală a acțiunii la societate și descoperă aici structuri și funcții prin care explică tot mecanismul social. La el se resimte cel mai mult nevoia explicării globale, unitare a societății și, spre deosebire de alte concepții structuraliste, teoria sa structurală nu este vitregită de o ipostază importantă — istoria. La Parsons, istoria este prezentă în două perspective : 1) pentru a o nega, pentru a o structura, pentru a o obliga să intre în calapoadele acțiunii structurale, dar negînd-o, o are mereu ca obiect de raportare, apelează mereu la ea ; și 2) neputînd-o alunga definitiv, revine la ea într-o ultimă reelaborare a sistemului, de orientare evoluționistă. Nevoia de explicare globală a lumii umane, a destinului uman, a impus o reconsiderare corelată a societății și istoriei, — iar asupra vulnerabilității răspunsurilor și mobilurilor sociale ce le-au generat, critica sociologică marxistă are multe de spus.

C) Statutul conceptelor de societate, cultură și personalitate s-a impus atenției nu numai pentru că fiecare reprezintă obiectul unei discipline de mare amploare în climatul sociologic american : sociologia, antropologia și psihologia (în special psihologia socială). Și aceasta, poate, ar fi o „motivație“. Ar mai fi o „motivație“ și polemica ascuțită între Sorokin și Parsons în ceea ce privește „prioritatea“ folosirii lor. Dar motivația cea mai comprehensivă constă în intrarea lor în raza teoriei acțiunii lui Parsons. La Parsons, cadrul de referință al acțiunii este compus din trei elemente : societate, cultură și personalitate, cărora li se adaugă acum un al patrulea, organismul behavioral. Într-o ecuație simplă, corelația lor se exprimă astfel : societatea este marea scenă a acțiunii, în care interacționează oamenii ca personalități, călăuziți după simboluri numite valori culturale. Această ecuație este, de fapt cea mai simplă formulă a unui sistem social, în care acțiunea se particulează, își revarsă elementele. Dar întîlnirea celor trei elemente în sistemul social are alte scopuri analitice, și anume, să explice marea problemă a integrării societății, spusă altfel, problema hobbesiană a ordinii.

Ce înseamnă aceasta? Deși azi gînditor uitat al istoriei sociologiei, Thomas Hobbes a pus întrebarea cum reușesc indivizii, mînați de scopuri egoiste, de pasiuni vrăjmașe, de luptă unul împotriva celuilalt, să conviețuască, să coexiste în societate? Răspunsul a fost că în relație intervine un terț extern, constrîngător, survenit prin contract — statul.

Parsons, și după el mulți sociologi americani, a reluat această „dilemă hobbesiană“, a cărei esență este raportul antagonist dintre individ și o societate bazată pe exploatarea omului de către om. Conștient de forma dezumanizată a relațiilor umane în capitalism — pentru „spiritul capitalist“, Parsons este nevoit să recunoască drept principiu valoric „orientarea către sine“ sau egoismul împins la extrem, dar vrînd, totodată, să justifice și să mențină propria societate, a încercat, în *The Social System*, să dea o altă explicație, mai colorată moral, și anume, calea dublă a instituționalizării normelor și valorilor în societate și a internalizării lor în individ, în decursul unui îndelungat proces de socializare. Este vorba despre instituționalizarea și internalizarea normelor și valorilor societății capitaliste, pentru ca individul să ajungă să se conformeze pe deplin acestei societăți. Să o accepte ca dată, așa cum este, să nu se revolte împotriva ei. Spre această concluzie converge conlucrarea societății, personalității și culturii. Societatea a instituționalizat aceste norme, cultura le-a legitimat axiologic, iar în individ trebuie să fie inculcate ca imperative morale. C. Wright Mills, critic al sociologiei lui Parsons, nu greșea cînd spunea că problema hobbesiană la Parsons este, de fapt, problema „integrării“ individului în societatea capitalistă, a conformării lui volens-nolens față de ea. Măcar în teorie, Parsons se iluzionează și vrea să iluzioneze cu posibilitatea unei „armonizări“ între oameni în cadrul societății lui. De aceea, evită cu toată prudența problema claselor și a conflictului de interese din concepția sa despre societate, accentuînd asupra unor structuri și stratificări în societate pe care schimbarea socială sau mișcarea revoluționară nu le-ar putea atinge. Obsesia lui de a postula și de a justifica un ipotetic „echilibru“ al sistemului social capitalist, pe care a transmis-o multor sociologi americani îngrijorați asupra destinului incert al societății lor, a fost criticată chiar de către unii sociologi apuseni aflați pe pozițiile „teoriei conflictului“ — a recunoașterii pînă la anumite limite a tensiunii, conflictului, antagonismului în societate — ca C. Wright Mills, Ralph Dahrendorf, Lewis Coser, Denis Wrong.

*
* * *

Revirimentul teoretic în sociologia americană este un fapt ce a început să se contureze ascendent de mai bine de două decenii, după ce această sociologie a trecut prin purgatoriul empiriei. Constatîndu-l, istoricul marxist al sociologiei trebuie să-i dezvăluie mobilurile sociale, să confrunte substanța teoriei cu substanța realității sociale pe care o reflectă și a justifica. Pe care, în pofida eșecurilor, în pofida criticilor, încearcă s-o apologizeze. Firește, direcțiile teoretice ale acestui reviriment sînt mai numeroase decît cele trei semnalate, pe care le-am considera,

totuși, esențiale. S-ar mai putea adăuga în această discuție și ideea atât de dezbătută a „sfârșitului ideologiilor“ și „renașterii ideilor“ (idee vehiculată în America de Daniel Bell, în Franța de Raymond Aron), care a devenit un slogan de ultimă oră al multor sociologi americani. S-ar mai putea adăuga, ca o direcție a acestui reviriment, pretenția acestor „mari teoreticieni“ — mai mult implicită decât explicită — de a făuri un „nou umanism“ de tip secolul al XX-lea — care să depășească umanismul renescentist și să fie „altceva“ decât umanismul marxist. Cu toate argumentele folosite, acționalismul și structuralismul american n-au reușit să convingă decât de contrariu, că sînt un „neg-umanism“ care mortifică omul, îl descompun în structuri, îi anesteziază energia contestatară și protestatară la adresa sistemului capitalist, îl privează de ideal și îi impun ca scop mărunț și filistin adaptarea cît mai etanșă la societatea lui.

Nu numai repulsia empiristă și nu în primul rînd ea (empirismul mai coexistă încă) a făcut o întreagă sociologie să-și impună penitența de a urma pe golgota mării teorii și de a scruta, de pe înălțimea ei, omul, societatea, cultura. Dacă în această „mergere la Canossa“ sociologia americană a avut un țel, fără îndoială că l-a avut pe acela ca, la capătul desfășurării teoretice, să impună morala de fabulă că structura individului este astfel alcătuită încît să se conformeze societății lui. Că prin însuși datul firii, prin alcătuirea și trăirea lui socială, este structurat conformist, iar revolta ar fi o „decizie“ a personalității lui. Ca orientare dominantă, sistemul de mare teorie vrea să rămînă surd și mut și să imunizeze orice conștiință în fața unidimensionalității omului în societatea capitalistă, a strivirii și depersonalizării lui de „oparatusul birocratic“, fapte semnalate, printre alții cu o voce ceva mai răsunătoare și o notă ceva mai gravă, de multidiscutatul Herbert Marcuse. Vrea să facă omul insensibil la tensiunea socială, neparticipant la conflictul social, nedubitabil asupra „justeții“ sistemului capitalist. Îi conferă o falsă conștiință despre conceptul de om și idealul său, îi deformează imaginea despre istoria ce îi străjuie ca fundal, îl amăgește cu credința că nisipul mișcător aflat pe panta năruirii care îi stă sub picioare este o societate solidificată în structuri perene și „sacralizată“ de valori inatacabile. Revirimentul teoretic în sociologia americană este vara tîrzie, „vara indiană“ survenită pe planul suprastructurii ideologice într-o societate în care structura a început să simtă acut toate semnele disoluției ei și mai speră să le mistifice.

ABSTRACT

The author ascertains the manifestation of a theoretical revival in American sociology in the period after the Second World War, a renewal of the adhesion to the grand theory after a time when sociology had been obsessed by febrile empirical research. The author tries to interpret, from the Marxist point of view in the history of sociology, which are the social causes and the theoretical directions of this phenomenon.

The author states that, according to the historical-logic criterion of Marxist sociology, American sociology is divided into three great stages: 1) from the end of the Civil War in America (1865) to the First World War, a reformist, philosophical stage, dominated by Spencer's influence; 2) the period between the two World Wars, during which concrete research was carried out on a wide scale, when branches of field sociology — especially urban sociology and ecology, were developed — a stage of concrete empirical research, which gave the American Sociology its empirist features; 3) the third stage, after the Second World War, in which we witness a theoretical revival up to the present, the vogue of theory of action and of structural-functionalism.

In the attempt to examine from the Marxist point of view these developments, the author has emphasized three main problems:

A. The revival of the interest in axiology in the American sociology, which interest, even though it had asserted itself as an empirical „value-free“ sociology, now was focusing again on the problem of the evaluation of social phenomena of capitalist society. The interest in value is related to the wide extension of the actionalist trend, which appeared as a reflex of American practicalism and utilitarianism. The author refers to various sociologists: Sorokin, Parsons, Merton.

B. The attempt to give a total, all-inclusive explanation of society, to create a great theory about social life. This need for an all-inclusive explanation does not result only from the failure of factualism, it has a deeper social cause, namely the tendency to oppose something to Marxism, something that could include society, history, man, approach the problem of progress, answer major questions about human destiny and that of contemporary society. The Marxist theory and the victory of socialism in a number of countries after the Second World War have shown the inevitable course of contemporary society. But this prospect was not convenient to Western sociologists. Concrete research, however interesting, was incomplete and limited, and had had a desintegrating effect on bourgeois sociological front. In their attempt to resist Marxism, the sociological circles in the Western countries, especially in the U.S.A., try to unite and to find a theoretical vanguard.

The author shows how the theories of the bourgeois American sociologists Pitirim Sorokin, Talcott Parsons, Robert Merton, have answered this need. She suggests that the name of **socio-historical ontology** be given to the type of theory which tries to entirely explain not only society, but also its history, reviving the interest in the philosophy of history.

C. The third problem approached in the study is that of the status of the concepts of society, culture and personality, and the way they are correlated into a system. The way in which they are correlated — especially in Parsons' theory of action and structural — functionalism, aims at solving up the problem of social integration, of hobbesian problem of order. In general, the present theories of American Sociology are theories of order, of „equilibrium“, which try to justify capitalist society. The author has a critical attitude towards these eulogistic tendencies of the American theoretical revival.

S U M A R

	<u>Pag.</u>
<i>Cuvînt înainte</i> : prof. univ. MIRON CONSTANTINESCU, Preşedintele Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice	IV

TEORIE, EPISTEMOLOGIE ŞI METODOLOGIE

1. <i>Georgeta Florea</i> (lector univ. doctorand) : Cîteva consideraţii generale privind procesul integrării urbane în România socialistă	1
2. <i>Maria Lazăr</i> (absolventă) : În legătură cu definirea noţiunii de „comportament temporal“	19
3. <i>Maria Larionescu</i> (doctorand) : Probleme metodologice ale cercetării unor colectivităţi sociale rurale	23
4. <i>Cătălin Mamali</i> (doctorand) : Tehnica autochestionării	35

CERCETĂRI DE TEREN

1. <i>Lucia Tobă</i> (absolventă) : Exerciţiul profesional — moment al integrării industrial-urbane a forţei de muncă	45
2. <i>Florin L. Ciotea</i> (absolvent) : Aspecte sociologice ale procesului „destăruşării“ în condiţiile industrializării	53
3. <i>Maria Ghişă</i> (absolventă) : Procesul de modernizare al unor localităţi rurale din judeţul Olt	59
4. <i>Ion Mihăilescu</i> (student) : Deplasarea forţei de muncă spre Slatina prin mijloacele de transport în comun	65
5. <i>Dorel Abraham</i> (absolvent) : Aspecte funcţionale ale televiziunii	73

RAMURI

1. <i>Margareta Secăreş-Tismănanu</i> (absolventă) : Cîteva consideraţii cu privire la raportul şef-subordonat în întreprinderea industrială prin prisma principiului delegării autorităţii şi a optimizării informaţiei	83
2. <i>Marius Mircea Bunea</i> (student) : Unele aspecte privind decizia şi activitatea decizională în relaţiile agricole	91
3. <i>Marioara Sirbu</i> (studentă) : Cîteva consideraţii privind valoarea educativă a mediului social urban	99

4. *Emil Păun* (lector univ. doctorand) : Premise ale unui studiu socioeconomic asupra învățămîntului 111

CERCETARE CRITICĂ A ISTORIEI SOCIOLOGIEI

1. *Lucia Dumitrescu-Codreanu* (asist. univ. doctorand) : Constantin Dobrogeanu-Gherea, fondator al sociologiei marxiste în România 119
2. *Nicolae Gheorghe* (student) : Cîteva implicații metodologice actuale ale concepției lui Max Weber asupra „tîpului ideal“ 129
3. *Lucia Dumitrescu-Codreanu* (asist. univ. doctorand) : Revirimentul teoretic în sociologia americană 135

S O M M A I R E

	<u>Page</u>
Avant-propos — professeur universitaire MIRON CONSTANTINESCU, Président de l'Académie de Sciences Sociales et Politiques	IV

THÉORIE, ÉPISTÉMOLOGIE ET MÉTHODOLOGIE

1. <i>Georgeta Florea</i> (chargé de cours, candidat au doctorat) : Quelques considérations générales concernant le processus d'intégration urbaine en Roumanie Socialiste	1
2. <i>Maria Lazăr</i> (licentié) : Sur la définition de la notion de "comportement temporel"	19
3. <i>Maria Larionescu</i> (candidat au doctorat) : Problèmes méthodologiques des recherches d'une collectivité sociale rurale	23
4. <i>Cătălin Mamali</i> (candidat au doctorat) : Technique autoquestionnaire	35

RECHERCHES DE TERRAINE

1. <i>Lucia Tobă</i> (licentié) : L'exercice d'une profession — moment de l'intégration industrielle urbaine de la main d'oeuvre	45
2. <i>Florin L. Ciotea</i> (licentié) : Les aspects sociologiques du processus "urbanisation" dans les conditions de l'industrialisation	53
3. <i>Maria Ghiță</i> (licentié) : De processus de la modernisation de quelques localités rurales dans le département d'Olt	59
4. <i>Ion Mihăilescu</i> (étudiant) : Le déplacement de la force de travail vers la Slatina par le transport en commun	65
5. <i>Dorel Abraham</i> (licentié) : Des aspects fonctionnels de la télévision	73

BRANCHES

1. <i>Margareta Secăreș-Tismănanu</i> (licentié) : Quelques considérations concernant le rapport chef-subalterne dans l'entreprise industrielle par le prisme du principe de déléguer de l'autorité et de l'optimisation de l'information	
2. <i>Marius Mircea Bunea</i> (étudiant) : Quelques aspects de la décision et de l'activité décisionnelle dans les relations agraires	91

3. *Marioara Sirbu* (étudiante) : Quelques observations concernant la valeur éducative du milieu social-urbain 99
4. *Emil Păun* (chargé de cours, candidat au doctorat) : Les premises des études socioéconomiques sur l'enseignement 111

RECHERCHE CRITIQUE DE L'HISTOIRE DE LA SOCIOLOGIE

1. *Lucia Dumitrescu-Codreanu* (assistente universitaire, candidat au doctorat) : Constantin Dobrogeanu-Gherea, fondateur de la sociologie marxiste en Roumanie 119
2. *Nicolae Gheorghe* (étudiant) : Quelques implications méthodologiques actuelles de la conception de Max Weber sur le „type ideal“ 129
3. *Lucia Dumitrescu-Codreanu* (assistente universitaire, candidat au doctorat) : Le Revirement théorique dans la sociologie americaine 135

S U M M A R Y

	<u>Page</u>
Foreword. — Professor MIRON CONSTANTINESCU, President of the Academy of Social and Political Sciences	IV

THEORY, EPISTEMOLOGY AND METHODOLOGY

1. <i>Georgeta Florea</i> (univ. lecturer, candidate for a doctor's degree) : Some general considerations concerning the process of urban integration in Socialist Rumania	1
2. <i>Maria Lazăr</i> (graduate) : Concerning the definition of the notion of "temporal behavior"	19
3. <i>Maria Larionescu</i> (candidate for a doctor's degree) : Methodological problems of the research into rural social collectivities	23
4. <i>Cătălin Mamali</i> (candidate for a doctor's degree) : The technique of self-inquiry	35

FIELD RESEARCHES

1. <i>Lucia Tobă</i> (graduate) : The vocational exercise — a moment of the industrial-urban integration of the labour force	45
2. <i>Florin L. Ciotea</i> (graduate) : Sociological aspects of the process of urbanization in the conditions of industrialization	53
3. <i>Maria Ghiță</i> (graduate) : The process of modernization of some rural localities in the Olt district.	59
4. <i>Ion Mihăilescu</i> (student) : The commuting of labour forces to Slatina by common means of transport	65
5. <i>Dorel Abraham</i> (graduate) : Functional aspects of the television	73

BRANCHES

1. <i>Margareta Secăreș-Tismănaru</i> (graduate) : Some considerations concerning the relation between superior and subordinate in the industrial enterprise from the point of view of the principle of the delegation of authority and of the optimization of information	83
2. <i>Marius Mircea Bunea</i> (student) : Some aspects concerning the decision and the decisional activity in agricultural relations	91

3. *Marioara Sirbu* (student) : Some considerations concerning the educational value of the urban social environment 99
4. *Emil Păun* (univ. lecturer, candidate for a doctor's degree) : Premises of a socio-economic study about education 111

A CRITICAL RESEARCH INTO THE HISTORY OF SOCIOLOGY

1. *Lucia Dumitrescu-Codreanu* (univ. assist., candidate for a doctor's degree) : Constantin Dobrogeanu-Gherea, the founder of Marxist sociology in Rumania 119
2. *Nicolae Gheorghe* (student) : Some actual methodological implications of the conception of Max Weber concerning the „ideal type“ 129
3. *Lucia Dumitrescu-Codreanu* (univ. assist., candidate for a doctor's degree) : The theoretical revival in American sociology 135

VERIFICAT
2017

VERIFICAT
2007

VERIFICAT
1987

— 1970 —

CENTRUL DE MULTIPLICARE AL UNIVERSITĂȚII DIN BUCUREȘTI

c. 424

RESTITUIRII

21. MAR. 2005		
—		
08. IUL. 2011		
03. SEP. 2011		
—		
11. MAR. 2015		
12. MAR. 2015		
—		
25. MAR. 2015		
—		

Lei 7